

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta

Katedra křesťanské sociální práce

Mezinárodní humanitární a sociální práce

Monika Andersonová

*Zobrazenie rómskej národnostnej menšiny v českých internetových
denníkoch v roku 2015*

Diplomová práca

Vedúci práce: Prof. PhDr. René Lužica, ArtD.

2016

Čestne prehlasujem, že som túto magisterskú diplomovú prácu vypracovala samostatne pod odborným vedením pána Prof. PhDr. René Lužicu, ArtD. a uviedla v nej všetku literatúru a ďalšie informačné zdroje, ktoré som použila.

V Olomouci dňa

.....

Monika Andersonová

Pod'akovanie:

Rada by som poďakovala vedúcemu práce, Prof. PhDr. René Lužicovi, ArtD., za odborný dohľad a cenné rady, ktoré mi poskytol počas písania tejto diplomovej práce. Taktiež by som rada poďakovala pánovi Mgr. Radimovi Zámcovi, Ph.D. za pomoc pri hľadaní a sprostredkovaní odbornej literatúry z oblasti kritickej diskurzívnej analýzy. Ďakujem aj rodine a priateľom, ktorí ma podporovali počas celého štúdia.

Obsah

Úvod.....	6
1 Teoretická časť.....	9
1.1 Kritická diskurzívna analýza.....	9
1.1.1 Čo je kritická diskurzívna analýza?	9
1.1.2 Formovanie a vznik CDA	10
1.1.3 Charakteristiky CDA:	11
1.1.4 Hlavní predstavitelia CDA.....	12
1.2 Jazyk a moc	15
1.2.1 Moc ako kontrola, ovládanie	17
1.2.2 Prístup k diškurzu a jeho riadenie	18
1.2.3 Ovládanie, kontrola mysle	19
1.2.4 Ako diškurz ovláda myseľ	20
1.2.5 Zhrnutie vzájomného vzťahu medzi diškurzom a mocou.....	21
1.3 Médiá.....	21
1.3.1 Masové médiá	22
1.3.2 Internetová publicistika.....	24
1.4 Diškurz, médiá, menšiny a reprodukcia rasizmu	32
1.4.1 Rasizmus	33
1.4.2 Diškurz.....	35
1.4.3 Komunikačné médiá, publicistika a rasizmus.....	40
1.5 Rómska menšina v Českej republike	45
1.5.1 Stručná história Rómov v Európe a na území Českej republiky	45
1.5.2 Vzťahy medzi českými Rómami a majoritou	52
1.5.3 Aktuálne zastúpenie rómskej menšiny v Českej republike	53
2 Analýza	55
2.1 Metodológia	55
2.1.1 Výskumná oblasť a cieľ práce	55
2.1.2 Výskumné obdobie a výskumná vzorka	55
2.1.3 Postup analýzy	58
2.2 Analýza článkov.....	62
2.2.1 Sekundárne zdroje analýzy	62
2.2.2 Primárne zdroje analýzy	67
2.2.3 Súhrn analýzy	119

2.3	Diskusia.....	124
Záver		127
Bibliografia		130

Úvod

Sociálna práca je spoločenskovedná disciplína a oblasť praktickej služby, ktorej cieľom je odhaľovanie a vysvetľovanie, ktoré smeruje k zmierňovaniu a riešeniu sociálnych problémov, ako napríklad diskriminácia určitých skupín. (Matoušek, 2003, s. 11-12). V súvislosti s odhaľovaním a šírením rasizmu a diskriminácie v spoločnosti prikladajú viacerí reprezentanti kritickej diskurzívnej analýzy (CDA) dôležitú úlohu práve analýze diškurzu.

Hoci sa môže zdať, že diškurz sú „len“ slová, texty, výpovede a rozhovory, zohrávajú v súčasnej dobe kľúčovú úlohu v šírení rasizmu. Prostredníctvom diškurzu sú produkované a reprodukované rasistické názory a presvedčenia. Diskriminačné exkluzívne praktiky sa touto cestou jednak tvoria, no taktiež zverejňujú a legitimizujú (Dijk, 2002). Z diškurzu sa k najvplyvnejším zdrojom diskriminácie, predsudkov a rasizmu radia médiá (Dijk, 2012, s. 17). Média disponujú určitou formou moci, pretože v závislosti od výberu informácií a charakteru ich podania, môže hovorca ovplyvniť, čo si prijímateľ informácií bude o určitej problematike myslieť a aký postoj voči nej zaujme.¹

Táto diplomová práca je zameraná na mediálny diškurz českých internetových denníkov, ktorý vo svojich obsahoch zaznamenáva rómsku menšinu, alebo o nej hovorí. Rómska menšina tvorí v Českej republike skupinu, ktorá žije na okraji spoločnosti. Majorita sa voči nim uzatvára a chová sa k nim xenofóbne až rasisticky (Nečas, 2002, s. 122).² Prostredníctvom analýzy vybraných denníkov chceme zistiť, či aj české médiá, internetové denníky, majú vplyv na zlom postavení menšiny v spoločnosti.

Budeme predovšetkým vychádzať z teórie kritickej diskurzívnej analýzy, pretože určité prístupy CDA sa zaoberajú vzťahom diškurzu a myslenia. Presnejšie povedané tým, ako diškurz ovplyvňuje myslenie, názory jeho recipientov (Prokopová; Orságová; Martinková, 2014, s. 37). Vychádza sa tiež z prístupu CDA, ktorý predstavuje Teun van Dijk a poukazuje na vzťah diškurzu, médií a reprodukcií rasizmu.³ Diplomová práca je zameraná konkrétne na diškurz (jazyk, reč, lingvistickú stránku článkov), komplexné stratégie a štruktúry správ, ktoré majú vplyv na budovanie mienky o Rómoch. Keďže sa predpokladá,

¹ Popisovaná teória je podrobnejšie spracovaná v podkapitole: *1.2 Jazyk a moc* a *1.4 Diškurz, médiá, menšiny a reprodukcia rasizmu*.

² Teóriu o rómskej menšine v Českej republike podrobnejšie spracovávame v podkapitole: *1.5 Rómska menšina v Českej republike*.

³ Popisovaná teória je podrobnejšie spracovaná v podkapitole: *1.4 Diškurz, médiá, menšiny a reprodukcia rasizmu*

že správy môžu prispieť k šíreniu či legitimácii „nového rasizmu“, cieľom práce bude jednak podať obraz, ktorý je o Rómoch danými médiami podávaný, no taktiež poukázať na formu, akou médiá, správy prispievajú k reprodukcii rasovej a etnickej nerovnosti v spoločnosti.

Práca je rozdelená do dvoch hlavných častí: teoretickej časti a analýzy. Teória pozostáva z piatich podkapitol. Tieto podkapitoly tvoria základné teoretické východiská, na ktoré analýza nadväzuje.

V prvej podkapitole teoretickej časti je spracovaný koncept kritickej diskurzívnej analýzy. Táto časť práce zaznamenáva, čo je kritická diskurzívna analýza, oblasť jej štúdia, stručný vznik, zásadné zmeny, jej charakteristiky a hlavných predstaviteľov spomínanej disciplíny. K hlavným predstaviteľom patria Norman Fairclough, Ruth Wodak a Teun van Dijk. Pri oblastiach pôsobenia týchto lingvistov je rozobratý jeden z hlavných pojmov, ktorý pod kritickú diskurzívnu analýzu, spadá a to práve pojem diškurz. Diškurz je popísaný z perspektívy Normana Fairclougha a Teuna van Dijka. V rámci tejto podkapitoly je pri predstaviteľovi Teunovi van Dijkovi opísaný taktiež sociokognitívny prístup k diškurzu.

Druhá podkapitola sa nazýva Jazyk a moc. V tejto časti práce je opísaný vzájomný vzťah medzi diškurzom a mocou. Teun van Dijk (1999), z ktorého publikácií je teória spracovaná, rozoberá diškurz ako možný prostriedok šírenia ideológie, názorov, poznatkov a ich vplyvu. Je tu zároveň popísaný vzťah medzi skupinou, ktorá má prístup k jeho riadeniu a kontrole či skupinou, ktorá prijíma informácie prostredníctvom neho šírené. Táto teória vysvetľuje, ako diškurz môže „ovládať myseľ“. Sú tu spracované aj niektoré časti diškurzu, ktoré proces „ovládania mysle“ ovplyvňujú. Z dôležitých pojmov kritickej diskurzívnej analýzy je tu vysvetlený pojem kontext.

Tretia podkapitola je orientovaná na mediálnu problematiku, ktorá súvisí s praktickou časťou diplomovej práce. V analýze je rozoberaný obraz rómskej menšiny v českých médiách, konkrétne dvoch internetových denníkoch. Podkapitoly preto zahŕňajú teóriu masových médií a ich vplyv a charakteristiku internetovej publicistiky.

Štvrtá podkapitola sa nazýva Diškurz, médiá, menšiny a reprodukcia rasizmu. V úvodnej časti podkapitoly je v stručnosti zosumarizovaná teória rasizmu. V nasledujúcej časti je zaznamenaná teória, ktorá bližšie vysvetľuje, akú úlohu zohráva v súčasnej dobe diškurz a médiá v súvislosti s tvorbou a šírením rasizmu.

Piata podkapitola je o rómskej menšine v Českej republike. Podkapitola zahŕňa stručnú históriu Rómov v Európe a na území Česka a vzájomné vzťahy medzi reprezentantmi minority a majority. V záverečnej časti podkapitoly je zaznamenané aktuálne zastúpenie rómskej menšiny v Českej republike.

V analýze je pozornosť kladená na vybrané články, ktoré súvisia s rómskou menšinou. Články sú vybrané z českých internetových denníkov www.novinky.cz a www.lidovky.cz v období medzi 01.01.2015 – 31.12.2015. Podľa návrhu analýzy Ruth Wodak (2003) sa v analýze identifikujú špecifické obsahy mediálneho diskurzu: témy, o ktorých sa v súvislosti s menšinou hovorí, a miesto deja (či sa udalosti spájané s Rómami odohrávajú v Českej republike alebo v zahraničí), prípadne národnosť, pokiaľ sa udalosť odohráva v zahraničí, ale týka sa českých Rómov. Následne sa rozoberajú používané diskurzívne stratégie a pozornosť je venovaná procesu nominácie, predikácie, argumentácie a perspektivizácie. V záverečnej časti analýzy sú zhrnuté špecifické obsahy diskurzu: negatívne stereotypy a zastúpenie citácií Rómov.

V súhrne analýzy sú v nadväznosti na teoretickú časť zaznamenané výsledky rozboru.

1 Teoretická časť

Teória, ktorú zaznamenávame v diplomovej práci, pozostáva z piatich podkapitol, ktoré tvoria základné teoretické východiská analýzy. Prvá podkapitola zahŕňa teóriu kritickej diskurzívnej analýzy, druhá poukazuje na vzájomný vzťah medzi diskurzom a mocou, tretia sa venuje mediálnej problematike, štvrtá zaznamenáva teóriu, ktorá bližšie vysvetľuje akú úlohu zohráva v súčasnej dobe diskurz a médiá v súvislosti s tvorbou a šírením rasizmu a piata referuje o rómskej menšine v Českej republike. Obsah prvých troch podkapitol sme spracovali taktiež ako teoretický podklad k diplomovej práci *Zobrazenie Hispánskej Ameriky v slovenských médiách*, ktorú uvádzame v zozname použitej literatúry (Andersonová, 2015). Teória tretej podkapitoly je oproti predošlej práci čiastočne pozmenená a doplnená.

1.1 Kritická diskurzívna analýza

1.1.1 Čo je kritická diskurzívna analýza?

Neexistuje jednotná definícia kritickej diskurzívnej analýzy (CDA). Tento pojem zastrešuje širokú skupinu analytických prístupov, ktoré zdieľajú určité charakteristické rysy (Prokopová; Orságová; Martinková, 2014).

Označenia kritická diskurzívna analýza a kritická lingvistika (CL) sa často používajú ako totožné označenie. V súčasnosti sa ale preferuje používanie termínu kritická diskurzívna analýza na teóriu, ktorá sa v minulosti nazývala práve kritická lingvistika. CDA a CL sa môžu definovať ako disciplíny, ktoré sa zaoberajú predovšetkým analýzou vzťahov nadvlády, diskriminácie, moci a ovládania tak, ako sa prejavujú prostredníctvom jazyka. Inak povedané, CDA sa snaží kritickým spôsobom skúmať, ako je sociálna nerovnosť vyjadrená, stanovená, tvorená, legitimovaná atď. použitím jazyka, reči (v diskurze). Predstavitelia CDA sa preto zhodujú s Habermasovým tvrdením, že jazyk patrí k prostriedkom získania nadvlády a sociálnej moci.

CL a CDA sa nesústredia len na hovorený a písaný text, ktoré by považovali ako jediný predmet svojho štúdia. Sústredia sa taktiež na proces a okolnosti vzniku textu (Wodak; Meyer, 2003).

1.1.2 Formovanie a vznik CDA

V šesťdesiatych rokoch vznikla forma analýzy diškurzu a textu, ktorá uznávala jazyk ako nástroj moci v spoločnosti. V tej dobe sa lingvistický výskum zameriaval predovšetkým na formálnu stránku jazyka. V tomto období nastal prechod z analýzy štruktúry jazyka na rozbor používania jazyka v kontexte (Wodak; Meyer, 2003, s. 22). Nový smer, ktorý vznikol, sa nazýva postštrukturalizmus. Na rozdiel od štrukturalistického dôrazu na stabilitu významu jazyka postštrukturalizmus hovorí, že význam je plurálny a premenlivý – v závislosti od spomínaného kontextu. Postštrukturalizmus ale nepredstavuje homogénny smer. Odkazuje na množstvo rôznorodých teoretických pozícií kriticky nadväzujúcich najmä na štrukturálnu lingvistiku Ferdinanda de Saussura, psychoanalýzu Jacquesa Lacana a teóriu ideológie Louise Althussera. Ako postštrukturalizmus býva zvyčajne označovaná filozofia dekonštrukcie Jacquesa Derridu, práce v oblasti literárnej vedy Rolanda Barthesa a filozoficko-historické diela Michaela Foucaulta. V nadväznosti na práce Michaela Foucaulta sa postštrukturalizmus nechápe ako autentický a plne vedomý zdroj poznání o svete, ale ako výsledok rozmanitých techník disciplinárnej moci, ktorá ich utvára a ktorú subjekt ďalej reprodukuje alebo pretvára vo svojich aktoch. Foucaultove analýzy poukazujú na spojitosť a previazanosť medzi poznaním a mocou (Zábrodská, 2009). Pravda a moc sú podľa neho vzájomne konštituované. Neexistujú žiadne mocenské vzťahy bez korelatívnej oblasti poznania, rovnako ako neexistuje poznanie, ktoré by nepredpokladalo a nekonštituovalo mocenské vzťahy. Moc preto podľa neho priamo implikuje určité poznanie a poznanie implikuje isté vzťahy moci. V spoločnostiach existujú mnohopočetné vzťahy moci, ktoré prenikajú, charakterizujú a utvárajú sociálne teleso, a tieto vzťahy moci nemôžu byť ustanovené, upevnené ani zavedené bez produkcie, akumulácie, cirkulácie a operovania diškurzu (Zábrodská, 2009, s. 35).

Aj vďaka vplyvu Michaela Foucaulta došlo na počiatku osemdesiatych rokov dvadsiateho storočia k novej výskumnej orientácii: k obratu k diškurzu. Pre túto orientáciu je charakteristický presun záujmu od štúdia psychickej a sociálnej reality ako takej k analýze najmä jazykových prostriedkov, ktorými je realita utváraná, reprodukovaná a transformovaná. Jedným z výsledkov tohto obratu bolo ustanovenie rozsiahlej, teoreticko-výskumnej oblasti orientovanej na diškurz – diskurzívnej analýzy (Zábrodská, 2009). Diskurzívna analýza bola ustanovená ako heterogénna oblasť výskumu, pretože sa začal dávať dôraz na názor. Diškurz nie je možné analyzovať len z lingvistického hľadiska, ale jeho rozbor je a mal by byť interdisciplinárny proces. Na to, aby sme správne pochopili ako jazyk pracuje a pôsobí je

potrebná medziodborová spolupráca (napríklad je dôležité brať do úvahy sociologické a psychologické poznatky) (Wodak; Meyer, 2003).

K prístupom, ktoré sa zaradili pod diskurzívnu analýzu, patria: 1) konverzačná analýza a etnometodológia, 2) interakčná sociolingvistika a etnografia komunikácie, 3) diskurzívna psychológia, 4) bachtinovský výskum, 5) foucaltovský výskum a 6) kritická diskurzívna analýza a kritická lingvistika. Tieto smery sa značne líšia z hľadiska toho, čo považujú za relevantný predmet svojho štúdia a aj z hľadiska metodologických postupov. Spoločné majú presvedčenie, že na porozumenie sociálnej/psychickej reality musíme skúmať procesy, ktorými je realita vyznačovaná, reprodukováaná a transformovaná v jazyku a v iných semiotických systémoch. Diskurzívna analýza sa preto dá definovať ako skupina prístupov, ktoré sa zameriavajú na hľadanie pravidielností objavujúcich sa pri vytváraní významov sociálnej reality (Zábrowská, 2009, s. 67).

Kritická diskurzívna analýza má svoje korene v rétorike, textovej lingvistike, antropológii, filozofii, sociálnej psychológii, kognitívnej vede, literárnej vede, sociolingvistike a taktiež v aplikovanej lingvistike a pragmatike. Smerovanie kritickej diskurzívnej analýzy ovplyvnilo vydávanie Van Dijkovho časopisu *Discourse and Society* a viaceré knihy ako *Language and Power* od Normana Fairclougha, *Language, Power and Ideology* od Ruth Wodak, či prvá kniha Teun van Dijka o rasizme – *Prejudice in Discourse*. Za inštitucionálny počiatok CDA sa považuje konferencia uskutočnená v januári 1991 v Amsterdame. Vďaka podpore Amsterdamskej univerzity mali osobnosti ako Teun van Dijk, Norman Fairclough, Gunter Kress, Theo van Leeuwen a Ruth Wodak príležitosť niekoľko dní preberať teórie a metódy analýzy diskurzu (predovšetkým CDA). Táto konferencia umožnila všetkým zúčastneným predniesť rôzne hľadiská a prístupy k tejto problematike (Wodak; Meyer, 2003).

1.1.3 Charakteristiky CDA:

- CDA by nemala byť chápaná ako jediná metóda, ale skôr ako prístup, uhol pohľadu na diskurz,
- štúdiá CDA aktívne podporujú skupiny, ktoré podliehajú určitej sociálnej diskriminácii,
- CDA predpokladá, že všetky diskurzy sú historické a môžu byť chápané len keď sa berie na vedomie ich kontext,
- CDA vyžaduje interdisciplinárny postup,

- analýza zahŕňa štúdium gramatických kategórií (napríklad pri analýze osoby sa pozorujú jej zámená, prívlastky, čas a spôsob, v akom sa píše a iné.),
- postup CDA je výkladový proces,
- popisuje pozorovaný objekt z rôznych perspektív (medziodborový prístup),
- udržiava nepretržitú vzájomnú väzbu medzi analýzou a zberom dát (Wodak; Meyer, 2003).

1.1.4 Hlavní predstavitelia CDA

Norman Fairclough

Norman Fairclough je jeden z hlavných zakladateľov CDA. Kritickú diskurzívnu analýzu popisuje ako interdisciplinárnu štúdiu. Oblasť jeho štúdií je výskum vplyvu moci na obsah a štruktúru textu, a to najmä v médiách. Taktiež sa venuje otázkam postavenia jazyka v spoločenských vzťahoch a jazyku ako prostriedku sociálnej praxe a sociálnych zmien (ako jazyk spôsobuje konkrétne konanie) (Fairclough, 1993).

Ako popisuje vo svojej publikácii *Analysing Discourse* (2003), jeho prístup k diskurzívnej analýze je určitý pokus spojiť sociálne teórie, ktoré nezahŕňajú analýzu textov, s prácou, ktorá sa zameriava na jazyk, texty, ale do výskumu nezaradzuje poznatky sociálnych vied. Pri rozbere textu pracuje s takzvanou „interdiskurzívnou analýzou“, čo znamená, že texty sú videné z hľadiska rôznych diskurzov, žánrov a štýlov, ktoré sú vzájomne prepojené, a analýzu spája aj s inými formami analýz ako len s čisto lingvistickou analýzou. (Fairclough, 2003).

Diškurz, prejavujúci sa prostredníctvom hovoreného a písaného textu, vníma Fairclough ako súčasť spoločenskej praxe. Samotný termín diškurz sa používa v nasledujúcich významoch:

- a) Utváranie významu ako prvku sociálneho procesu, abstraktný a všeobecný význam. Fairclough dáva prednosť termínu semióza. To je semiotický proces fungovania, použitia a kontextového zapojenia znaku. Jeho základnými činiteľmi sú znak, jav ním označovaný a užívatelia znaku. To naznačuje, že diskurzívna analýza sa týka rôznych semiotických modalít, v ktorých je jazyk len jednou z nich.
- b) Jazyk, spojený s určitou sociálnou oblasťou, alebo praxou (napr. politický diškurz).

- c) Spôsob interpretácie, výkladu aspektov sveta spojených s určitou sociálnou perspektívou (napr. neo-liberálny diskurz globalizácie) (Prokopová; Orságová; Martinková, 2014).

Pojem text používa Fairclough v širokom význame. Vzťahuje sa na písané aj tlačené texty, ako napríklad nákupný lístok, či noviny. Za texty považuje taktiež prepisy (hovorených) konverzácií, interview, televíznych programov, či webových stránok. Dá sa povedať, že každý výskyt jazyka v užívaní je text. Pojem jazyk používa v jeho najbežnejšom zmysle, a to ako slová, vety, atď., či vo všeobecnej rovine - jazyk ako angličtina, svahilčina (Fairclough, 2003).

Fairclough rozlišuje dve kauzálne moci, ktoré formujú text. Na jednej strane sú to spoločenské štruktúry a praktiky a na druhej strane sú to sociálni aktéri – ľudia zapojení do sociálnych udalostí. Sociálne praktiky sprostredkujú vzťah medzi sociálnymi štruktúrami (napr. jazykom alebo spoločenskou triedou) a sociálnymi udalosťami (Prokopová; Orságová; Martinková, 2014). Sociálne praktiky vníma ako spôsob výberu určitých štruktúrnych možností a vylúčenie iných a udržiavanie týchto výberov v priebehu času v konkrétnych oblastiach sociálneho života (Fairclough, 2003).

Ruth Wodak

Ruth Wodak začala svoje pôsobenie výskumami v oblasti sociolingvistiky a Chomského gramatiky. Neskôr zamerala svoj výskum na štúdium jazyka v užívaní (v sociálnej interakcii). V priebehu svojho akademického pôsobenia skúmala diskurz v rôznych oblastiach, ako napríklad: diskurz v oblasti psychoterapie, správanie schizofrenického jazyka, jazyk v skupinových terapiách a iné. Na základe týchto výskumov vytvorila analýzu vzťahov a spôsobov komunikácie medzi lekármi a pacientmi, či medzi matkami a dcérami. Venovala sa taktiež štúdiu genderu, analýze spravodajstva, politickému diskurzu, diskurzu vo vzdelávaní, vzťahom medzi mocou, ideológiou a jazykom. Pri týchto vzťahoch sa sústredila najmä na reprodukciu rasizmu, xenofóbie a antisemitizmu v Európe. Vo svojich analýzach kladie dôraz taktiež na sociálny kontext a historický rozmer diskurzívnych praktík (Kendall, 2007).

Prístup k diskurzu, ktorý Ruth Wodak reprezentuje sa nazýva „the Discourse-Historical Approach“. Historický prístup k diskurzu berie do úvahy intertextové a interdiskurzívne vzťahy medzi výpoveďami, textami, žánrami a diskurzmi i mimojazykové sociálne/sociologické premenné, históriu organizácie alebo inštitúcie a rámec situácie. Tým,

že sa sledujú všetky tieto vzťahy, sa potom zisťuje, ako sa v závislosti na sociopolitickom vývoji premieňajú práve diškurzy, žánre a texty (Prokopová; Orságová; Martinková, 2014, s. 36).

Teun van Dijk

Teun van Dijk je jeden z najvýznamnejších bádateľov v oblasti CDA. Je zakladateľom časopisov *Poetics*, *TEXT*, *Discourse and Society*, *Discourse Studies* a internetovej stránky *Discurso y Sociedad*, v ktorých zverejňuje publikácie týkajúce sa výskumu kritických štúdií diškurzu.

Vo svojej bádateľskej činnosti sa venuje predovšetkým fenoménu etnicity, z nej vyplývajúceho rasizmu, sociálnej nerovnosti a kultúrnej identity. Zaoberá sa najmä spravodajským a politickým diškurzom (Prokopová; Orságová; Martinková, 2014).

Ako uvádza v publikácii *Métodos de análisis crítico del discurso*, na rozdiel od ostatných predstaviteľov CDA, priradzuje dôležitú úlohu štúdiu poznania a poznávania (Wodak; Meyer, 2003, s.146). Lingvistický prístup, ktorý reprezentuje, sa nazýva sociokognitívny prístup k diškurzu. Podľa tohto prístupu je pojem diškurz možné uchopiť v troch hlavných dimenziách: a) dimenzia jazyka a jeho konkrétne použitie, b) kognitívna dimenzia a c) dimenzia interakcie. Prístup k diškurzu by mal vyjasniť vzťahy práve medzi týmito tromi dimenziami, ktoré van Dijk zobrazuje pomocou trojuholníka diškurz – poznanie – spoločnosť (Prokopová; Orságová; Martinková, 2014).

- Diškurz chápe van Dijk ako „komunikačnú udalosť“, ktorá zahŕňa konverzáciu, písomný alebo hovorený text, mimiku, gestá, dizajn titulnej strany, typografiu, obrázky a iné.
- Poznanie schopnosť človeka spracovať informáciu, ktorá bola skrze diškurz prijatá. Podľa van Dijka môže byť poznanie buď osobné, alebo spoločenské (kolektívne). Poznanie, poznávanie pokladá za mentálny proces, v ktorom je myseľ podľa neho akoby mostom medzi diškurzom a spoločnosťou.
- Spoločnosť zahŕňa malé štruktúry, v ktorých komunikácia prebieha najčastejšie osobne, a taktiež i väčšie štruktúry: spoločenské, politické – rôzne definované zoskupenia, hnutia, inštitúcie, organizácie, kultúry atď.

Hlavná myšlienka tohto trojuholníka je, že diškurz priamo neovplyvňuje spoločnosť, ani spoločnosť diškurz. Tento vzťah, vplyv je sprostredkovaný práve myšliou (Wodak; Meyer, 2003).

Sociokognitívny prístup je charakteristický tým, že kladie dôraz na kognitívnu stránku vecí, teda na mentálne reprezentácie a kognitívne procesy používateľov jazyka, prostredníctvom ktorých chápu a produkujú diskurz a taktiež dôraz na sociálnu stránku vecí, na poznatky a ideológie, ktoré rôzne spoločnosti zdieľajú a ktoré sa v diskurzoch odrážajú.

Sociálne a kognitívne aspekty diskurzu je možno v zhode s van Dijkom chápať ako kontext diskurzu. Kontext v tomto ponímaní sa neberie čisto ako sociálna situácia, prostredie, či štruktúra, v ktorých sa diskurz realizuje. Kontext je v tomto chápaní kognitizovaný. Stáva sa subjektívnym mentálnym modelom konkrétnej komunikačnej situácie, nie vonkajším prostredím, v ktorom sa situácia odohráva, ale skôr obsahom mysli jednotlivých účastníkov. A práve tieto mentálne definície situácie v mysliach účastníkov komunikačnej situácie riadi ako produkciu, tak chápanie diskurzu a van Dijk ich nazýva mentálnymi, udalostnými a kontextovými modelmi. Tieto modely potom hrajú rolu prostredníka medzi diskurzívnymi a sociálnymi štruktúrami (Prokopová; Orságová; Martinková, 2014, s.31).

Dôležité je ale poznamenať, že táto schéma je len pracovná a že medzi diskurzom, poznaním a spoločnosťou v skutočnosti existuje dialektický vzťah. Diskurzu môžeme pripísať tvorivú a štrukturálnu schopnosť vo vzťahu k sociálnej a individuálnej realite. Dôležité ale je uvedomiť si, že jednotlivci a skupiny disponujú rovnakou schopnosťou voči samotnému diskurzu. Požívatelia jazyka nielen reprodukujú, prijímajú a stelesňujú sociálne štruktúry, môžu ich taktiež meniť a sami ich ďalej štrukturalizovať podľa svojich potrieb a cieľov (Prokopová; Orságová; Martinková, 2014, s.31).

1.2 Jazyk a moc

Ruth Wodak a Michael Meyer vo svojej publikácii *Métodos de análisis crítico del discurso* (2003) podotýkajú, že oblasť analýzy CDA je jazyk práve preto, že má moc. Môže byť používaný ako prostriedok dominancie, či ako určitá sociálna sila (Wodak, Meyer, 2003). Bádateľia CDA sa tak snažia kriticky skúmať sociálnu nerovnosť – ako je vyjadrená, ustanovená či legitimizovaná použitím jazyka (alebo v diskurze), a tiež sa zaujímajú o spôsob, akým diskurz reprodukuje spoločenskú nadvládu a akým spôsobom môžu ovládané skupiny tomuto zneužívaniu diskurzívne vzdorovať. S týmto záujmom je spojený práve pojem kritika, ktorý CDA nesie vo svojom názve.

Pojem kritika sa vzťahuje k vizualizácii vzájomného prepojenia vecí (jazyka, diskurzu, ideológie, moci atď.). Kritické teórie, teda taktiež CDA, sa snažia produkovať a dávať do

povedomia znalosti, ktoré ľuďom umožnia emancipovať sa do foriem nadvlády skrze seba-reflexiu. Tieto teórie sa nesnažia len popisovať a vysvetľovať, ale taktiež vykoreniť určité druhy falošných predstáv. Kritické teórie sa snažia vyvolať povedomie o pôvodcoch potrieb a záujmov určitých skupín (Prokopová; Orságová; Martinková, 2014, s. 14-16). Centrá pozornosti CDA nie sú čisto písané či hovorené texty, ale taktiež spomínaný koncept moci a s ním spojený koncept ideológie (Wodak, Meyer, 2003, s.19).

Pozornosť lingvistov priťahuje práve ideológia nepriamo vyjadrovaná prostredníctvom diskurzu. Myšlienky, ktoré sa v textoch, diskusiách objavujú, alebo jazykové prostriedky ako metafory, analógie, a iné často odzrkadľujú ideológiu, ktorá je v spoločnosti presadená alebo ktorá sa určitou skupinou snaží presadiť. Moc a ideológia spolu súvisia, pretože pokiaľ sa určitá skupina, organizácia snaží získať moc, bude sa snažiť ovplyvniť ideológiu spoločnosti a presadiť mienku, ktorá im vyhovuje (Prokopová; Orságová; Martinková, 2014, s. 15).

Teun van Dijk považuje ideológiu za kognitívny a sociálny systém. Kognitívny preto, že sa môže považovať za mentálnu reprezentáciu, ktorá je v našej pamäti, a môže byť použitá na činnosti ako interpretácia udalostí, porozumenie diskurzu či spôsobiť konkrétne konanie. Ako sociálny systém ju vníma preto, že je zdieľaná členmi určitej skupiny alebo kultúry a ich spôsob správania sa danou ideológiou môže riadiť. Ideológiu nepovažuje za akýkoľvek kognitívny systém. Väčšinou býva spojený so sociálne relevantnými otázkami ako politika, náboženstvo, umenie, vzdelanie atď. Ideológie sú prepojené so širokou oblasťou nášho sociálneho života, a tak tvoria, ovplyvňujú mnohé naše aktivity a spôsob, akým premýšľame. Ideológia ako kognitívny systém nepozostáva čisto z poznatkov a presvedčení, ale taktiež z názorov a postojov, ktoré zaujímame. Poznatky, presvedčenia, názory a postoje považuje van Dijk za kľúčové kognitívne systémy v našom porozumení diskurzu. Riadia totiž tvorbu kognitívnej reprezentácie, vloženie a opätovné vybavenie informácií (Dijk, 1980).

Bádatelia CDA sa zhodnú na tom, že jazyk, moc a ideológia sú vzájomne prepojené, no jednotlivo pristupujú k tomuto vzťahu každý trochu inak. Napríklad Fairclough súhlasí s tvrdením, že diskurz má moc, šíri a legitimizuje nerovnosť vo svete. Na rozdiel od ostatných predstaviteľov CDA podotýka, že nie vždy nesú diskurzívne praktiky moc či ideológiu zámerne s cieľom zmeniť sociálnu prax, no niekedy texty (diskurzívne praktiky) sú len zobrazením tejto zmeny (Fairclough, 1993). V konkrétnom prípade, keď text, jazyk ovplyvňuje človeka či spoločnosť, tento vplyv nazýva ako „*Social effect of texts*“ – sociálny vplyv textov. Text, jazyk preto podľa neho ovplyvňuje a mení naše poznatky, presvedčenia, postoje, hodnoty, správanie sa, sociálne vzťahy a tým aj okolitý materiálny svet. Tvrdí, že by

nedávalo zmysel zameriavať sa v novom kapitalizme na jazyk, keby sme nepredpokladali že náš písaný, či hovorený text nemá vplyv na sociálnu zmenu. Tvrdí, že tento vplyv je niekedy náhodný, inokedy nie, a že nie vždy tento vplyv textu automaticky vytvorí zmenu, pretože na tvorbu vplýva viacero faktorov (Fairlough, 2003).

V nasledujúcej časti bude podrobnejšie rozobrať vzťah jazyka a moci podľa van Dijka a jeho publikácie *El análisis crítico del discurso* (1999). Teun van Dijk na rozdiel od iných predstaviteľov CDA kladie dôraz na kognitívnu rovinu. Podľa neho by totiž nedávalo zmysel to, akou formou má text vplyv, moc, pokiaľ sa nezameriame na ľudskú myseľ. Spôsob ako van Dijk chápe vzťah diskurzu, spoločnosti a poznania (mysle) je podrobnejšie vysvetlené v predošlej podkapitole.

1.2.1 Moc ako kontrola, ovládanie

Van Dijk vo svojom článku *El análisis crítico del discurso* hovorí, že skupiny majú do určitej miery moc, a to pokiaľ sú schopné vo svoj prospech ovládať formu myslenia, názory či správanie členov iných skupín (aspoň v určitom rozsahu).

Prístup k špecifickej forme diskurzu (politiky, médií, vedy...) je sám o sebe zdroj moci. Ak vychádzame z teórie, že naša myseľ ovláda naše konanie, a ak sme skrze diskurz schopní ovplyvniť spôsob, akým ľudia premýšľajú (ich postoje, názory, poznatky...), tak sme nepriamo schopní ovládať niektoré formy ich konania. Myseľ, spôsob premýšľania ľudí, je ovplyvnená predovšetkým písaným textom a rečou. Z toho vyplýva, že touto formou diskurzu je aspoň nepriamo možné ovládať konanie ľudí.

Je pravdepodobné, že tie skupiny, ktoré ovládajú vplyvnejší diskurz, majú väčšiu možnosť ovládať myslenie a konanie druhých. Kritická diskurzívna analýza sa zameriava na využívanie tejto moci, a to najmä v prípadoch, kedy sa zneužíva riadenie diskurzu so zámerom ovládnuť, ovplyvniť presvedčenie a konanie osôb v prospech dominantnej skupiny.

Dve základné otázky reprodukcie moci vo výskume CDA:

- Ako (mocnejšie) skupiny riadia diskurz?
- Ako daný diskurz riadi, ovplyvňuje myslenie a konanie (slabších) skupín; a aké sú sociálne dôsledky tohto vplyvu? (Často je to sociálna nerovnosť).

Prvá otázka vyžaduje interdisciplinárny prístup vo výskume, a to najmä medzi diskurzívnymi štúdiami, sociológiou a politologickými vedami a druhá zahŕňa kognitívnu a sociálnu psychológiu (Dijk, 1999).

1.2.2 Prístup k diškurzu a jeho riadenie

V oblasti aktívnej kontroly diškurzu má väčšina ľudí aktívnu kontrolu jedine nad každodennou rečou - v rozhovoroch s rodinnými príslušníkmi, priateľmi, kolegami z práce. Riadenie a kontrola napríklad médií je u väčšiny len pasívna. Na rozdiel od väčšinovej skupiny, členovia mocnejších, vplyvnejších skupín alebo inštitúcií, disponujú prístupom k jednému či viacerým verejným diškurzom. Tento prístup je u mocnejšej skupiny spojený s tým, že daný diškurz môžu aspoň do určitej miery riadiť. Napríklad profesori riadia akademický diškurz, učitelia výchovný, žurnalisti mediálny atď. Z tejto teórie teda vyplýva, že tí, ktorí disponujú širším vplyvom nad viac vplyvnými diškurzmi, sú mocnejší.

Jednou z úloh CDA je objasniť formy moci, ktoré vyplývajú z prístupu k diškurzu a jeho riadenia (Dijk, 1999).

- Správa, kontrola kontextu

Kontext je považovaný za súhrn tých vlastností sociálnej situácie, ktoré majú vplyv na tvorbu a porozumenie diškurzu (situácia, priestor a čas, činnosť, zúčastnení, úlohy, mentálne reprezentácie ako ciele, poznatky, ideológie a podobne.). Ovládanie kontextu zahŕňa riadenie jednej alebo viacerých spomenutých kategórií. CDA sa zaoberá najmä tými formami kontroly kontextu, ktoré pracujú pre záujmy dominantnej skupiny (Dijk, 1999).

- Správa, kontrola textu a reči

Rozhodujúce v realizácii a výkone moci skupiny je prístup k štruktúre textu a reči a disponovanie možnosťou správy, riadenia a kontroly tejto štruktúry (členovia mocných skupín môžu rozhodnúť o možných druhoch diškurzu či rečových aktoch v určitej situácii atď.).

Zásadný význam vo všetkých diškurzoch a komunikácii má správa, kontrola tém a ich zmena (redaktori rozhodujú pri výbere tematiky, udalostí; profesori rozhodujú o preberaných materiáloch atď.).

Záleží od kontextu, ale pokiaľ ide o reč, je evidentné, že ju určitá skupina alebo jednotliviec môžu riadiť, kontrolovať. Táto správa reči je pozorovateľná napríklad pri výbere slovnej zásoby alebo štýlu, pri možnosti nariadenia stíšenia sa publika, pri možnosti zákazu používania niektorých slov (napr. počas diktatúry) atď. (Dijk, 1999).

Ďalšia pozorovateľná oblasť pri správe a aktívnom riadení diškurzu, ktorá môže ovplyvniť myslenie a konanie jeho príjemcov (čitateľov, poslucháčov), je pozitívna seba-prezentácia zo strany dominantnej skupiny a negatívna prezentácia ovládaných skupín. Polarizácia „nás“ a „ich“ je reprodukovaná na všetkých úrovniach textu a reči (napríklad v lokálnych významoch, metaforách, hyperbolách, rozložení textu a mnohých iných) (Dijk, 1999).

1.2.3 Ovládanie, kontrola mysle

Kontrola, riadenie diškurzu je prvou formou moci. Ďalším kľúčovým nástrojom šírenia nadvlády je ovládať, kontrolovať myslenie ľudí. Kognitívna psychológia a výskumy v oblasti masovej komunikácie ukázali, že ovplyvniť myslenie a názory ľudí nie je také jednoduché.

Hoci väčšina našich názorov a presvedčení o svete je získaných prostredníctvom diškurzu, príjemcovia len málokedy pasívne preberajú prijaté názory, či stanoviská z daných diškurzov za svoje vlastné. Ľudia majú tendenciu sa s týmito šírenými stanoviskami, názormi či postojmi stotožniť za týchto okolností:

- Čitatelia a poslucháči majú sklon prijať tie názory, mienku, poznatky či presvedčenie, ktoré sú šírené vierohodným, autorizovaným diškurzom (skrže akademikov, odborníkov, profesionálov atď.).
- Príjemcovia sú niekedy okolnosťami nútení prijať daný diškurz (je to napríklad v situáciách, keď učitelia alebo školitelia vyžadujú, aby informácie zo škôl a inštrukcie z práce boli prijaté, naučené a ďalej interpretované podľa ich pôvodného znenia. Pokiaľ tak neučiníme, môže sa stať, že neabsolvujeme školský predmet alebo stratíme zamestnanie).
- V mnohých prípadoch neexistujú a nie sú dostupné, iné diškurzy s alternatívnymi poznatkami, presvedčením.
- Nie vždy príjemcovia disponujú poznatkami a schopnosťou spochybniť vierohodnosť informácií, ktorým sú vystavovaní.

Niekedy nastáva situácia keď je myseľ ľudí ovládaná skrze diškurz. Väčšina týchto prípadov sa deje práve vtedy, keď príjemcovia (poslucháči, čitatelia) nemajú inú možnosť, alternatívu presvedčenia. S myslou sa ale nemôže pracovať ako s pasívnym prvkom. Vo väčšine prípadov má totiž jedinec prístup k alternatívam alebo disponuje poznatkami či skúsenosťami, ktoré mu bránia prijať, prípadne sa stotožniť so šírenými informáciami a názormi. Táto schopnosť alebo poznatok jednotlivcov sa nazýva *osobná pamäť*⁴.

*Sociálna pamäť*⁵ pozostáva zo spoločne zdieľaných názorov, presvedčení v rámci určitej skupiny ľudí alebo kultúry. Časťou sociálnej pamäte sú sociálne poznatky (znalosti) a sociálne názory, postoje. Sociálne poznatky tvoria tie presvedčenia, ktoré členovia skupiny alebo kultúry považujú za pravdivé a správne (postoj skupiny voči potratu, imigrácii atď.).

Vzhľadom na to, že CDA sa predovšetkým zaujíma o to, ako sa reprodukuje moc a vláda v spoločnosti, je v centre jej pozornosti práve otázka: Ako diškurz ovplyvňuje sociálnu pamäť? Pretože, pokiaľ je skupina alebo osoba schopná skrze diškurz ovplyvňovať sociálne názory a presvedčenie, je nepriamo schopná ovládať aj ich konanie, a tak nadobudnúť moc nad danou spoločnosťou (Dijk, 1999).

1.2.4 Ako diškurz ovláda myseľ

Používatelia jazyka čítajú texty alebo počúvajú reč. Z týchto textov a reči používajú informácie, aby si vytvorili svoje vlastné mentálne modely udalostí, a vyvodzujú alebo potvrdzujú sociálne presvedčenie.

Prehľad niektorých častí diškurzu, ktoré sú schopné ovplyvniť tento proces:

- Témy: Tie témy, ktoré sú často vo vyššej pozícii hierarchie modelu, predstavujú dôležitejšie informácie ako tie, ktoré sú nižšie, okrajovo spomenuté. Podľa toho, akým spôsobom sú tieto témy vykreslené, môžu ovplyvniť postoj a názor prijímateľov informácií. Napríklad informácia: Pristáhovalci (migranti) žijú na úkor nášho blaha. Po prijatí tejto informácie o téme „pristáhovalci“ by sme mohli zaujať negatívne stanovisko voči pristáhovalcom.

⁴Voľne preložené z „*memoria personal*“.

⁵Voľne preložené z „*memoria social*“.

- Diskurzívne modely⁶: Schematické postavenie informácie môže zdôrazniť alebo vyzdvihnúť jej význam. Napríklad, ak je informácia zaznamenaná v nadpise alebo závere, tak sa môže vnímať ako najdôležitejšia.
- Lokálny význam: Lokálne významy diskurzu ovplyvňujú lokálnu informáciu v mentálnych schémach príjemcu. Ovplyvňujú jeho predpokladané alebo nadobudnuté poznatky.
- Štýl: Štýl, akým je podávaná informácia, môže zdôrazniť určitý význam.
- Model kontextu: Kontext ovplyvňuje, či podávaná informácia bude interpretovaná ako hrozba alebo dobrá rada.
- A mnoho ďalších rozmerov diskurzu, ktoré sú vo vzájomnej interakcii (stanovenie poradia výpovede, rozdelenie do sekvencií atď.) (Dijk, 1999).

1.2.5 Zhrnutie vzájomného vzťahu medzi diskurzom a mocou

Ako už bolo spomenuté, jedným z hlavných cieľov CDA je porozumieť a nadobudnúť schopnosť analyzovať reprodukciu moci, ovládania a sociálnej nerovnosti, ktorá vzniká prostredníctvom diskurzu, a snažiť sa zabrániť jej šíreniu. Presnejšie povedané, CDA skúma postavenie spomínaných procesov: mocné skupiny majú prednostný prístup k verejnému diskurzu a jeho kontrole, riadeniu. Prostredníctvom ovládania diskurzu sú schopní ovplyvňovať verejnú mienku. To znamená nielen to, že mnohí ľudia interpretujú svet takým spôsobom, akým ho prezentuje mocná, elitná skupina, ale aj to, že títo ľudia sa budú správať, konať v súlade so záujmom mocných. Keďže ovládanie myslenia a spôsobu konania ľudí je to, čo určuje moc dominantnej skupiny, ovládanie diskurzu zároveň podporuje a rozširuje jej moc či zneužívanie tejto moci. Z toho teda vyplýva, že diskurz môže napomáhať tvorbe a šíreniu sociálnej nerovnosti (Dijk, 1999).

1.3 Médiá

Médiá predstavujú stále výraznejšiu podobu spoločenského, politického a kultúrneho života súčasných spoločností. Tento pojem zahŕňa predovšetkým tlač, rozhlas, televíziu a médiá založené na digitálnom spracovaní a prenose dát.

Slovo „médium“ pochádza z latinčiny a znamená prostriedok, prostredník, sprostredkovací činiteľ, teda ten, čo niečo sprostredkováva, zaistuje. Pokiaľ je

⁶Voľne preložené z „*esquemas discursivos*“,

sprostredkovaná vec nejaké oznámenie, tak sa nazýva komunikačné médium (Jirák; Köpplová, 2003).

V analytickej časti našej diplomovej práce rozoberáme obraz Latinskej Ameriky v slovenských médiách. Analyzovaný materiál je prevzatý z internetových denníkov. Internetové denníky patria pod masové médiá. V nasledujúcich dvoch podkapitolách stručne načrtne teóriu masových médií a charakteristiku internetovej publicistiky.

Ako uvádza Bednář (2011) vo svojej publikácii *Internetová publicistika*, internetová publicistika patrí v súčasnej dobe medzi tie najvplyvnejšie. Vychádza zo starých, stále existujúcich médií, no do určitej miery mení ich charakter. V prípadoch, kedy bude mať teória týkajúca sa masových médií iný charakter ako je charakter aktuálnej internetovej publicistiky, sa pokúsime na túto zmenu upozorniť.

1.3.1 Masové médiá

V tradičnom ponímaní masových médií je ich charakteristickým znakom skutočnosť, že nepodporujú vysielanie a prijímanie výpovede, oznámenia na oboch stranách. Svojou podstatou stavajú jedného účastníka do role vysielateľa (podávateľa) a druhého do role príjemcu. Príjemcovia sú nazývaní masou, pretože sa väčšinou navzájom nepoznajú a medzi sebou disponujú len slabými alebo žiadnymi sociálnymi väzbami. Tieto médiá vytvárajú nové sociálne väzby v spoločnosti, udržujú skupinovú identitu (my - oni) a pomáhajú nájsť jedincovi jeho miesto medzi ostatnými ľuďmi. Medzi masové médiá v tomto zmysle patria noviny, časopisy, knihy, televízne a rozhlasové vysielanie, filmy, nahrávky, a tiež ekvivalenty týchto „tradičných médií“ v kyberpriestore počítačových sietí, najmä internetu (internetové verzie tlačенých periodík, internetové denníky a časopisy, rozhlasové a televízne vysielanie cez internet) (Jirák; Köpplová, 2003, s. 21-22). Ako ale uvádza Bednář (2011), tento charakter médií sa mení, pretože v súčasnosti je internetová publicistika interaktívna. To znamená, že druhá strana, čitateľ, je prirodzenou súčasťou procesu, a s jeho interakciou sa počíta. Ku kvalite obsahu prispievajú čitatelia spätnou väzbou a na niektorých serveroch môžu obsah dotvárať (Bednář, 2011).

V komunikácii, ktorá prebieha skrze masové médiá, ide o historicky a spoločensky podmienené formy sociálnej komunikácie. K spoločným charakteristickým znakom patrí:

- sú potenciálne dostupné neobmedzenému množstvu adresátov,

- ponúkajú týmto užívateľom obsahy, ktoré môžu byť pre nich z viacerých dôvodov použiteľné,
- obsahy sú k dispozícii priebežne alebo pravidelne,
- na záujme a potrebách užívateľov stojí samotná existencia týchto foriem komunikácie.

Spoločné majú teda to, že sú obsahovo univerzálne, majú veľkú popularitu a v zásade verejnú povahu (Jiráček; Köpplová, 2009, s. 21).

Čo sa týka spoločenských funkcií masových médií, patrí k nim napríklad informovanie, socializácia, kontinuita, zábava, získavanie. Informovaním sa rozumie poskytovanie informácií o udalostiach a podmienkach života, o rozdelení moci a o usporiadaní mocenských vzťahov a iné. O socializácii hovoríme v prípade, keď sa vysvetľujú a komentujú udalosti, platné spoločenské vzťahy a informácie spolu s podporou ustálených autorít a spoločenských noriem, priorít. Kontinuita je chápaná ako podpora prevládajúcich kultúrnych vzorcov, vrátane objavovania subštruktúr a nových smerov vo vývoji kultúry. Pri zábave ide o určité rozptýlenie či pobavenie. Média sa snažia byť prostriedkom uvoľnenia a zdroj oslabovania sociálneho napätia. Taktiež môžu byť prostriedkom získavania – agitovania jednotlivca či masy pre spoločensky významné ciele.

Média sa do veľkej časti podieľajú taktiež na tom, ako sa utvára kultúra. Pod pojmom kultúra sa nemyslí len to čo sa v danej spoločnosti uctieva, ako sa tam žije, aké sú jej zvyky, poznatky či tradície, ale tento pojem nadobúda aj hodnotiaci význam či rozmer. To znamená, že ovplyvňujú to, čo ľudia považujú za dobré/zlé, cenné/bezcenné (v danej kultúre). Systém zdieľaných hodnôt, predstáv, presvedčení, postojov, názorov sa označuje pojmom ideológia.

Ako už bolo spomenuté aj v kapitole *Jazyk a moc*, diskurz môže ovplyvniť myslenie ľudí. V teórii týkajúcej sa mediálneho diskurzu sa tento názor potvrdzuje, pretože, ako bolo zmienené, média ovplyvňujú kultúru – v zmysle šírenia postojov, názorov, presvedčení a konaní. Moc mediálneho diskurzu ale nespočíva jedine v tom, že sú schopné šíriť určitú ideológiu, ale že sú schopné ju legitimizovať. Jeden zo spôsobov ako to urobiť je napríklad popisovať dané usporiadanie spoločnosti (napr. kapitalizmus) ako prirodzený „stav vecí“ a tým tento „stav“ legitimizujú alebo potvrdzujú jeho platnosť (Jiráček; Köpplová, 2003). Spravodajstvo tak plní ideologickú funkciu. Ideologická moc spravodajstva spočíva taktiež v tom, že média sú schopné oznámiť určitú informáciu veľkému množstvu ľudí v ten istý čas. Správy opakovane informujú o porušovaní sociálnych noriem a ohrození hodnôt spoločnosti, a preto v tejto podobe nadobúdajú moc definovať, čo je pre spoločnosť dobré a čo naopak

nežiaduce, deviantné (Trampota, 2006). Týmito spôsobmi masové médiá prispievajú k rozvoju, ustáľovaniu a premene hodnôt, významov a výkladu sveta spoločnosti (Jiráček; Köpplová, 2003).

1.3.2 Internetová publicistika

Internetová publicistika je najmladším odborom žurnalistickej práce. Paradoxne sa ale tento odbor zaradil medzi tie najvplyvnejšie. Publicistika si so sebou nesie nielen princípy práce zo starších, stále paralelne existujúcich médií, ale zároveň prináša aj novú kvalitu. Oproti tradičnej a webovej publicistike má on-line žurnalistika nasledovné **znaky**:

- Internetová žurnalistika je žurnalistikou v reálnom čase. (Informácie sa publikujú v reálnom čase – s minimálnym technologickým oneskorením a po publikovaní musia byť aktualizované.).
- Je interaktívna, to znamená, že čitateľ je prirodzenou súčasťou procesu. S jeho interakciou sa počíta. Ku kvalite obsahu prispievajú čitatelia spätnou väzbou a obsah na niektorých serveroch taktiež môžu dotvárať (Bednář, 2011).
- Je flexibilná vo forme, v obsahu aj v používaní.
- Je bezprostredná a blízka (Čurčík, 2012).
- Porovnávanie sa s konkurenciou je bezprostredné. Užívateľ internetu môže sledovať viac médií súčasne. Preto vzniká neustále porovnávanie webových médií vzájomne medzi sebou.
- Informácie sú previazané. Tento nástroj on-line žurnalistov je ideálny na udržanie si čitateľa. Čitateľa je totiž možné odkazovať na ďalší a ďalší súvisiaci článok. Tento efekt ale zároveň žurnalistom komplikuje prácu, pretože nevhodný, alebo chýbajúci odkaz môže poukázať na nepripravenosť autora alebo celého média.
- Text publikácií je kombinovaný so zvukom, videom, interaktívnou infografikou a inými formátmi (Bednář, 2011).

Príprava textu pre web:

Napriek tomu, že webové noviny obsahujú rôzne typy obsahov (zvukové a obrazové záznamy, obrázky, multimediálne prvky atď.), základom je stále textová informácia, text. Predovšetkým text sa preto stáva určujúcim faktorom kvality webového média (Bednář, 2011). V analytickej časti diplomovej práce analyzujeme text, ktorý je určený pre web. V nasledujúcej časti preto popíšeme charakter textu určeného pre web, ktorý je niekedy

podobný, no niekedy sa od textu určeného pre tlač trochu líši. Teória je spracovaná zo zásad a odporúčaní v žurnalistickej praxi.

Podobnosti a rozdiely medzi tvorbou textu určeného pre tlač a pre web:

- Voľba žánru a štýlu:

Podobne ako u tlačových médií, každý publikovaný komunikát, článok, sa prispôsobuje predpokladanému publiku. Záleží od toho, akému médiu je článok určený, čo má byť jeho podstata, kto má byť čitateľ, či je článok súčasťou nejakého vyššieho celku, či bude obsahovať multimédiá a či má článok informovať, baviť, vyvolávať diskusiu. Tieto otázky sú kľúčové, pokiaľ chce mať autor úspech u čitateľov.

Čo sa týka výberu žánru článku pre web, môže vychádzať zo žánrov používaných v tlačových médiách, ako napríklad správa, rozhovor, reportáž, glosa, fejtón, reportáž a iné. Komunikáty ale málokedy zodpovedajú len jednému žánru. K najčastejšie používaným žánrom patria spravodajský, alebo publicistický. Môžu sa k nim pridať ešte odborné alebo neformálne žánre. Cieľom spravodajského textu je informovať publikum, poskytnúť informácie, ale nie názor autora. Pri publicistických žánroch je názor autora na popísané udalosti povolený. Odborný prístup sa používa na tematických serveroch z najrôznejších oblastí a neformálny je typický pre weblogy a osobné stránky.

Štýlom sa rozumie spôsob, akým sa s čitateľom komunikuje. Charakterizuje ho to, aký slohový postup a jazyk sa používa. Zo slohových postupov to môže byť informačný, rozprávací, popisný a charakterizačný, výkladový alebo úvahový. Jazyk môže byť formálny/neformálny, spisovný/nespisovný, odborný alebo špecifický. Použitý jazyk býva v súlade s médiom, pre ktoré sa píše, a v súlade s jeho publikom (Bednář, 2011).

- Témy:

Špecifickosť on-line žurnalistiky je možné vysledovať taktiež pri voľbe tém. Keďže rozsah publikovaný na internete je neobmedzený, prostredníctvom vysokej rôznorodosti tém môže uspokojiť široké publikum.

V zásade ale platí, že výber tém je veľmi zložitý a komplikovaný proces, ktorý ovplyvňuje rad faktorov: osobnosť redaktora, editora alebo technické možnosti. Téma či udalosť musia vykazovať určitú spravodajskú hodnotu. Spravodajské hodnoty často

odrážajú predpokladané očakávania čitateľov a profiláciu denníka. Vybraná téma musí každopádne zaujať. Čím väčšie publikum zaujme, tým lepšie (Čurčík, 2012).

- Dĺžka článku:

Webové médium poskytuje oproti tlačovému teoreticky neobmedzený priestor pre články. Nie je obmedzené počtom stránok ani jeho maximálnou dĺžkou. Napriek tomu určité obmedzenia existujú. Neplynú z technickej podstaty, ale z obmedzenej schopnosti publika sa sústrediť.

Spravodajské texty bývajú najkratšie, publicistické o trochu dlhšie a odborné bývajú relatívne najdlhšie. No nie vždy to platí. Dĺžka textu býva určená autorom – často podľa toho, či autor vyjadril všetko podstatné.

Autori pracujú taktiež s pozornosťou čitateľa. Pri dlhých článkoch sa totiž často stráca jeho pozornosť a záujem. K najefektívnejším spôsobom, ako text urobiť atraktívnejším a zároveň podporiť udržanie pozornosti, patrí použitie medzituliek a použitie kapitol. Medzitulky, kratšie texty, odstavce patriace k hlavnému článku, ktoré zároveň nesú svoj vlastný nadpis. Kapitoly sa používajú najmä pri dlhších, odborných textoch (Bednár, 2011).

- Voľba titulu:

Titulok predáva. Je tým prvým, s čím sa čitateľ stretne. Titulok, jeho formulácia, je faktor, ktorý buď presvedčí čitateľa prečítať si článok, alebo ho naopak odradí. Vo webových publikáciách má tento faktor mnohonásobnejšie vyšší vplyv (ako v tlači). V žurnalistickej praxi by malo platiť, že titulok pravdivo vystihuje obsah článku, priláka, zaujme čitateľa. Problém často nastáva medzi bodmi – zaujať, ale súčasne neklamať. Tvorba úspešných tituliek podlieha módnym vplyvom. Titulky bývajú stručné. Pokiaľ nechce médium pôsobiť ako bulvár, vyhýba sa apelatívnemu postupu. Seriózne médiá nepoužívajú v titulkoch spravodajstva ani výkričníky, ani dvojbodky. Titulok spolu s podtitulkom (rozvinutím titulu) zhŕňajú obsah celého článku. Podtitulok obsahuje podstatné informácie z obsahu článku (Bednár, 2011).

- Ďalšie textové komponenty článku:

Vo webovej publicistike sa okrem hlavného textu často používajú aj samostatné textové komponenty, tzv. boxy. Sú na tej istej stránke ako hlavný text, no sú typograficky oddelené. Obsahujú informácie s pridanou hodnotou. Niekedy ide

o stručné bodové zhrnutie textu. K ďalším textovým komponentom patria jedno-vetné zvýraznené časti, ktoré obsahujú najpodstatnejšie myšlienky článku, tzv. výkričníky (Bednář, 2011).

- Typografická úprava článku:

Vo webových médiách platí, že grafická podoba jednotlivých článkov, stránok je homogenizovaná. To znamená, že všetky stránky vyzerajú vizuálne rovnako. Typická stránka má: hlavičku s logom a navigačnou lištou, priestor pre text článku, panel s odkazmi na súvisiace informácie, priestor na reklamu, pätičky s tirážami a odkazmi na ďalšie články. Samozrejme, záležiac od média, môžu obsahovať aj ďalšie komponenty.

Čo sa týka písma (fontov), používajú sa viaceré, no odporúčajú sa maximálne dva typy, tri veľkosti písma (titulky, podtitulky a text). V texte sa používa tučné písmo, aby sa oddelili dôležité miesta a zdôraznili sa zásadné myšlienky. Kurzívou sa často označujú citácie. Požíva sa tiež podčiarknuté písmo, či prečiarknutý text. Text niekedy býva odlišný aj farebne, prípadne sa využívajú aj ďalšie efekty.

Články niekedy obsahujú obrázky, video alebo audiozáznamy, ktoré súvisia s textom. Sú umiestnené do toku textu, prípadne do galérie. Nebýva ich v mnoho, pokiaľ nie sú hlavným oznámením komunikátu. Pokiaľ sú hlavným oznámením, upozorňuje sa na to v titulku alebo podtitulku.

V článkoch sa používajú taktiež vnútorné a vonkajšie odkazy, kedy sa odkazuje buď na iné články toho istého média, alebo mimo samotný server média.

Interaktívne prvky v texte ako ankety, pohyblivé obrázky, mapy reagujúce na činnosť užívateľa, bývajú oddelené od textu článku a označené. Diskusie a ďalšie nástroje, ktoré umožňujú textovú spätnú väzbu, sa musia umiestňovať až pod text a od textu sa oddeľujú (Bednář, 2011).

V žurnalistickej praxi platí, že je dôležité, aby celková vizualizácia obsahu článku bola jasná a prehľadná. Predpokladá sa, že čitateľ má málo času a potrebuje sa rýchlo orientovať v obsiahlom množstve informácií (Čurčík, 2012).

- Aditívny text:

Možnosť aditívneho textu spočíva v tom, že vydaný článok je po svojom vydaní aktualizovaný a menený. Aktualizovaná časť sa od staršieho textu oddeľuje (Bednář, 2011).

- Objektivita a vyváženosť

Objektivita a vyváženosť sú pojmy, ktoré sa často zmieňujú v súvislosti s férovou profesionálnou publicistikou. Niekedy sú dokonca označované za základné vlastnosti profesionálneho spravodajstva. Pokiaľ sa médium prezentuje ako objektívne a vyvážené, je nutné tieto zásady striktne dodržiavať.

Objektivita znamená, že mediálne prezentovaná informácia zodpovedá skutočnosti, nie je skreslená a je dôsledne oddelená od názorov.

Vyváženosť znamená, že pokiaľ médium prezentuje spor, tak je v článku daný rovnaký priestor všetkým zúčastneným. Informácie nie sú prezentované jednostranne (Bednář, 2011).

Zber správ

Výraz „zber správ“ sa zvyčajne odkazuje k prvej fáze výroby spravodajstva. Tento pojem je ale čiastočne zavádzajúci, pretože navodzuje predstavu, že správy niekde čakajú, aby boli zozbierané, roztriedené a podané publiku. Správy sú ale druhy obsahov, ktoré sú dokonale a vo všetkom a všade umelé, sú vytvárané. Navzdory všeobecnému presvedčeniu, často vôbec nie sú získané „zberom“. Správy sú často ponúkané spravodajskými agentúrami. Žurnalisti oslovujú zavedené zdroje, využívajú služby pre styk s verejnosťou, dochádzajú na rôzne tlačové konferencie a podobne. Nech je ale materiál, určený na tvorbu správ, získaný akýmkoľvek spôsobom, stále platí, že správa je konštruovaná ako akákoľvek iná podaná informácia. Konštrukcia správ má svoje zažité a kultúrne podmienené pravidlá. Tieto pravidlá sa týkajú najmä výberu udalostí, ktoré sa stanú predmetom záujmu médií a spôsobu ich spracovania.

Sú dva hlavné faktory, ktoré rozhodujú o tom, ktoré udalosti sa stanú predmetom záujmu spravodajstva. Ide predovšetkým o etnocentrickú povahu spravodajstva (že spravodajstvo sa zaoberá vecami pochopiteľnými z hľadiska „našej“ kultúry) a zásadnú dôležitosť blízkostí udalostí. To, čo sa stane „nám“, býva považované za veľmi dôležité oznámenie. Z toho vyplýva, že správy sú podriadené veľmi stabilným pravidlám výberu (o tom sa zmienime viac pri spravodajských hodnotách).

Podobný výber sa netýka len samotných udalostí ako celku, ale tiež toho, čo sa zo samotnej udalosti vyberie a skutočne v správe použije. V našej kultúre sa považuje za dobre zostavenú správu tá správa, ktorá obsahuje informácie o tom, kto urobil čo, kde, ako a s akým

výsledkom, prípadne prečo a za akých okolností. Udalosť je v správe konvencionálne zjednodušovaná (Burton; Jiráček, 2001, s. 238-239).

Nastol'ovanie agendy a výber správ

Témy, z ktorých sa skladá spravodajstvo, nastol'ujú spravodajské organizácie. Určité témy vyhľadávajú, preferujú a vracajú sa k nim. Média si vyberajú, o čom a ako budú referovať. Tento aspekt činností sa spravidla označuje výrazom „nastol'ovanie agendy“, či „uvádzanie tém“. Nastol'ovanie agendy je ďalší dôvod, prečo nie je možné obhájiť predstavu, že spravodajstvo je zbierkou pravdivých udalostí a údajov „zvonku“. Média (editori, vedúci vydání, redaktori, novinári) správy triedia a vyberajú a tým, že si ich vyberajú, vyberajú tiež agendu tém, ktoré sa dostanú do zorného poľa príjemcov, a vzbudzujú tak dojem, že sú najdôležitejšie (v danom dni, či týždni). Pracovníci médií rozhodujú tiež o tom, čo bude na titulnej strane, či na začiatku spravodajskej relácie. A keďže sú recipienti zvyknutí na to, čo je na titulnej strane alebo na začiatku relácie, je považované za dôležité. Média samé tak v skutočnosti ponúkajú roztriedenie správ podľa dôležitosti, nastol'ujú či spoluurčujú verejnú agendu (súbor tém, ktoré verejnosť považuje za dôležité).

Z hľadiska mediálnych organizácií je dôležité sledovať, ako sa toto nastol'ovanie agendy deje. Inými slovami, ktoré mechanizmy v médiách zaisťujú výber správ a podľa akých kritérií.

Štúdium médií preukazuje, že v každej mediálnej inštitúcii sú zavedené mechanizmy výberu a triedenia správ. David M. White a Kurt Lewin tieto mechanizmy študovali a zistili, že ide o konkrétne osoby, ktoré z moci svojej funkcie, či prirodzenej autority zasahujú do prichádzajúcej ponuky správ (Burton; Jiráček, 2001, s. 239-240). Pre výklad svojho výskumu použil White obrazné pomenovania *gatekeeping* (stráženie brány) a *gatekeeper* (vrátnik).

V súvislosti s tým, aká správa „prejde ďalej“, popísal celý proces, v ktorom akoby potenciálna správa prechádzala pomyselnou bránou a niekto – novinár, redaktor, šéfredaktor – rozhodoval, či ju pustí dnu. Výsledky jeho výskumu poukazujú na to, že v procese výberu udalostí nezohrávajú úlohu „len“ spravodajské hodnoty, ale osoba *gatekeepera*. Výber udalostí do správ sa tak ukázal ako veľmi subjektívny a súvisiaci s hodnotovým úsudkom založeným na skúsenostiach, postojoch a očakávaniach „vrátnika“ (Trampota, 2006, s. 38-40).

Mohlo by sa zdať, že proces nastol'ovania agendy a výberu a triedenia správ je interná záležitosť médií a že môže viesť k svojvôli, manipulácii a nadvláde médií v spoločnosti. Ide

však o vysoko konvencionalizovanú činnosť – existujú pravidlá, ktorými sa výber tém a správ riadi. Tieto pravidlá sa označujú tiež ako spravodajské hodnoty (Burton; Jiráček, 2001, s. 240).

Spravodajské hodnoty

Spravodajskými hodnotami sa rozumejú všetky faktory, ktoré v danom období a danom sociálnom a kultúrnom prostredí rozhodujú o zaradení správy do spravodajstva a o spôsobe jeho spracovania, teda o tom, že nejaké téma, či nejaká udalosť prekročí „prah pozornosti“ médií. O prekročení prahu pozornosti môže rozhodovať jednak intenzita jednej hodnoty (napríklad miera negativity udalosti), no taktiež kombinácia viacerých hodnôt (napríklad negativita v spojení s blízkosťou, prekvapením, či zapojením známej osobnosti). Prekročenie prahu pozornosti je dôležité okrem iného tiež preto, že médiá majú tendenciu zdôrazňovať význam správ, ktorým sa rozhodli venovať pozornosť (Jiráček, Köpplová, 2007, s. 77-78).

K všeobecným spravodajským hodnotám patria:

- Výskyt (frekvencia): Je to časový interval, ktorý udalosť potrebuje na to, aby sa patrične rozvinula, a súčasne je to miera harmónie medzi vývojom udalostí a rytmom práce príslušného média. Čím sú udalosti kratšie a čím viac odpovedajú pravidelnému „vnútornému životu“ média, tým väčšiu majú nádej, že sa stanú správou. Napríklad dopravné nehody či pády lietadiel sú krátke, jednoznačné a ľahko sa spracujú.
- Blízkosť: Udalosti, ktoré sa odohrali v prostredí kultúrnej a sociálnej blízkosti médiu a jeho príjemcom, alebo ktoré s týmto prostredím nejako súvisia, majú väčšiu nádej, že sa dostanú do spravodajstva. Blízkosť sa často kombinuje s inou hodnotou. So zväčšujúcou sa vzdialenosťou musí byť silnejšia miera napríklad negativity (k vyvolaniu pozornosti českých médií stačí jeden mŕtvy pri nehode na diaľnici pri Brne, pri Mníchove niekoľko mŕtvych, no v Nepále všetci v autobuse – tridsať školákov a učiteľka).
- Jasnosť (jednoznačnosť): Spravodajstvo inklinuje k vyhľadávaniu udalostí, ktoré sú samy o sebe jasné a jednoznačné. Je z nich jasné kto je obeť, kto zbabelec, kto hrdina, komu čo prospeje a čo ublíži. Jednoznačnosť nie je len vlastnosť udalosti, ale tiež sa veľmi výrazne premieta do spôsobu spracovania správy: médiá si všímajú aj zložité a nejednoznačné deje, ale majú tendenciu ich podávať jednoznačne. Tak vznikajú spravodajské stereotypy (napríklad stereotypný obraz Ruska v západoeurópskych a stredoeurópskych médiách).

- Jednoduchosť: Pozornosť médií viac priťahujú udalosti, ktoré sú jednoduché a je ľahké ich vysvetliť. Popísať teroristický čin, pri ktorom došlo k prepadnutiu policajnej stanice a odpáleniu nálože, je jednoduchšie ako popísať konanie ohľadom platobnej bilancie štátu.
- Zmysluplnosť: Zmysluplnosť je prepojená s etnocentrickou povahou spravodajstva. Udalosti, ktoré sa vymykajú kultúrnej skúsenosti daného publika, majú len veľmi malú nádej, že sa presadia v spravodajstve. Pre české médiá je napríklad blízky futbal (kopaná), tak sa dostávajú do spravodajstva správy o zápasoch z celého sveta, čo je pre severoamerické médiá neobvyklé.
- Novosť: Čerstvé udalosti sú cenené omnoho viac ako staršie udalosti. Táto hodnota sa premieta do súperenia médií o to, kto bude mať správu, ktorú oni nemajú, alebo ponúkne správu ako prvý.
- Priebeh (kontinuita): Pokiaľ sa udalosť už raz stala predmetom záujmu spravodajstva (prekročila prah pozornosti), tak sú považované za spravodajsky hodnotné ďalšie podrobnosti, ktoré sa k nej viažu.
- Možnosť ďalšieho vývoja: Za hodnotné sa považujú tie informácie, ktoré sa pravdepodobne budú nejakým spôsobom ďalej vyvíjať, prípadne dávajú nádej na gradáciu a dramatické rozuzlenie. Z tohto dôvodu médiá venujú pozornosť napríklad vojnám či vládnym krízam.
- Vzťah k elitným národom či štátom a vzťah k elitným osobám a celebritám: Udalosti, v ktorých figurujú mocné, dôležité či početné národy alebo štáty, majú veľkú spravodajskú hodnotu. To isté platí o významných, dôležitých a známych osobách.
- Personalizácia: Udalosti, ktoré je možné podať ako prejavy konania (alebo ich dôsledky) konkrétnych osôb, majú väčšiu nádej na zverejnenie ako abstraktné deje. Preto predstavitelia strán organizujú dobročinné akcie, plesy, zápasy a podobne. Všeobecne totiž platí, že prítomnosť konkrétnych identifikovateľných osôb, ktoré je možno predstaviť ako aktérov deja, uľahčuje médiám podávanie správ.
- Negativita: V každej dobe a každej spoločnosti existuje povedomie o tom, čo je možné chápať ako zlé, nežiadúce, poľutovaniahodné, smutné. Toto povedomie o tom, čo je negatívne, médiá využívajú vo veľkej miere. Spravodajské inštitúcie si cenia zlé správy. Preto sa hovorí, že zlá správa je dobrá správa a dobrá správa nie je žiadna správa.
- Súčinnosť: Udalosť, o ktorej sa hovorí, musí do značnej miery spĺňať očakávanie publika. Ak novinár pozná aspoň približné očakávania publika, môže správu poňať

tak, aby sa toto očakávanie naplnilo. Súčinnosť sa opiera o návyky publika (publikum čaká správy z politického diania či športu a podobne) či o nejaký bežne uznávaný sociálny princíp (napríklad silnejší býva zlý na slabšieho).

- Prekvapenie: Čím neočakávanejšia (vzácnejšia či exotickjšia) sa udalosť javí, tým skôr sa stane správou. Prekvapenie musí byť ale jednoznačné a musí vykazovať vysokú mieru pochopiteľnosti v kultúrnom rámci danej spoločnosti. Napríklad v Česku spoločnosť pozná krupobitie, ale správa o krúpach takej veľkosti, že rozbili záhradný nábytok je prekvapivá.
- Predvídateľnosť: Predvídateľnosť hrá rolu v dvoch rovinách: jednak umožňuje mať médiu samotnému svojho spravodajcu (prípadne aj techniku) v správny okamžik na správne miesto, jednak pomáha publiku formovať očakávania.
- Variácia: Pokiaľ sa venujú správy v určitom období nejakej dôležitej domácej udalosti, potom majú tendenciu obohacovať aj o zahraničné spravodajstvo udalosťami, ktoré sa javia ako variácia na túto tému (Burton; Jiráček, 2001, s. 242-246).

Ďalšou kategóriou spravodajských hodnôt sú takzvané organizačné hodnoty. Tu sa radia všetky technologické a organizačné možnosti určitého média ovplyvňujúce výber spracovania určitej správy a sú významnými faktormi, ktoré ovplyvňujú výber a konečnú podobu správ. Ide o faktory ako napríklad organizácia práce, možnosti spravodajcov, či dostupnosť obrazového materiálu.

Existencia spravodajských hodnôt má určité dôsledky na spoločnosť. V prvom rade vedie k tomu, že priebeh niektorých udalostí je modifikovaný predpokladanou či aktuálnou prítomnosťou médií. Ďalej spôsobuje, že niektoré udalosti sú médiami nadhodnotené v určitom svojom aspekte, ktorý je spravodajsky hodnotný, a tým sa dané udalosti skresľujú (Jiráček, Köpplová, 2007, s. 78).

1.4 Diškurz, médiá, menšiny a reprodukcia rasizmu

V predošlých podkapitolách sme stručne načrtli teóriu kritickej diskurzívnej analýzy, disciplíny, ktorá sa snaží kritickým spôsobom skúmať, ako je sociálna nerovnosť vyjadrená, stanovená, tvorená, legitimovaná atď. použitím jazyka, reči (v diškurze). Taktiež sme v stručnosti poukázali na to, akou formou diškurz, jazyk nadobúda moc. V predošlej kapitole sme spracovali teóriu médií, zahŕňajúc internetovú publicistiku. V nasledujúcej podkapitole nadviažeme na predchádzajúce kapitoly a pokúsime sa bližšie vysvetliť, akú úlohu zohráva v súčasnej dobe diškurz a médiá v súvislosti s tvorbou a šírením rasizmu.

Väčšina ľudí si pojem rasizmus nespája primárne s diškurzom. Častejšie prvotné asociácie sú diskriminácia, predsudky, otroctvo, nesloboda, apartheid a ďalšie pojmy, ktoré súvisia s etnickou a rasovou dominanciou či nerovnosťou. Hoci sa môže zdať, že diškurz sú „len slová“, texty a výpovede (rozhovory), zohrávajú v súčasnej dobe kľúčovú úlohu v šírení rasizmu (Dijk, 2002). Ruth Wodak a Martin Reisigl (1999) v súvislosti s rasizmom podotýkajú, že rasizmus, podobne ako ideológia, je jednak sociálny konštrukt, a jednak sociálna praktika. Prejavuje sa podobne ako ideológia, prostredníctvom diškurzu. Rasistické názory a presvedčenia sú produkované a reprodukované prostredníctvom a skrz diškurz. Diskriminačné exkluzívne praktiky sa touto cestou jednak tvoria, no taktiež zverejňujú a legitimizujú.

Verejný diškurz zohráva v šírení rôznych foriem rasizmu dôležitú úlohu. Predsudky ani diskriminácia nie sú vrodené, ale naučené, a to práve prostredníctvom spomínaného diškurzu. Pokiaľ by bol verejný diškurz, ako napríklad politické debaty, správy, články, televízne programy, knihy, vedecké práce a iné, systematicky a prevažne antirasistický a antidiskriminačný, bolo by veľmi nepravdepodobné, že by bol rasizmus v spoločnosti rozšírený až v takej miere ako je v súčasnosti rozšírený (Dijk, 2006).

Správcovia verejného diškurzu predstavujú určitú „elitu“. To, akým spôsobom sa stavia politická, byrokratická, mediálna, učiteľská a iná elita k otázkam súvisiacim s minoritami, zohráva dôležitú úlohu vo formovaní verejnej mienky a postojov. Elita môže prostredníctvom verejného diškurzu napomáhať šíreniu rasizmu, etnických predsudkov a iných foriem diskriminačných sociálnych praktík (Dijk, 2002).

V nasledujúcich podkapitolách podrobnejšie charakterizujeme načrtnutý vzťah diškurzu a rasizmu.

1.4.1 Rasizmus

Aby sme podrobnejšie porozumeli, ako sa diškurz podieľa na šírení rasizmu, je dôležité, aby sme aspoň čiastočne zosumarizovali teóriu rasizmu. Hoci sa rasizmus často redukuje na rasistickú ideológiu, je možné ho vidieť taktiež ako komplexný systém spoločnosti, v ktorej je badateľná určitá forma rasovej alebo etnickej dominancie a z toho vyplývajúcej nerovnosti (Dijk, 2002, s. 192).

Van Dijk vo viacerých svojich publikáciách poukazuje na to, že európska spoločnosť je „preplnená“ touto formou rasizmu. Rasovú dominanciu v našej spoločnosti predstavuje

Európan (beloch), ktorý je nadradený neeurópskym skupinám ako imigrantom, utečencom z rôznych krajín či etnickým minoritám. Neoprávnené zneužívanie sociálnej moci voči týmto skupinám vyúsťuje do sociálnej nerovnosti, kedy dominantná skupina získava čiastočný alebo úplný prístup k riadeniu viacerých sociálnych zdrojov, oblastí života podriadenej skupiny, ako povolenie k pobytu, ubytovanie, zamestnanie, zdravotné poistenie, príjem, vzdelávanie a mnohé ďalšie (Dijk, 2012, s. 15).

System rasovej dominancie má dva hlavné rozmery: sociálny a kognitívny. Sociálny je tvorený každodennými sociálnymi praktikami diskriminácie voči etnicky odlišným skupinám, napríklad formou vylúčenia, nejednotnej distribúcie sociálnych zdrojov a ľudských práv (Dijk, 2012, s. 16).

Druhý subsystém rasizmu je kognitívny. Diskriminačné praktiky členov dominantnej skupiny či inštitúcií sú badateľné vo viacerých viditeľných formách rasizmu. Tieto praktiky majú ale mentálny, myšlienkový základ. Tento mentálny základ predstavujú presvedčenia o etniku, vytvorené stereotypy, predsudky a ideológie, ktoré fungujú ako motivácia alebo legitimácia konať určité diskriminačné praktiky. Neznamená to ale, že sú diskriminačné praktiky vždy zámerné či vedomé. Mentálny myšlienkový základ, ktorý tvorí podklad diskriminačných praktík, je v spoločnosti rozšírený a pozorovateľný vyhradením skupín „my a oni“. Postoj skupiny „my“ voči „nim“ je často negatívny (Dijk, 2002, s. 192). Ako príklad daných praktík vo vymedzenom postoji „my a oni“ je možné uviesť „ich“ za podradných, menej inteligentných, nekompetentných, ďalej to, že „oni“ majú menej práv, alebo že „my“ máme prioritu v určitej oblasti (získať ubytovanie, prácu) a iné (Dijk, 2005, s. 36-37).

V súčasnosti nie je v súvislosti s etnickými vzťahmi povolené používať priame, otvorené donucovacie prostriedky voči minoritným skupinám, ako to bolo praktizované v Európe a Spojených Štátoch Amerických v minulosti (Dijk, 1988, s. 138-139). Forma rasizmu ako otrokárstvo, segregácia, apartheid, týranie, názory nadradenosti bielej rasy a explicitné opovrhovanie vo verejnom diskurze či v bežných diskusiách, je považovaná za takzvaný „starý rasizmus“. Naproti tomu „nový, moderný“ chce byť demokratický, korektný, čestný, a tak v prvom rade popiera samotnú existenciu rasizmu. „Skutočný“ rasizmus v tomto zmysle je jedine v extrémnej pravici. V novom, modernom rasizme nie sú predstavitelia minoritných skupín považovaní za biologicky podradnejších, ale za iných. Majú inú kultúru, iné zvyky, ktoré sú ale často označované ako chybné: forma zriadenia rodiny, konzumácia drog, nedisponujú správnymi hodnotami, potrebujú sociálnu pomoc a iné. Tieto „defekty“ (odklony od majoritnej spoločnosti) sa ale musia napraviť (Dijk, 2005).

1.4.2 Diškurz

Väčšina štúdií o rasizme sa zameriava na rôzne formy diskriminácie a exklúzie, prípadne na ideologické predsudky, a často opomínajú zamerať pozornosť na fundamentálnu zložku: reč, diškurz a komunikáciu, ktoré v súčasnej spoločnosti napomáhajú šíreniu rasizmu (Dijk, 2006, s. 18).

V spoločnosti, kde „belosi“ tvoria majoritnú časť, práve reč, diškurz a komunikácia zohrávajú hlavnú úlohu šírenia „belošského rasizmu“. Ako na neformálnej interpersonálnej, tak na inštitucionálnej úrovni, členovia majoritnej skupiny participujú na rôznych komunikačných kontextoch, v ktorých vyjadrujú a zdieľajú svoje ideologické presvedčenia a postoje voči minoritám a ostatným členom majoritnej skupiny (Dijk, 1988, s. 131-132). Nová, moderná forma rasizmu je tak šírená textom či rečou v bežných rozhovoroch, pracovných poradách, schôdzach, pracovných pohovoroch, politických debatách, zákonoch, zasadnutiach parlamentu, politických propagandách, knihách, akademických článkoch, filmoch, televíznych programoch, správach a mnohých ďalších formách. Forma vyjadrovania, používané slová sa často zdajú byť vzdialené starej forme rasizmu – otvorenému násiliu, či segregácii. Pravda je ale taká, že v skutočnosti môžu mať rovnakú efektivitu v tom, aký budú mať dopad na marginalizáciu či exklúziu minorít. Dokonca ich dopad môže byť ešte horší, pretože jedinci, ktorí prídu do kontaktu s týmto diškurzom, môžu prijať podávané informácie ako normálne, prirodzené a logické. Touto formou sa šíri etnická hegemonia, ktorá je založená na zdanlivo legitimovaných ideológiách a postojoch, ktoré sa medzi majoritou šíria. Tomuto šíreniu napomáha tiež fakt, že majoritná skupina prevažne (takmer vždy) disponuje správou, kontrolou verejného diškurzu (Dijk, 2005).

Diškurz, ktorý spolu s inými neverbálnymi, diskriminačnými praktikami napomáha šíreniu rasizmu, nazýva van Dijk (2007) rasistickým diškurzom. Ako už bolo spomenuté: najčastejšie sa realizuje prostredníctvom vyjadrenia, konfirmácie a legitimácie rasistických názorov, postojov a ideológií dominantnej etnickej skupiny.

Van Dijk (2007) rozlišuje dve základné formy rasistického diškurzu:

- rasistický diškurz adresovaný inej etnickej skupine
- rasistický diškurz o inej etnickej skupine.

Prvá forma diškurzu je spôsob, prostredníctvom ktorého majoritná skupina verbálne komunikuje s členmi ovládanej skupiny: etnickými minoritami, imigrantmi, utečencami atď.

Toto verbálne vyjadrenie môže prebiehať otvorene, formou ofenzívneho, urážajúceho prejavu, ktorý explicitne vyjadruje nadradenosť a neúctu voči recipientovi. Takéto formy diskriminačného prejavu sú ale považované za „politicky nekorektné“, a tak je v súčasnosti väčšina rasisticky orientovaného diškurzu adresovaného etnickej menšine podaná nebadane a nepriamo. K implicitným formám vyjadrenia neúcty a pohrdania patrí napríklad: sústrediť sa v súvislosti s minoritami na témy, ktoré im pomáhajú nadobudnúť negatívne hodnotenie, pri prejave hovoriť príliš hlasno, nedať slovo predstaviteľovi menšiny, prerušovať ho pokiaľ hovorí, mimickými gestami vyjadrovať opovrhnutie, používať pohrdavý tón hlasu a mnohé ďalšie. Časť týchto foriem môže predstavovať rozdiel v multikultúrnej komunikácii, no často je táto forma komunikácie vyjadrením rasovej dominancie „bielych“ hovorcov. Určité spôsoby tejto formy komunikácie samozrejme môžu používať aj členovia menšiny voči väčšine. Keď sa tak ale deje, často sa na túto formu správania následne poukazuje a jedinci minority sú odsudzovaní kvôli ich „hrubosti a nevychovanosti“. Hlavný rozdiel medzi príslušníkmi skupín je, že členovia minority prichádzajú do kontaktu s touto rasistickou formou komunikácie (voči nim), takmer každý deň, a to nie preto, čo robia či hovoria, ale len kvôli tomu, že vôbec sú – pretože sú iní. Dennodenne sú tak vystavovaní forme rasizmu, ktorá priamo ovplyvňuje ich pohodlie a kvalitu života.

Druhú formu rasistického diškurzu sme už čiastočne naznačili v úvodnej časti podkapitoly. Ide o výpovede, ktoré hovoria o „tých druhých“, rasovo či etnicky odlišných. Táto diskurzívna modalita zahŕňa bežné rozhovory, plánované výpovede, debaty (napríklad parlamentné), no taktiež rôzne typy písaného textu, výpovede v multimédiách (televízne programy, filmy, správy, reportáže, akademické publikácie, zákony a iné) (Dijk, 2007).

Konverzácie, rozhovory

V bežných rozhovoroch belosi často hovoria príbehy – zlé skúsenosti s príslušníkmi inej rasy, s imigrantmi alebo inými členmi minorít z ich okolia. Rozprávajú o nich rasistické vtipy, šíria klebety, rozoberajú ich spôsob života. Všeobecne by sa dalo povedať, že v týchto výpovediach vytvárajú určitý hodnotiaci diskriminačný rámec voči daným skupinám.

V konverzáciách ľudia tiež vyjadrujú svoje názory voči rôznym témam, ktoré zdieľajú politici, sú prezentované v televízii, publikované v spravodajstve a podobne. Tieto vyjadrenia zároveň poukazujú na to, aká sa v spoločnosti šíri ideológia. Svojimi kritickými postojmi dominantná skupina vyjadruje všeobecné normy a hodnoty, ktoré sú v spoločnosti (ne)prijateľné.

Konverzácie môžu taktiež slúžiť ako spôsob istej formy defenzívy majority voči takzvanej kultúrnej či socioekonomickej hrozbe. Šírenie predsudkov napomáha posilneniu skupinovej súdržnosti a legitimizuje rasistické konanie. Prostredníctvom tejto formy konverzácií sa upevňuje, potvrdzuje a legitimizuje dominantná pozícia bielej rasy v spoločnosti (Dijk, 1988).

Úradný diskurz

Podobne ako v bežných konverzáciách, tak v debatách na inštitucionálnej úrovni je často pozorovateľná rasistická forma vyjadrovania sa voči etnickým či rasovým menšinám. Pozdĺž celého hierarchického usporiadania inštitúcií, teda od vládnych či parlamentných debát, porád a rozhodnutí až po legislatívnu činnosť na regionálnej či mestskej úrovni, nachádzame mnoho typov diskurzov, ktoré vyjadrujú negatívny postoj voči členom minorít alebo podnecujú diskriminačnú formu správania sa voči nim.

Okrem hovorenej formy inštitucionálneho diskurzu nachádzame podporovanie predsudkov a rasistickú formu vyjadrovania sa tiež v úradných textoch ako: zákonoch, stanovách, inštrukciách, formulároch, nariadeniach, oznámeniach a iných.

Podobný charakter zaznamenávame tiež v komunikačných kontextoch inštitúcií ako: školy, univerzity, súdy, komisariáty, sociálne zastupiteľstvá a ďalšie (Dijk, 1988, s. 132-133).

- Politický diskurz, parlamentné debaty

Podobne ako v bežných konverzáciách, tak aj v politických debatách, sa stretávame s formou pozitívnej auto-prezentácie predstaviteľov majority a negatívnej prezentácie minority. V debatách sú často vyhradené skupiny „my a oni“, pričom „oni“ sú spájaní so vzniknutým problémom, alebo prezentovaní ako samotný problém. Formulácie, ktoré podporujú určitú formu rasizmu z týchto debát, sú jednak negatívne označenia typu problém (oni sú problém), no taktiež používanie takzvaných „*disclaimers*“, ktoré sa spájajú s pozitívnou auto-prezentáciou. *Disclaimers* sú charakteristické tým, že v jednej časti zaznamenávajú pozitívnu charakteristiku „nás“ a v druhej časti negatívnu, problémovú charakteristiku spájanú so skupinou „oni“. Napríklad: „Uznávam, že niektorí sú inteligentní, no všeobecne...“. V politických debatách môžu *disclaimers* vyjadrovať alebo podporovať rasizmus, napríklad, keď sa poukazuje na „nás“ ako tých, čo sa pomôcť snažíme už dlho, ale nikam to nevedie, alebo na „nás“ ako tých, čo chceme pomôcť, ale nemôžeme pomôcť predsa všetkým lebo nemáme dost' zdrojov a podobne (Dijk, 2002, s. 197-203).

- Akademický diškurz

Akademický diškurz je tvorený určitým druhom elity, ktorá je považovaná za vzdelanú, inteligentnú zložku spoločnosti, odborníkov v určitej oblasti. Ako bolo spomínané v podkapitole o tom, ako diškurz nadobúda moc, učitelia, akademici a vedci sú často považovaní za vierohodný diškurz, a preto sa názory, ktoré podávajú často automaticky, prijímajú ako pravdivé. História rasizmu poukazuje na to, že aj časť tejto elity v minulosti prispievala a stále prispieva k šíreniu rasizmu, len inou formou. V minulosti vedci napríklad prezentovali vedecké výskumy o čiernej rase, ktoré potvrdzovali ich biologickú, sociálnu a kultúrnu podradnosť bielej rase. S odstupom času ale diskriminačný akademický diškurz nadobudol vo väčšine prípadov viac a viac nebadanú, nepatrnú, implicitnú formu. Stále ale existujú vedci, ktorí skúmajú biologickú či intelektuálnu podradnosť „černochovo“.

Vedci zo sociálnej sféry napomáhajú šíreniu určitej formy rasizmu, diskriminácie, napríklad formou, akou sa voči tejto skupine vyjadrujú. Poukazujú na problémy, ktoré zahŕňa ich iná kultúra a prinášajú návrhy, ako tieto „problémy“ riešiť. Samotný postoj, ktorý vyjadruje, že „my“ musíme vyriešiť „ich“ problémy, vyjadruje určitú morálnu nadradenosť. Problémy spájané s minoritami majú takmer vždy negatívny charakter: kriminalita, drogy, vyčíňanie, kultúrne rozdiely, ktoré spôsobujú problémy, rodinné usporiadanie, nevzdelanosť atď. Elita prezentuje tieto „problémy“, médiá tieto názory napomáhajú šíriť a verejnosť prijíma negatívne podaný obraz menšiny na základe selekcie určitých tém a zaujíma voči tejto skupine negatívny, nadradený postoj (pretože „majorita sa s týmito problémami v takej miere nespája“) (Dijk, 1988, s. 159-161).

Knihy

Hneď po komunikačných médiách je vzdelávací diškurz považovaný za najvplyvnejší. Deti, mládež a tiež mladí dospelí ľudia sú dennodenne vystavovaní štúdiu. V štúdiu zohrávajú dôležitú úlohu práve knihy (povinná literatúra, učebnice), ktoré sú v našej kultúre považované za zdroj poznania.

Zlá správa ale je, že výskumy poukazujú na to, že taktiež knihy prispievajú k formovaniu rasistických, etnických predsudkov či stereotypov a prispievajú k formovaniu nerovnomerných postojov voči minoritám.

V minulosti sa rasizmus v knihách objavoval aj explicitne, no v súčasnosti je v učebniciach, skriptách a knihách vyjadrovaný implicitnými, nepatrnými formami (Dijk, 2002, s. 201-202), ako napríklad:

- Podobne ako knihy pre deti, taktiež knihy používané v školstve prezentujú obyvateľov krajín tretieho sveta ako primitívnych, zaostalých, pasívnych a ich kultúry sú z určitého pohľadu prezentované ako podradené „západnej“ civilizácii, kam sa radí taktiež Európa.
- V médiách, ale taktiež knihách, sa o menšinách hovorí ako o skupine „oni“, ktorá implicitne netvorí časť skupiny „my“, napriek tomu, že veľká časť recipientov tohto diskurzu sú členovia skupiny „oni“ (Dijk, 1988, s. 161-162).
- Skupina „oni“ je spájaná s problémami, ktoré vznikajú v našej spoločnosti, a tak „my“ musíme nájsť riešenia vzniknutých kriminálnych, ekonomických a iných problémov (Dijk, 2002, s. 201).

Tieto a mnohé ďalšie formy „symbolickej exklúzie“ sa ale nikdy verejne neprezentujú ako možné príčiny straty motivácie či ukončenia štúdia mladých členov minorít.

Samozrejme, že existujú výnimky, a niektorí učitelia, profesori vyučujú z alternatívnych podkladov a sústredia sa na antirasistickú formu vzdelávania. Týchto pedagógov a zdrojov je ale omnoho menej (Dijk, 1988, s. 162-163).

Ako sme už podotkli, rasizmus nie je prirodzený, vrozený, ale naučený. Proces tohto „vzdelávania“ začína už v školách (Dijk, 2002, s. 202).

Médiá

Masové médiá zohrávajú dôležitú úlohu v komunikácii medzi rôznymi elitnými skupinami a inštitúciami a sú kľúčové v šírení rasových či etnických ideológií vo verejnosti (Dijk, 1988, s.133). Jednak sami o sebe vytvárajú diskriminačný diskurz, no taktiež napomáhajú šíreniu podobného diskurzu. Napríklad, keď politici majú prejav alebo keď sa odohráva parlamentná debata, ich diskurzy a výpovede nadobudnú vplyv vo verejnosti len pokiaľ ich médiá zverejnia. Knihy a články spisovateľov, vedcov a pedagógov nadobúdajú omnoho väčší vplyv pokiaľ sú publikované alebo popularizované práve médiami. Médiá sa tak začleňujú k najvplyvnejším zdrojom diskriminácie, predsudkov a rasizmu (Dijk, 2012, s. 17).

Keďže vo výskume analyzujeme práve mediálny diskurz, internetové spravodajstvo, teórii spojenú s mediálnym diskurzom a rasizmom poskytneme tejto oblasti väčší priestor v nasledujúcej podkapitole.

1.4.3 Komunikačné médiá, publicistika a rasizmus

Mediálny diskurz je primárny zdroj poznania, postojov a ideológie spoločnosti. K formám, ako prispieva v zmienených oblastiach v súvislosti s minoritami, patria napríklad nasledujúce fakty:

- Väčšina čitateľov, belocho, má malú osobnú skúsenosť s minoritami.
- Títo čitatelia majú málo alternatívnych zdrojov, ktoré im poskytujú informácie ohľadom menšín.
- Väčšina „bielych“ čitateľov prijíma šírené negatívne postoje voči minoritám.
- Zo zmieňovaných informácií súvisiacich s menšinami, veľká časť čitateľov, belocho, zaujíma postoj polarizácie skupín „my“ a „oni“ a nadobúda pozitívnu identifikáciu skupiny „my“.
- Komunikačné médiá podtrhnú dôraz tejto polarizácie tým, že sa sústredia na rôzne problémy a hrozby, ktoré sa „nám“ kvôli „nim“ môžu stať.
- Menšinové skupiny nedisponujú dostatočne veľkou mocou, aby mohli verejne oponovať zmieňovaným informáciám.
- Dominantný diskurz, zahŕňajúci etnické témy, je takmer vždy schválený.
- Tému nového, moderného rasizmu je daný veľmi malý mediálny priestor.
- Predstavitelia „antirasizmu“ majú malý prístup ku komunikačným médiám.

Keď sa teda fakt, že médiá patria k najvplyvnejším zdrojom, spojí so skutočnosťou minimálnej dispozície alternatívnych zdrojov, tak môžeme usúdiť, že médiá disponujú mocou, ktorú môžu využiť na vytvorenie diskurzívnej a kognitívnej nadvlády, potrebnej na šírenie „nového“ rasizmu (Dijk, 2005, s. 37-38). V nasledujúcej časti poukážeme na to, v akých formách túto moc nadobúda alebo využíva spravodajstvo.

Produkcia správ

Vzťah publicistiky a rasizmu nie je limitovaný len samotným vydávaním článkov, správ, úvodníkov, ale začína už v bežných okolnostiach produkcie správ. Minority disponujú menším dosahom na komunikačné médiá taktiež preto, že nemajú pod kontrolou mnohé „zdroje diskurzu“, ktoré tvoria základ produkcie denného spravodajstva. K nim patria

napríklad: tlačové konferencie, vyhlásenia, schôdze, informačné brožúrky, dokumenty, stretnutia atď. Samotných predstaviteľov menšiny sa na názor pýta menejkrát, ako predstaviteľov väčšiny, patria k málo vierohodným a zaujímavým zdrojom – to je spôsobené taktiež tým, že väčšina žurnalistov a takmer všetci redaktori sú belosi (Dijk, 2005, s. 23-39).

Témy

Témy bežných konverzácií, politických debát, akademických článkov a taktiež publikovaných správ súvisiacich s menšinami, prispievajú k tvorbe a šíreniu negatívnych stereotypov. Výskumy poukazujú na to, že témy súvisiace s menšinami spadajú do troch hlavných tematických kategórií:

1. Oni sú iní.
2. Oni sú zvrhlí, nemorálni.
3. Oni sú hrozba.

Prvú skupinu tvoria témy, ktoré zdôrazňujú rozdiely skupiny „oni“, a tak prehľbujú odstup od skupiny „my“. Zdanlivé pozitívne hodnotenie môže menšina nadobudnúť v prípadoch, keď sa skupina nominuje v exotických pojmoch. Častejšie sa ale odlišnosti minority hodnotia negatívne: „oni“ nie sú tak bystrí, rýchli, pracovití, demokratickí atď. ako „my“. Tieto témy sa vyskytujú jednak v médiách, no taktiež v bežných konverzáciách, knihách či iných formách diskurzu.

Druhá skupina o krok presahuje polarizáciu skupín, poukazujúc na zvrhlé, nemorálne správanie skupiny „oni“, ktoré ich vedie k porušovaniu našich noriem a pravidiel: nehovoria našim jazykom (lebo nechcú), chodia smiešne oblečení, jedia divné jedlo, týrajú ženy, atď. Záver, ktorý vyplýva z týchto tém je, že „oni“ sa neprispôbujú našim normám, hoci by mali, aby boli ako „my“. Aj keď sa ale určití členovia minorít úplne prispôbia, stále býva skupina „oni“ považovaná za iných.

Tretia skupina zahŕňa tematické oblasti, ktoré napomáhajú vytvoriť dojem, že „oni“ sú pre „nás“ určitá hrozba. Deje sa to napríklad v súvislosti s imigráciou. S imigráciou sa spájajú negatívne pojmy ako „invázia“, „príliv“, ktoré spôsobia, že v „našom“ štáte vznikne nová skupina občanov. To spôsobuje napríklad kritiku, že zaberajú „naše“ miesto, zhoršujú úroveň „našich“ štvrtí, berú „nám“ prácu, bydliská, obťažujú „naše“ ženy a podobne (Dijk, 2007).

Teun van Dijk (1992) v článku *Discurso y desigualdad* uvádza vo výsledkoch svojho výskumu zoznam konkrétnych tém, o ktorých píše žurnalisti v spojitosti s určitými národnostnými skupinami najčastejšie:

1. násilie, najmä vzbury a iné verejné konfliktné situácie,
2. kriminalita, najmä v súvislosti s drogami, napadnutie, prepadnutie, krádež a prostitúcia,
3. rasové súvislosti, predovšetkým diskriminácia a rasovo motivované konflikty, spory,
4. imigrácia,
5. kultúrne rozdiely ako jazyk, náboženstvo atď.,
6. šport a ľudová kultúra.

Tento výskum, ale aj mnohé ďalšie, poukazujú na fakt, že menšiny alebo ich reprezentanti sú najčastejšie spájaní s negatívnou tematikou.

Časté opakovanie sa typu udalostí (tém) spojených s cudzincami (ktoré sú negatívnej povahy) vedie k tvorbe stereotypného obrazu danej skupiny. Vlastnosti, ktoré sú pripisované aktérovi, sa veľakrát pripisujú celej sociálnej skupine, ktorú zastupuje. Pokiaľ sa subjekt opakovane prezentuje v určitom type situácie, môže to viesť k vytvoreniu dojmu, že práve tieto situácie sú preňho typické a normálne. Tento sklon sa nazýva situačná atribúcia, čo znamená, že vlastnosti situácie sú vzťahované na samotný subjekt. V prípade, kedy je kontinuálne určitá sociálna skupina spájaná s negatívnymi udalosťami, môže to vytvoriť určitú formu etiketizácie a vytvorenia obrazu, že negatívne udalosti sa týkajú práve tejto skupiny a nič pozitívneho sa od nej nedá očakávať.

Keď je bežné určitú sociálnu skupinu alebo príslušníkov tejto skupiny popisovať negatívne a dôjde k pozitívnemu zobrazeniu týchto ľudí, taktiež to môže posilniť negatívny stereotypný obraz etnika. Pokiaľ sú totiž prehnane zdôraznené pozitívne stránky, podvedome je tak skupina alebo jednotliviec označený ako výnimka (Trampota, 2006).

V súvislosti s témami je taktiež bežná absencia určitých tematických oblastí, a to najmä tých, ktoré poukazujú na to, akým problémom menšina čelí. Týmto problémom napomáha správanie, postoj väčšiny. Ide o časté problémy ako napríklad: nájsť prácu, ubytovanie, integráciu v kultúrnom prostredí či formy exklúzie alebo marginalizácie.

Mediálny diskurz sa vyhýba tiež témam, ktoré poukazujú na neadekvátne správanie skupiny „my“ a podávajú negatívny obraz majority. Ide o prípady, ktoré zaznamenávajú

rasistické správanie predstaviteľov väčšiny, predsudky, diskrimináciu, netoleranciu, nacionalizmus či uzavretosť voči minorite (Dijk, 2012).

Citácie

Vzhľadom na to, že sa pri tvorbe správ používajú viaceré zdroje, očakáva sa, že tieto zdroje a ich autori budú doslovne citovaní. Tí, ktorí spravujú túto oblasť v žurnalistike, môžu ovplyvniť, či budú alebo nebudú reálne citovaní. V praxi sa ale stretávame s tým, že ani všeobecne, ani v etnickom spravodajstve sa predstavitelia menšín necitujú tak často a ich výpovedi sa nepripisuje taký význam ako citáciám predstaviteľov majority. V prípadoch, kedy sa zdroje citujú, môžeme ale pozorovať selekciu tých citácií, ktoré potvrdzujú všeobecne zaujaté postoje voči skupine v daných oblastiach.

Pri citovaní je tiež pozorovateľné, že sa málokedy dovoľí, aby vypovedali iba predstavitelia minority. Ich výpovede musia byť potvrdené, vyvrátené alebo vyjadrené „belochom“. Z toho vyplýva, že reprezentanti minorít nie sú považovaní za dôležité a vierohodné zdroje (Dijk, 2005).

Lokálne významy

Okrem globálnych významov, ako spomínaných tém správ, je dôležité hodnotiť tiež „lokálne“ významy slov a viet. V súvislosti s menšinami sa totiž používa tiež špecifická slovná zásoba. Niektoré slová a pomenovania sami o sebe vyjadrujú odpor, opovrhovanie minoritou. Pre novú formu rasizmu je ale typické, že nepoužíva slová, ktoré explicitne vyjadrujú rasistický postoj, ale používa „len“ negatívne slová na popísanie vlastností alebo činností danej skupiny (ako napríklad „ilegálny“). Postoj, ktorý čitatelia zaujmú po prečítaní článku, vypočutí správy, tiež ovplyvní používanie eufemizmov či výber špecifickej slovnej zásoby.

Moderná lingvistika a diskurzívna analýza ale nesústredia pozornosť len na samotné slová. Zaoberajú sa tiež významom viet, či slovosledom a jeho vplyvom na text ako celok. Tieto významy ukazujú napríklad akú rolu zohrávajú účastníci, napríklad ako jednotlivci nesúci zodpovednosť, terče či obeť určitej činnosti. Výskumy tohto rázu poukazujú na to, že predstavitelia menšín často zohrávajú len pasívnu rolu (veci sa hovoria o nich, konajú pre alebo proti nim). Výnimku tvoria prípady, kedy sú konatelia „negatívnych“ činností, ako kriminality, nelegálneho vstupu, násilia, konzumovania drog a podobne. V týchto prípadoch sa zdôrazňuje ich zodpovednosť, vina.

Veľká časť informácií je v správach podávaná nepriamo. Keď sa hovorí o nejakých etnických otázkach, mnohé významy sú prenesené implicitne alebo sa predpokladajú poznatky recipienta diskurzu a niekedy sa dané významy, informácie neobjasňujú a nevysvetľujú. Kvôli sociálnym normám a tomu, že hovorca často nechce budiť negatívny dojem na základe svojej výpovede voči menšine, sa tak ich negatívny „popis“ nevyjadruje otvorene, ale nadobúda „len pomedzi riadky“. Napríklad veta: „Rastúca kriminalita v chudobných štvrtiach znepokojuje politikov.“ vyjadruje predpoklad poznatku rastúcej kriminality a bližšie ho neobjasňuje (Dijk, 2005).

K ďalším lokálnym významom patrí detailný vs. málo podrobný popis. V praxi sa stretávame s tým, že s menšinami, skupinou „oni“ sa používa detailnejší popis záležitostí, ktoré vyjadrujú jej negatívnu charakteristiku. Napríklad popis kultúrnych odlišností, kriminálnych udalostí či súvislostí spájaných s páchaním násilia. Pokiaľ sa ale hovorí o kriminalite alebo násilnom správaní majority voči minorite, zlom zaobchádzaní voči nim či ťažkých podmienkach v akých žijú, tak sa nestretávame s tak detailným popisom (Dijk, 2012).

Umelecké jazykové prostriedky

V žurnalistike sa často používajú umelecké jazykové prostriedky, ktoré pomáhajú zdôrazniť alebo zmierniť určitý význam. Najčastejšie sa používajú hyperboly a eufemizmy. K často používaným patria aj metafory. Používaním týchto prostriedkov sa taktiež môžu šíriť určité formy rasizmu (implicitnou formou). Napríklad v súvislosti s imigráciou zaznamenávame časté používanie metafor ako „invázia“, „príliv“, „vlny“ prisťahovalcov, ktoré reprezentujú hrozby spájané s veľkou masou vody, v ktorej sa „môžeme utopiť“ (Dijk, 2012).

Iné prostriedky

Semiotické prvky zohrávajú v spravodajskom diskurze taktiež dôležitú úlohu. Vizuálne informácie ako rozmiestnenie textu na strane, typ, farba, veľkosť písma, pridané fotky, tabuľky, videá a iné prvky môžu zdôrazniť alebo zmierniť podávané výpovede a ich význam. V praxi sa stretávame s tým, že články, ktoré zaznamenávajú nejakú formu kriminality skupiny „oni“, nesú zvýraznenú formu „ich kriminality“ už na prednej strane novín či v titulku článku. Tieto prostriedky často napomáhajú zvýrazniť informáciu, že „oni“ sú tí nebezpeční, agresívni a „my“ sme obeť. V prípadoch, kedy sa podobné zvýraznené

správanie týka členov majority, nezaznamenáva sa táto informácia tak zvýraznenou formou ako pri menšinách (Dijk, 2007).

Diskriminácia minoritných žurnalistov

Pri citáciách sme zmienili, že žurnalisti preferujú „biele zdroje“, pretože ich výpovede sú považované za spoľahlivejšie a objektívnejšie. Podobná preferencia „bielych občanov“ platí tiež v európskej publicistike v súvislosti s výberom žurnalistov. Hoci je spoločnosť v Európe považovaná za multikultúrnú, na rôznych publicistických postoch takmer nenájdeme príslušníka inej ako práve bielej rasy. Minoritní žurnalisti ťažšie nachádzajú prácu a články tých pár, ktorí nájdu uplatnenie v žurnalistike, sa málokedy vyberú kvôli ich kritickému, antirasistickému postoju. Väčšinou do publikácie prejdú len tie články, ktoré sa od väčšinových názorov moc nelíšia (v súvislosti s menšinami). Z toho vyplýva, že produkcia správ je najčastejšie podávaná z „belošskej“ perspektívy a perspektíva minorít v publicistike chýba (Dijk, 2012).

1.5 Rómska menšina v Českej republike

V nasledujúcej podkapitole prinášame základné informácie o jednej, v Českej republike veľmi sledovanej, minorite – o Rómoch, ktorá je predmetom nášho výskumu. Mnohí členovia majority totiž pokladajú Rómov za cudzincov, nie za občanov, ktorými v skutočnosti sú. Kvôli viacerým aspektom, ako napríklad tmavšia farba pleti, jazyk, „spôsob života, ktorý česká majorita nepozná“, a mnohým ďalším, sú vnímaní ako „iní“. Málokto si ale uvedomuje, že Rómovia žijú na území Českej republiky mnoho generácií (Šišková, 2001, s. 118). V tejto podkapitole tak priblížime ich históriu v Európe a Česku, aktuálny charakter menšiny a vzťahy medzi minoritou a českou majoritou.

1.5.1 Stručná história Rómov v Európe a na území Českej Republiky

Za pravlast' Rómov je označovaná India. Niektorí bádatelia umiestnili pravlast' konkrétne do Pandžábu (územie na severe Pakistanu a Indie, ktoré bolo v roku 1947 rozdelené medzi oba tieto štáty). Iní bádatelia vyslovili hypotézu podľa ktorej žili rómsky predkovia pôvodne v Radžastáne (členský štát v strednej Indii pri západných hraniciach s Pakistanom) a odtiaľ sa rozptyľovali do okolitých oblastí Indie. Lingvisti, ktorí sa venovali štúdiu rómskych dialektov, naznačovali, že v nich boli zastúpené prvky mnohých jazykov z rôznych oblastí strednej a severnej Indie, a to diferencovane u jednotlivých etník. Možný výklad tohto pozorovania potvrdzujú aj výsledky iných ruských lingvistov, podľa ktorých

rómskym dialektom chýba spoločný pôvod. Z toho vyplýva, že Rómovia nepochádzali z jedného spoločného celku, ale už vo svojej pravlasti patrili k mnohým rôznym entitám.

Predkovia dnešných Rómov patrili pravdepodobne k pôvodnému obyvateľstvu Indie, ktoré bolo niekedy v polovici 2. tisícročia pred n. l. buď vytlačené do ťažko prístupných a okrajových oblastí, alebo podmanené a včleňované do veľmi zložitého sociálneho systému. Na prelome 2. a 1. tisícročia sa indoeurópsky dobyvatelia začali deliť na stavy (varny) a postupne si podmaňovali všetky pôvodné etniká. S rozvojom hinduizmu sa stavy vnútorne rozčleňovali na kasty (džátí), rozšírené rodiny alebo rody so vzájomne nepriepustnou kastovou bariérou a s dedične vykonávanou jednou profesiou. Členom kást hrozilo kastové vylúčenie pokiaľ nedodržiavali záväzné pravidlá a predpisy chovania.

Predkovia Rómov zrejme patrili k najnižším a opovrhovaným kastám, ktoré majoritná spoločnosť poznala pod spoločným označením „Dómovia“. Monoprofesia a trvalé obavy z období bez dažďov a následných hladomorov, ťarcha kastového systému a pravdepodobne aj ďalšie príčiny viedli k územným pohybom dómskych kást, ktoré smerovali do úrodného Pandžábu a odtiaľ cez hranice indického subkontinentu ďalej na západ. Exodus sa uskutočňoval vo viacerých prúdoch a veľkostiach, ktoré boli od seba dosť časovo vzdialené a trvali pravdepodobne v rozmedzí od 3.-5. do 9.-10. storočia (Nečas, 2002).

Do Európy, kde ich zostalo najviac, doputovala prvá vlna pred rokom 1000 cez dnešné Turecko, slabší prúd dorazil ešte asi o sto rokov skôr cez Egypt a severoafrické pobrežie do Španielska. Dejiny Rómov v Európe sú zložitou spleťou mnohých príbehov a osudov mnohých rôznych skupín, ktoré sa líšili spôsobom obživy, dialektom, kultúrou a tým, ako vychádzali s nerómskym obyvateľstvom, ktoré sa k nim tiež chovalo v rôznych krajinách značne odlišne (Říčan, 1998, s. 13-14).

Spočiatku boli v Európe vítaní, boli prijímaní na šľachtických aj panovníckych dvoroch, dostávali sprievodné a odporúčajúce listy, ktorými sa potom preukazovali na ďalších miestach. Prinášali tiež zaujímavé informácie o vzdialených zemiach (na základe znalostí kresťanských tradícií o sebe tvrdili, že boli pri Božom hrobe v Jeruzaleme), krásnu hudbu a nové technológie predovšetkým v oblasti spracovávaní kovov. Mali tiež dobrú reputáciu ako zverolekári a liečitelia, rómskym ženám sa prisudzovalo umenie predpovedať budúcnosť. Spočiatku boli považovaní za kajúcnikov, ktorí na seba vzali ťažobu putovania, aby odčinili hriechy svojich predkov, ktorí sa podľa nimi šírených povestí prehrešili proti Svätej rodine

(neposkytli útulok Márii a Ježiškovi, keď utekali do Egypta, vyrobili kince, ktorými bol Ježiš pribitý na kríž a pod.) (Šišková, 2001, s. 119-120).

Tento postoj voči skupinám kočujúcich Rómov sa ale postupne začal vytrácať. O rómskych skupinách sa začali vytvárať mýty a stereotypy. Začínali sa dostávať do konfliktov, kvôli ktorým sa potom vzájomné vzťahy s okolitým obyvateľstvom zhoršovali a postupne ochladzovali. Zhovievavosť a znášanlivosť sa začala vytrácať a bola postupne nahradzovaná averziou a strachom. Rómovia prestali byť akceptovaní a stávali sa naopak čím ďalej, tým menej vítaní a nakoniec až nežiaducimi (Nečas, 2002, s.23).

Počas stredoveku začalo prenasledovanie Rómov zo strany cirkvi, ktorá ich obviňovala z neviery, a čarodejníctva (Šišková, 2001, s. 120). Útlak začal aj zo strany svetskej moci, ktorá ich obviňovala zo sabotáže, krádeží, nekalej konkurencie remeselníckym cechom a na prelome 15. a 16. storočia ich uznesenie ríšskych snemov obvinilo tiež z vyzvedačstva v prospech Turkov. Všetci poddaní boli odvtedy povinní nahlasovať ich pobyt a pomáhať pri ich vyhost'ovaní zo Svätej ríše rímskej (Nečas, 2002, s.23).

Na základe kráľovských nariadení neboli Rómovia len vyhost'ovaní, ale tiež mučení, zabíjaní, prípadne aj využívaní k núteným prácam. Zo správ o ich perzekúcii je pozorovateľná rôzna prax, daná jednak dobou, a jednak miestom. Niekedy boli na nich usporiadané hony a zabíť Róma bolo beztrestné, inokedy boli postihovaní len tí, ktorí sa potulovali a dopúšťali sa (drobných) krádeží, konali sa súdne procesy, deti boli dané na vychovanie do nerómskych rodín, starým a telesne postihnutým Rómom sa tresty niekedy odpúšťali – nešlo teda o systematickú genocídu v zmysle moderného rasizmu.

Prenasledovanie Rómov po roku 1700 pokračuje, no postupne sa začínajú presadzovať snahy vziať túto skupinu na vedomie, legalizovať ich prítomnosť a začleniť ich do spoločnosti. Mária Terézia bola prvá, ktorá so svojim zákonom z roku 1761, začala uplatňovať asimilačnú politiku: Rómovia majú pracovať v poľnohospodárstve, obliekať sa ako ostatní, plniť povinnosti nevoľníkov voči vrchnosti a náboženské povinnosti voči cirkvi. Nemôžu si nechať svoje bezbožné cigánske mená. Sú zámerne „rozptýlení“ – usadzovaní tak aby, pokiaľ je to možné, bola v každej dedine len jedna rómska rodina. Je im poskytnutá pôda, dobytok a náradie. Kňazi majú dbať na ich vzdelanie a cirkevné sobáše. Vzдорovitým majú byť odobrané deti a dané na výchovu do spoľahlivých rodín.

Je ťažké odhadnúť koľko a do akej miery boli Rómovia asimilovaní. Najlepšie sa ale ich usadzovaniu darilo na Južnej Morave, kde boli tiež úspešne vzdelávaní. Sú ale príklady aj

takých, ktorí asimilačnému tlaku odolali. Na strednej, južnej a najmä juhovýchodnej Morave sa neskôr Rómovia usadzovali dobrovoľne, niekedy aj proti vôli miestneho obyvateľstva. Tak vznikajú ich samostatné osady, tzv. cigánske tábory, zložené z jednoduchých obydlí. Ich obyvatelia sa živili tradičným kováčstvom a hudbou, prípadne predávali doma vyrobené produkty, ako napríklad štetky, či papuče. Väčšinou ale vykonávali hrubé nádeňnícke práce. Na niektorých miestach mali dobré vzťahy s majoritou, no na mnohých boli konflikty a diskriminácia bežná. Rómovia boli považovaní za druhotných občanov.

Na väčšine územia Čiech a Moravy boli Rómovia známi ako kočovníci. Používali typické vozy s plachtami či maringotky. Predávali kováčske výrobky, kotle, korytá atď., alebo lacné produkty, ktoré nakúpili. Niekedy sa uplatnili ako hudobníci, inokedy dodávali nepálené tehly, drôtovali hrnce a pod., niektorí sa živili obchodovaním s koňmi. Industriálna spoločnosť však postupne obmedzovala tieto možnosti a tlačila ich k stále viac pochybným zdrojom obživy: veštenie z ruky a kariet, žobraniu, krádežiam. Zo znesiteľných kočovníkov sa postupne stávali prenasledovaní tuláci, ktorí boli perzekuovaní i beztrestne vraždení. Podľa zákona z roku 1885 bývali Rómovia kvôli tuláctvu trestne stíhaní väzením a nútenými prácami, odoberali sa im deti, bývali násilne sťahovaní do domovskej obce a šikanovaní rôznym spôsobom.

Hoci prvá republika pôsobila demokratickým dojmom, kočovních Rómov tolerovala čím ďalej, tým horšie. V roku 1927 bol na európske pomery vydaný pomerne tvrdý zákon proti potulným Rómom a tulákom žijúcim „po cigánsky“. Rómom sa zakázalo kočovať a táboriť vo väčších skupinách, vlastniť zbrane. Ak chceli kočovať museli dostať zvláštne legitimácie a povolenia a boli pod stálym policajným dohľadom (Říčan, 1988, s. 14-17).

Vyvrcholením prenasledovania Rómov bola vyhladzovacia politika tretej ríše. V období druhej svetovej vojny veľká časť západoeurópskych Rómov skončila v koncentračných táboroch a pre východoeurópskych Rómov bol pripravovaný podobný osud (Šišková, 2001, s. 120).

Údaje o množstve Rómov, ktorí boli v nemeckých transportoch odvezení na smrť do rôznych koncentračných táborov, sú zatiaľ nezistiteľné. Ani dokumentácia o českých Rómoch nedovoľuje presne určiť skutočné číslo obetí. Väčšina českých Rómov bola ale prepravovaná do koncentračného tábora v Auschwitz (Osvienčim) a odtiaľ boli ďalej transportovaní do cigánskeho tábora (Zigeuner lager) v Birkenau (Brzezinka). Podľa odhadov z dochovaných prameňov sa stal poslednou stanicou 6500-7000 českým Rómom (Fraser, 2002, s. 275).

Istotou ale ostáva, že po oslobodení sa z koncentračných táborov vrátilo späť do vlasti necelých 583 bývalých väzňov, ktorý prežili útrapy rokov 1938-1945 (Nečas, 2002, s. 83). Počet zavraždených Rómov v cigánskom tábore v Birkenau je pravdepodobne podľa vytetovaného čísla 20943. Pravdepodobný počet preživších bol viac ako 5000 (Tancoš, Lužica, 2002, s.49).

Väčšina Rómov, ktorí žijú v Českej Republike, prišli do krajiny zo Slovenska v rokoch 1946-1993. Prvá vlna prisťahovalcov prišla na základe vlastného rozhodnutia (pracovný nábor) skoro po skončení vojny. Mladí muži našli miesto, kde bolo možné získať bývanie a prácu, vrátili sa domov po rodiny, s celými osadami sa sťahovali do Čiech, väčšinou do pohraničných oblastí, odkiaľ bolo vysídlené nemecké obyvateľstvo. Druhá vlna prisťahovalcov prišla v päťdesiatych a šesťdesiatych rokoch 20. storočia pri organizovaných náboroch na stavby a do ťažkého priemyslu. Tretia vlna sa uskutočnila po roku 1965 pod nátlakom pri uplatňovaní uznesenia vlády č. 502 z októbra 1965, o likvidácii cigánskych osád, štvrtí a ulíc (Šišková, 2001, s. 120-121).

Skončenie druhej svetovej vojny je historickým medzníkom v postavení a podmienkach života Rómov v Československu. Z pracovných táborov sa vracajú domov na Slovensko a na územie Českej republiky sa z koncentračných táborov vracajú český, moravský a nemecký Rómovia. Slovenskí Rómovia z „kolónií“ či „táborov“ mali svoje chatrče často vo veľmi zlom stave, prípadne boli úplne zbúrané. V tomto povojnovom období začali vznikať nové „cigánske kolónie“, ktoré sa v spôsobe života podobali „predvojnovým kolóniám“. Z tohto prostredia čoskoro začali niektoré rodiny odchádzať ako prvé migračné vlny do českých zemí za prácou a lepším bývaním. Najčastejšie sa sťahovali do priemyslových oblastí (Davidová, 2004, s. 11-13).

Prvá vlna prisťahovalcov si zachovávala svoje tradície a často aj jazyk. S ostatnými obyvateľmi sa zžili a dokázali s nimi spolunažívať bez vážnych problémov. Problémy nastávali v prípadoch, keď sa sťahovali do iných obcí, kde obyvatelia neboli zvyknutí žiť s Rómami (Šišková, 2001, s. 120-121). Časť Rómov v tejto dobe žila „sezónnym spôsobom života“. Svoje rodiny nechali na Slovensku, dochádzali za prácou a domov sa vracali, kedykoľvek to len bolo možné. Mnohí Rómovia sa s úsporami vracali domov, kde niektorí získali nové štátne byty. Väčšina z nich však zostala žiť v nevyhovujúcich podmienkach – v osadách. Domy v osadách boli ale často bez elektriny a vody, chýbalo im hygienické zázemie a obydlia tak boli často určené k demolácii (Fraser, 1998, s. 276).

Vláde sa ale (neriadená) migrácia Rómov nepáčila. Už 4. 12. 1945 sa na zemskom národnom výbore v Prahe konala porada, na ktorej bolo navrhnuté sprísnenie evidencie rómskych rodín a vydanie zákazu ich územného premiestňovania. Rozoberali sa aj iné opatrenia proti prechodu kočovných skupín a prílivu migrantov, ktorí sa začali sťahovať z rómskych osád na Slovensku do Čiech (Nečas, 2008, s. 65).

V roku 1950 bola zrušená platnosť zvláštnej legislatívy pre Rómov, najmä zákona o potulných Rómoch z roku 1927, a rómska menšina tak mala byť bez výhrad zrovnoprávnená s väčšinovou spoločnosťou. Hneď o rok nato ale ministerstvo vnútra usporiadalo poradu o návrhu na riešenie cigánskej otázky v ČSR. Text obsahoval jednoznačne represívne prvky, proti ktorým vystúpili viacerí zástupcovia ministerstiev informácií, osvetu a kultúry.

Neskôr ministerstvo vnútra vydalo smernice na odstraňovanie chýb a nedostatkov, ktoré sa vyskytli pri riešení rómskej problematiky. Určité výsledky boli dosiahnuté len v oblasti zdravotníctva, školstva a kultúry, no sociálnoekonomickým otázkam sa nevenovala takmer žiadna pozornosť. V tejto dobe sa prvýkrát zaznela myšlienka priznať Rómom status národnosti a podporiť emancipačné zretele pred asimilačnými (Nečas, 2008, s. 68).

V tomto období, v 50. rokoch 20. storočia, začala druhá vlna presídľovania rómskeho obyvateľstva zo Slovenska do Českej republiky. Pre Rómov druhej migračnej vlny je typické, že sa spravidla nevrátili na Slovensko. Naopak. Odtiaľ si priviezli nevesty a v Čechách založili rodiny. V tejto skupine sa išlo predovšetkým o mladých Rómov z rôznych oblastí, ktorí si kultúru a jazyk svojich predkov veľmi neosvojili. Väčšinou sa snažili o asimiláciu, no neasimilovali sa natoľko, aby ich väčšinová spoločnosť prijala za vlastných (Šišková, 2001, s. 121).

Komunistický režim sa neskôr snažil vyriešiť „cigánsky problém“ tiež riadenou asimiláciou, tzv. prispôbiť Rómov k „poriadnym občanom“, prispôbiť ich hodnoty a normy k väčšinovej spoločnosti, ktorá je automaticky považovaná za ideál. Jednou formou ako sa to pokúsili dosiahnuť, bolo schválenie zákona č. 74 o trvalom usídlení kočujúcich osôb z roku 1958. Rómskym rodinám boli prideľované byty, do ktorých sa museli nasťahovať. Mnohé z týchto rodín boli nútené žiť život, ktorý si nevybrali, ktorý ignoroval ich tradície, ich životný štýl a ktorý bezpodmienečne vyžadoval ich úplné prispôbenie sa. Tento asimilačný (oficiálne integračný) tlak priviedol Rómov do skutočne anomickej situácie: pôvodné hodnoty a normy boli postupne ničené, bez toho aby boli nahradzované inými. Mnohí Rómovia sa pod

týmto tlakom snažili svoju skutočnú identitu čo najviac poprieť, čo najviac sa priblížiť väčšinovej spoločnosti a vedome sa distancovali od svojho etnika (Fraser, 1998, s. 276-280).

Tretia vlna sa sťahovala pod silným nátlakom, niektorým z týchto Rómov zbúrali domy pred vlastnými očami. Často boli sťahovaní do obcí, kde pred nimi žiadni Rómovia nebývali a zámerne boli z osád rozptyľovaní na viaceré miesta. To najmä kvôli uzneseniu ÚV KSČ a vlády ČSSR z roku 1965, kedy bol zriadený výbor pre cigánske obyvateľstvo, ktorého hlavnou úlohou bolo zapojiť do pracovného procesu všetkých práceschopných Rómov, zničiť rómske osady a rozptýliť či presídliť ich obyvateľov tak, aby v žiadnej obci neprevýšil počet Rómov 5% (Fraser, 1998, s. 280). Problémy im spôsobilo nielen nové prostredie, na ktoré si museli zvykať, bývanie, práca, trávenie voľného času, no taktiež česká spoločnosť, ktorú vnímajú ako nepriateľskú, keďže okolie ich odmieta akceptovať (Šišková, 2001, s. 121).

60 roky 20.storočia priniesli nádej na reformovanie komunistickej moci, a tak aj zmiernenie totalitného útlaku Cigánov/Rómov. Mnoho sa ale nezmenilo v pokračujúcom procese sociálnej dezintegrácie. Toto obdobie ale prinieslo možnosť, aby sa vytvorila skupina vzdelaných Cigánov/Rómov, ktorá spolu s odborníkmi z radov majority presadzovala s určitým úspechom menšinové kultúrne práva v Československu. Tenká vrstva rómskych vzdelancov tak bola pripravovaná na návrat demokracie do republiky, ku ktorému došlo v novembri 1989. Prelom rokov 1989/90 priniesol Rómom – okrem toho, čo priniesol všetkým občanom – navyše slobodu používať svoj jazyk a pestovať svoju národnú kultúru, zakladať k tomu a iným účelom vlastné organizácie, rozvíjať medzinárodné kontakty atď. Spočiatku mala táto idea veľký ohlas. Skoro sa ale ukázalo, že Rómovia zatiaľ nedokážu nové možnosti dostatočne využiť. Ich situácia sa celkovo nezlepšila, no naopak došlo k markantnému zhoršeniu. Zhoršenie situácie Rómov sa prejavilo napríklad v oblasti nezamestnanosti. Menšina sa začala negatívne medializovať, zvýšila sa dostupnosť atraktívnych škodlivín, ako alkoholu a drog, ktorým mnohí podľahli, stúpila väčšinová averzia a spoločnosť sa ešte viac presýtila rasovou nenávisťou, pohrdaním a odporom voči situácii, do ktorej Rómovia upadli (Říčan, 1998, s. 28-32).

Po roku 1990 mnohí Rómovia odchádzajú do západných krajín, kde sa snažia získať azyl a usadiť sa. Do Česka prichádzajú Rómovia z Rumunska, z krajín bývalého Sovietskeho zväzu, bývalej Juhoslávie a zo Slovenska. Tí sa snažia získať tu azyl alebo sa dostať ďalej na západ. Rómovia zo Slovenska prichádzajú do Českej republiky aj kvôli práci, predovšetkým na stavbách (Šišková, 2001, s. 121).

1.5.2 Vzťahy medzi českými Rómami a majoritou

V závere svojej knihy Nečas (2002, s. 122) popisuje situáciu Rómov takto: „*Rómovia tvoria v českej republike špecifickú menšinu. Žijú na samom okraji spoločnosti. Majú veľmi nízku životnú úroveň, vysokú mieru nezamestnanosti a ťažkú bytovú situáciu. Vyznačujú sa degradovaným stupňom vzdelávania a kvalifikácie a sú závislí na podporách. Stratifikujú sa do rôznych subetníc, ktorým chýba historické a teritoriálne zakotvenie. Pristupujú laxne k dodržiavaniu zákonov a všeobecne prijímaných noriem. Majorita sa voči nim uzatvára a chová sa k nim xenofóbne až rasisticky.*“

Ako dokladajú aj iní autori, rómska menšina má v spolunažívaní s Čechmi mnoho problémov. Z majoritnej strany je im vytýkaná hlučnosť, zlé susedské vzťahy, nevzdelanosť, nízka kvalifikácia, zlá pracovná morálka, lenivosť, nečestné konanie, agresivita, kriminalita, prostitúcia. Rómovia vytýkajú Čechom citový chlad, vypočítavosť, nadradené chovanie, xenofóbiu a rasizmus (Šišková, 2001, s. 123). Cítia sa v „gadžovskej“ spoločnosti ako cudzinci. Neuznávajú hodnoty a normy väčšiny a v štátnej moci vidia skôr nepriateľa ako ochrancu. Majoritné inštitúcie všeobecne vnímajú ako nepriateľské, majú všeobecný pocit ohrozenia, neidentifikujú sa s politickým systémom, cítia sa ako občania druhej kategórie. Jednanie s úradmi a orientácia v právnom systéme im často pripadajú náročné (Říčan, 1998, s. 61-62). V oboch skupinách prevládajú jedinci, ktorí majú tendenciu zovšeobecňovať predovšetkým negatívne vlastnosti a postoje (tej druhej) skupiny. Chovanie oboch skupín do značnej miery determinujú predsudky z dávnej aj nedávnej minulosti. Medzi oboma skupinami ležia tiež nevyriešené krivdy z minulosti.

Ako uvádza Šišková (2001, s. 123), Rómovia očakávajú aspoň symbolické ospravedlnenie sa, napríklad za krivdy páchané na rómskom obyvateľstve počas druhej svetovej vojny – podiel na vyvraždení českých a moravských Rómov a viac-menej násilné rozbitie cigánskych osád v šesťdesiatych a sedemdesiatych rokoch 20. storočia. Majorita cíti ale taktiež krivdu za pomoc, ktorú Rómom poskytli a jej väčšina má pocit, že práve Rómovia sú dlžníci a mali by sa ospravedlniť.

Hoci sú Rómovia v Českej republike už niekoľko storočí a napriek tomu, že ich prínos ako v oblasti kultúry, tak v materiálnej oblasti je nesporný, stále veľká časť majority vníma Rómov ako prisťahovalcov, ktorých do krajiny nikto nepozýval, a to napriek tomu, že sem mnohí boli presťahovaní nedobrovoľne. Majú pocit, že táto skupina len „parazituje“ na

sociálnych výhodách štátu. Rómovia následne vnímajú českú spoločnosť ako nepriateľskú a odmietajú aj jej pozitívne hodnoty.

Napriek tomu, že sú pozorovateľné aj viaceré pozitívne kroky ako zo strany majority, tak zo strany menšiny, v spoločnosti dochádza k množstvu negatívnych javov, ktoré sťažujú spolunažívanie. K jedným z nich patrí „sloboda slova“, ktorá umožnila propagovať aj xenofóbne a rasistické názory. Trhové hospodárstvo vytlačilo z trhu aj celé skupiny zamestnancov, ku ktorým (kvôli nízkej kvalifikácii) patrili mnohí pracujúci Rómovia. Liberalizácia trhu s bytmi prispela ku koncentrácii chudobného (rómskeho) obyvateľstva do okrajových častí miest. Ich dlhodobá nezamestnanosť a s tým spojená závislosť na dávkach sociálnej pomoci vedie k utvrdzovaniu predsudkov, že Rómovia sú leniví a zvyknutí na parazitický spôsob života. Medializované negatívne vnímané „senzácie“ súvisiace s Rómami taktiež prispievajú k nadobúdaniu negatívneho postoja majority voči menšine (Šišková, 2001, s. 123-124).

Hoci existujú a vždy existovali priateľské vzťahy medzi jednotlivcami a skupinami, všeobecne sa (aj z predošlého popisu) dá vzťah medzi „Čechmi“ a Rómami popísať ako chronické napätie, ktoré občas prepukne až na otvorené nepriateľstvo (Říčan, 1998, s. 61).

Pozitívny vývoj v spolunažívaní ale zaznamenávame v postupnej emancipácii rómskej menšiny, vo vytváraní ich vlastných občianskych štruktúr a v preberaní zodpovednosti za vlastný vývoj. Potešiteľný je tiež záujem učiteľskej verejnosti, ktorá sa snaží pomôcť rómskym deťom k dosiahnutiu lepšieho postavenia v spoločnosti. Rómskym deťom je venovaná pozornosť aj zo strany mnohých občianskych združení a charitatívnych organizácií. Okrem toho vyšlo niekoľko kníh s objektívnymi informáciami o Rómoch a televízia a rozhlas zaradzujú do programu vysielanie pre Rómov (Šišková, 2001, s. 124).

1.5.3 Aktuálne zastúpenie rómskej menšiny v Českej republike

V nasledujúcej časti uvádzame údaje zo Správy o stave rómskej menšiny z roku 2014, ktorú vydal Úrad vlády ČR (*Kancelář Rady vlády pro záležitosti romské menšiny*). Správa o stave rómskej menšiny z roku 2015 zatiaľ nebola publikovaná.

Rómovia sú najpočetnejšou národnostnou menšinou žijúcou v Českej republike. Na základe odhadov koordinátorov pre záležitosti rómskej menšiny tu žilo v roku 2014 241 900 Rómov. Celkovo to predstavuje 2,3% českej populácie. Pre porovnanie, vyšší podiel

zastúpenia Rómov v spoločnosti ako má Česko, má v rámci EU Bulharsko (9,9%), Slovensko (9%), Rumunsko (8,6 %) a Maďarsko (7,5 %).

Dôležité je upozorniť, že sa ide o kvalifikované odhady, ktoré zhotovili koordinátori pre rómske záležitosti a rómsky poradcovia na základe konkrétnych znalostí prostredia a súvislostí a na základe nasledujúcej definície: za Róma považujeme takého jedinca, ktorý sa za Róma sám považuje, bez toho aby sa nutne k tejto príslušnosti za všetkých okolností hlásil (napríklad pri sčítaní ľudu), alebo je za Róma považovaný významnou časťou svojho okolia na základe skutočných, či odhadovaných (antropologických, kultúrnych či sociálnych) indikátorov.

Problém, ktorý sťažuje zbieranie dát nielen o počte, ale takmer všetkých dát o Rómoch, je vysoká migrácia sociálne vylúčených Rómov za dostupnejším bývaním. Niektoré rómske rodiny zmenili bývanie v roku 2014 až štyrikrát. Na základe správ od koordinátorov má však migrácia rómskych rodín skôr medziregionálny charakter, čiže sa sťahujú v rámci spádového územia obce, alebo kraja.

Sčítania ľudu, ktoré sa realizujú každých 10 rokov, majú v otázke skutočného počtu Rómov veľmi nízku výpovednú hodnotu. Pri poslednom sčítaní sa v roku 2011 prihlásilo výlučne k rómskej národnosti 5 135 osôb, k rómskej národnosti v kombinácii s inou národnosťou 7 818 osôb. Rómčinu ako svoj materský jazyk, alebo jeden z nich uviedlo 41 087 obyvateľov. Predpokladá sa totiž, veľká časť Rómov v sčítaní otázku na národnosť nevyplní, alebo sa hlási k inej národnosti, s ktorou sa identifikuje viac. Nedá sa ale ani vylúčiť, že časť Rómov neodpovedá pravdivo z dôvodu všeobecnej nedôvery voči štátnym inštitúciám a obáv o svoju bezpečnosť, ktorá pramení z dôb tvrdých perzekúcií Rómov počas 2. svetovej vojny, ale taktiež zo súčasných „anticigánskych“ nálad v spoločnosti.⁷

⁷ Celá správa je dostupná na: <http://www.vlada.cz/assets/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/Zprava-o-stavu-romske-mensiny-2014.pdf> [cit. 20. 11. 2015].

2 Analýza

Nasledujúca časť diplomovej práce je zameraná na analýzu mediálneho diskurzu súvisiaceho s rómskou menšinou. V prvej, úvodnej časti je popísaná metodológia analýzy. Metodológia je koncipovaná podobne ako v našom predošlom výskume (Andersonová, 2015). Táto časť zahŕňa charakteristiku výskumnej oblasti a cieľ práce. Je tu zaznamenané vymedzenie obdobia, z ktorého sú analyzované články a popis vybraných internetových denníkov. Metodologickú časť uzatvára charakteristika postupu analýzy. V druhej podkapitole praktickej časti je spracovaná analýza vybraných článkov.

2.1 Metodológia

2.1.1 Výskumná oblasť a cieľ práce

Oblasť nášho výskumu je zameraná na mediálny diskurz českých internetových denníkov, ktorý vo svojich obsahoch zaznamenáva alebo hovorí o rómskej menšine. Vychádzať budeme predovšetkým z teórie kritickej diskurzívnej analýzy, pretože určité prístupy CDA sa zaoberajú vzťahom diskurzu a myslenia. Presnejšie povedané, ako diskurz ovplyvňuje myslenie, názory jeho recipientov (Prokopová; Orságová; Martinková, 2014, s. 37). Vychádzať budeme tiež z prístupu CDA, ktorý predstavuje Teun van Dijk a poukazuje na vzťah diskurzu, médií a reprodukcií rasizmu (viď. podkapitola *1.4 Diskurz, médiá, menšiny a reprodukcia rasizmu*). V diplomovej práci sa tak zameriame konkrétne na diskurz (jazyk, reč, lingvistickú stránku článkov), komplexné stratégie a štruktúry správ, ktoré majú vplyv na budovanie mienky o Rómoch. Keďže predpokladáme, že správy môžu prispieť k šíreniu či legitimácii „nového rasizmu“, cieľom práce bude jednak podať obraz, ktorý nám je o Rómoch danými médiami podávaný, no taktiež poukázať na formu, akou médiá a správy prispievajú k reprodukcií rasovej a etnickej nerovnosti v spoločnosti. Budovaný obraz a postoje voči menšine môžu vzniknúť v okruhu recipientov, ktorí čítajú vybrané české internetové denníky, čiže predovšetkým Čechov.

2.1.2 Výskumné obdobie a výskumná vzorka

Vymedzenie analyzovaného súboru:

Analyzované články sú vybrané z priebehu jedného roka, obdobia 01.01.2015 – 31.12.2015. V analýze sme sa nechceli zamerať na žiadnu konkrétnu udalosť, ani vyhradiť

mediálne prezentovanú tematickú oblasť, ktorá by mohla výhradne ovplyvniť či budovať mienku čitateľov o rómskej menšine. Preto sme sa rozhodli analyzovať „náhodné“ články publikované v priebehu celého roka. Súbor článkov z väčšieho časového celku dáva analýze komplexnejší charakter.

Do analýzy spadali články, ktoré určitým spôsobom referovali o rómskej menšine všeobecne, o jej konkrétnych reprezentantoch alebo o udalostiach s nimi spojenými. Menšina alebo udalosť, ktorá sa s ňou spájala, mohla byť jednak súčasťou hlavnej témy, no taktiež témy vedľajšej. Do analýzy sa tak zaradili aj články, ktoré boli s Rómami spojené len okrajovo.

Charakteristika vybraných internetových denníkov:

Kritérium, ktoré sme zvolili pri výbere zdroja analyzovaných článkov, je návštevnosť a vierohodnosť portálov, konkrétne internetových denníkov. Výsledky projektu *NetMonitor* prezentujú ako najnavštevovanejší spravodajský server v roku 2015 **novinky.cz**.⁸ (NetMonitor je rozsiahly výskumný projekt, ktorého cieľom je poskytnúť informácie o návštevnosti internetu a sociodemografickom profile jeho návštevníkov v Česku. Zadáateľom projektu je SPIR, Sdružení pro internetový rozvoj, realizátorom je spoločnosť Gemius S.A. v spolupráci so spoločnosťou Mediaresearch).⁹ Na prvej priečke sa umiestnil tento server aj v iných prieskumoch čitateľnosti internetového spravodajstva, napríklad v prieskume čitateľnosti tlačených vs. internetových denníkov, ktorý spracovala v priebehu roka 2015 Martina Valná.¹⁰ K vybranému komerčnému serveru sme zvolili tiež verejnoprávny portál **lidovky.cz**, spravodajský server Lidových novín, ktorý je považovaný za vierohodnejší z toho titulu, že sa snaží vyhýbať bulvárnemu spravodajstvu a sám sa definuje ako „denník vzdelaných ľudí“.¹¹ Lidovky.cz zároveň patrili v priebehu roka 2015 k šiestim najčítanejším spravodajským serverom v Českej republike.¹² Do analýzy sme tak zaradili články z dvoch portálov s rôznorodým charakterom.

⁸ Údaj pochádza zo štatistík dostupných na: <http://www.mediaguru.cz/2015/11/netmonitor-svobodne-forum-je-na-urovni-serveru-tyden/#.V0LXYZGLS00> [cit. 20.02.2016].

⁹ Popis projektu je dostupný na: <http://www.netmonitor.cz/o-projektu> [cit. 20.02.2016].

¹⁰ Údaj pochádza zo štatistík dostupných na: <https://www.vyplnto.cz/realizovane-pruzkumy/ctenost-tistenych-vs-interne/> [cit. 20.02.2016].

¹¹ Dostupné na: <http://www.mafra.cz/portfolio.aspx?y=mafra/portfolio-lidovenoviny.htm> [cit. 20.02.2016].

¹² Údaj pochádza zo štatistík dostupných na: <http://www.mediaguru.cz/2015/11/netmonitor-svobodne-forum-je-na-urovni-serveru-tyden/#.V0LXYZGLS00> [cit. 20.02.2016].

- **Server novinky.cz**

Server novinky.cz patrí od roku 2003 k jednému z najnavštevovanejších spravodajských serverov v Českej republike. Portál spravuje magazín denníka Právo a spoločnosť Seznam.cz. Portál začal fungovať v roku 1998, no nárast popularity tohto webu nastal v roku 2003, kedy bolo spustené on-line spravodajstvo a bola nadviazaná spolupráca so spomínaným denníkom Právo.

Na hlavnej stránke Noviniek sa nachádzajú hlavné správy dňa, o ktorých sa predpokladá, že zaujmú najväčší počet čitateľov. Ostatné články sú k dispozícii vo viacerých kategóriách. K hlavným kategóriám portálu patrí rubrika „Domáci“, ktorá je zameraná len na správy z Českej republiky. V kategórii „Vaše zprávy“ sú zaradené správy, ktoré môže písať ktorýkoľvek registrovaný človek. Môže byť aj mladší ako 18 rokov, no na publikáciu potrebuje súhlas zákonných zástupcov. Tieto články sú potom overované a schvaľované redakciou Noviniek. Kategória „Zahraničí“ je zameraná na udalosti, ktoré sa odohrali mimo Českú republiku. „Krimi“ novinky zaznamenávajú udalosti, pri ktorých bola prítomná polícia či záchranári, alebo informácie o ľuďoch, ktorí boli odsúdení a podobne. Časť „Kultura“ obsahuje informácie, ktoré súvisia s rôznymi spevákmi, hercami, divadlom atď. Texty z oblasti ekonomického rastu a poklesu z celého sveta sú zaradené do kategórie „Ekonomika“. Rubrika „Financie“ obsahuje zaujímavosti a rady, ako sa starať o financie, čomu sa vyhnúť a podobne. Kategória „Sport“ je presmerovaná na iný server (sport.cz), ktorý tiež spravuje spoločnosť Seznam a tu sú publikované správy zo sveta športu. Rubrika „Žena“ je určená ženám a sú tu zaradené články a štúdie o ktorých sa predpokladá, že zaujmú práve ženy. Sekcia „Koktejl“ obsahuje vtipné, často až absurdné články, fotky a videá, ktoré slúžia najmä na pobavenie čitateľov.¹³

Pod spomínanými hlavnými rubrikami sú umiestnené kategórie ako: „Komentáre“, „Internet a PC“, „AutoMoto“, „Muži“, „Věda a školy“, „Bydlení“, „Kariéra“, „Cestování“, „Téma“, „Speciály“, „Počasí“, „Horoskop“, „TV program“, „Denní tisk“ a „Video“.

Server Novinky.cz navštívilo v priebehu roka 2015 každý mesiac takmer 3,8 miliónov reálnych užívateľov.¹⁴

¹³ Dostupné na: <http://www.ivyhledavace.cz/seznam-cz/novinky-cz/> [cit. 20.02.2016].

¹⁴ Údaj pochádza zo štatistík dostupných na: <http://www.mediaguru.cz/2015/11/netmonitor-svobodne-forum-je-na-urovni-serveru-tyden/#.V0M0ZJGLS00> [cit. 20.02.2016].

- **Server lidovky.cz**

Spravodajský server Lidových novín, lidovky.cz, funguje už od roku 2000.¹⁵ Publikované spravodajstvo Lidových novín je predovšetkým z oblasti politiky, ekonomiky, kultúry a vzdelávania. Server lidovky.cz prináša oproti iným spravodajským serverom viac článkov z oblasti vedy, kultúry a názorov. Denník sa definuje tiež ako „denník vzdelaných ľudí“.¹⁶ Je vyhľadávaným zdrojom informácií z oblasti vysokých a stredných škôl, akademických kruhov a vedy. Server ponúka tiež obsah, ktorý nebol zverejnený v Lidových novinách, ako napríklad úplné znenie rozhovorov, audio a videonahrávky či databázy. Čitatelia tu nájdu aj špeciálne prílohy k mimoriadnym politickým kauzám alebo športovým udalostiam.¹⁷

Spravodajstvo na portáli je zaznamenané v nasledujúcich rubrikách: „Domov“, „Svět“, „Byznis“, „Sport“, „Kultura“, „Cestování“, „Relax“, „Design“, „Dobrá chuť“, „Názory“, „Lidé“ a „Video“.

Server lidovky.cz navštívilo v priebehu roka 2015 každý mesiac takmer 708 000 reálnych užívateľov.¹⁸

2.1.3 Postup analýzy

Prvým krokom analýzy bolo zostavenie súboru článkov z internetových denníkov lidovky.cz a novinky.cz, ktoré nejakým spôsobom referovali o rómskej menšine alebo s ňou súviseli. Do analýzy boli zaradené všetky nájdené články na portáloch z roku 2015. V spätnom vyhľadávaní sme použili slová ako Róm, cigáň, *cikán*, menšina a ich ododeniny. Keď sme spozorovali v článkoch inú nomináciu vzťahujúcu sa k rómskej menšine, taktiež sme výraz zadali do vyhľadávača a skontrolovali, či denníky neobsahujú aj iné články týkajúce sa Rómov bez prvotných kľúčových slov. Išlo napríklad o výrazy ako „čierna huba“.

Po zostavení analyzovaného súboru, ktorý tvorilo 162 článkov, sme tieto články rozdelili na primárne a sekundárne zdroje analýzy. Do kategórie primárnych zdrojov analýzy boli články zaradené pokiaľ mali priamu nadväznosť hlavnej témy s rómskou menšinou, alebo jej reprezentantami. Do kategórie sekundárnych zdrojov analýzy boli zaradené, ak bola v článku súvislosť s rómskou menšinou len okrajová.

¹⁵ Dostupné na: <http://www.mafra.cz/portfolio.aspx?y=mafra/portfolio-lidovky.htm&cat=internet> [cit. 20.02.2016].

¹⁶ Dostupné na: <http://www.mafra.cz/portfolio.aspx?y=mafra/portfolio-lidovenoviny.htm> [cit. 20.02.2016].

¹⁷ Dostupné na: <https://www.mafra.cz/portfolio.aspx?y=mafra/portfolio-lidovky.htm&cat=internet> [cit. 20.02.2016].

¹⁸ Údaj pochádza zo štatistík dostupných na: <http://www.mediaguru.cz/2015/11/netmonitor-svobodne-forum-je-na-urovni-serveru-tyden/#.V0M0ZJGLS00> [cit. 20.02.2016].

Pri sekundárnych zdrojoch analýzy sme v stručnosti zmienili témy, s ktorými sa Rómovia spájali a hodnotové zafarbenie článkov, ktoré je podrobnejšie charakterizované v sekundárnych zdrojoch.

Ďalej sme pokračovali podrobnou analýzou, ktorú sme vykonali z primárnych zdrojov. Pozornosť sme zamerali na dva rozmery prístupu k analýze diskurzu, ktoré navrhuje Ruth Wodak. Prvý rozmer je identifikácia špecifických obsahov alebo tém konkrétneho diskurzu a druhý rozmer je analýza diskurzívnych stratégií (Prokopová; Orságová; Martinková, 2014, s. 37).

Pri identifikácii špecifických obsahov a tém sme sa v súvislosti s typom spracovávaného mediálneho diskurzu rozhodli zamerať pozornosť na dve oblasti. Sú to témy článkov a miesto deja a národnosť reprezentantov.

Otázky, ktorým bola pri identifikácii špecifických obsahov venovaná pozornosť, sú nasledovné:

- V súvislosti s akými témami sú predstavitelia rómskej menšiny v analyzovaných článkoch spájaní?
- Akú národnosť majú reprezentanti a v akom štáte sa zmieňovaná udalosť odohráva?

Iné pozorované špecifické obsahy sme zmienili po analýze diskurzívnych stratégií. Išlo o pozorované obsahy, ktoré buď napomáhali šíreniu rasizmu, podporovali exklúziu Rómov a prispievali k reprodukcii rasovej a etnickej nerovnosti v spoločnosti, alebo naopak kritizovali rasizmus, podporovali inklúziu menšiny a ich začlenenie do spoločnosti.

Z tematického hľadiska boli články rozdelené do skupín podľa toho, o akých udalostiach a témach súvisiacich s rómskou menšinou referovali. Oblasti tém boli hierarchicky usporiadané od najprezentovanejších tém až po tie najmenej prezentované. Základné tematické okruhy boli nasledovné:

- história,
- diskriminácia, rasizmus a xenofóbia,
- vzťahy medzi majoritou a minoritou,
- kriminalita,
- vzdelávanie,
- bývanie,
- osobnosti rómskej národnosti,

- kultúra,
- politika,
- práca,
- iné.

V ďalšej časti analýzy primárnych zdrojov sme sa zamerali na diskurzívne stratégie, jazykovú rovinu vybraných článkov a jej charakter. Zvláštna pozornosť bola pri rozbere textov venovaná nasledujúcim štyrom otázkam:

1. Ako sú osoby, objekty, štáty, javy/udalosti, procesy a akcie pomenované a ako sa na ne odkazuje?
2. Aké charakteristiky, kvality a rysy sa aktérom, objektom, štátom, javom/udalostiam a procesom prisudzujú?
3. Aké argumenty sa v danom diskurze používajú?
4. Z akej perspektívy sú nominácie, atribúty a argumenty vyslovené?

V analýze diskurzívnych stratégií sme venovali pozornosť procesu nominácie, predikácie, argumentácie a perspektivizácie (diskurzívnej reprezentácie).

Pri nominácii bola pozornosť zameraná na diskurzívnu konštrukciu sociálnych aktérov, objektov, fenoménov, procesov a činností. Nominácia súvisí s prvou otázkou: Ako sú osoby, objekty, štáty, javy/udalosti, procesy a akcie pomenované a ako sa na ne odkazuje? K prostriedkom, ktoré určujú príslušnosť ku kategóriám patria: konkrétne mená, deiktické výrazy (ja, my, vy oni...) alebo profesionálne antroponymá (napríklad politik, kosmonaut...) (Prokopová; Orságová; Martinková, 2014, s. 40). Ruth Wodak označuje túto diskurzívnu stratégiu tiež pojmom referencia alebo spôsob pomenovania. Jej cieľom je prostredníctvom kategorizácie príslušnosti a prostriedkov, ako sú metafory, metonymie a synekdochy, vytvoriť interné a externé skupiny. S nomináciou súvisia taktiež diskurzy, ktoré vytvárajú klasifikáciu, vymedzenie skupín „my“ a „oni“. Táto klasifikácia vytvára určitý základ diskurzu, v ktorom sa poukazuje na totožnosť, podobnosť, prípadne rozdiely medzi skupinami. Keď v rámci týchto skupín nastáva pozitívna reprezentácia jednej skupiny a negatívna reprezentácia tej druhej, Ruth Wodak nazýva tieto diskurzy diskriminačnými (Wodak, Meyer, 2003, s. 114-115).

Predikácia sa sústreďí na diskurzívne hodnotenie sociálnych aktérov/objektov/javov/udalostí/akcií (viac alebo menej pozitívne alebo negatívne). Súvisí s druhou otázkou: Aké charakteristiky, kvality a rysy sa aktérom, objektom, štátom,

javom/udalostiam a procesom prisudzujú? Analyzujú sa stereotypné evaluatívne atribúty s negatívnymi či pozitívnymi príznakmi (vo forme adjektív, prívlastkov, predložkových väzieb, vzťahných viet, spojkových viet, infinitívnych konštrukcií), predikáty, predikatívne substantíva, adjektíva, zámená a kolokácie (typické alebo ustálené slovné spojenia) (Prokopová; Orságová; Martinková, 2014, s. 40). Toto hodnotenie sociálnych aktérov môže byť vyjadrené explicitne alebo implicitne. Postoj, akým sú hodnotení sociálni aktéri, môže byť pozitívny, negatívny alebo oceňujúci či odmietajúci, neschvaľujúci (Wodak, Meyer, 2003, s. 114).

Cieľom argumentácie je podľa Ruth Wodak (2003, s. 114) odôvodnenie udelenia pozitívnych a negatívnych prísudkov. Argumentácia sa venuje stratégiám ospravedlnenia a spochybnenia nároku na pravdu a normatívnu správnosť. Pozornosť sa zameriava na diskurzívnu kvalifikáciu sociálnych aktérov, objektov, udalostí a procesov. Podobne ako predikácia, argumentácia súvisí s druhou výskumnou otázkou, no zahŕňa taktiež tretiu: Aké argumenty sa v danom diskurze používajú? (Prokopová; Orságová; Martinková, 2014, s. 40-41).

V rámci teórie argumentácie sa *topoi* môžu definovať ako časti argumentácie náležiacie medzi obligatórne premisy. Sú to zdôvodnenia spojené s obsahom. Taktiež sú známe pod názvom „pravidlá záverov, tvrdení“, ktoré spájajú argumenty so závermi, tvrdeniami a odôvodňujú túto premenu argumentov na tvrdenia (Keinpointner, 1992, s. 194). Ruth Wodak (2003) rozlišuje 15 druhov *topoi* (*topos*)¹⁹. Patrí k nim napríklad *topoi*:

1. prínosu, prospechu,
2. humanity,
3. zodpovednosti,
4. bremena, záťaž,
5. ekonomiky,
6. legality, práv
7. a iné.

Charakteristika *topos*, ktoré sme zaznamenali je uvedená priamo v analýze.

Perspektivizácia, diskurzívna reprezentácia súvisí so štvrtou výskumnou otázkou: Z akej perspektívy sú nominácie, atribúty a argumenty vyslovené? Vztahuje sa

¹⁹ Názvy druhov *topoi* sú voľne preložené z grafickej tabuľky zoznamu *topoi* podľa Ruth Wodak (Wodak, Meyer, 2003, s. 116).

na umiestnenie hľadiska hovoriaceho alebo autora a vyjadrenie zaujatia alebo odstupu. Prostriedky, ktoré pomáhajú analyzovať autorov uhol pohľadu, sú: priama, nepriama, polopriama reč, metafora a argumentatíva (Prokopová; Orságová; Martinková, 2014, s. 41).

2.2 Analýza článkov

Prvým krokom analýzy bolo zostavenie súboru článkov z denníkov *novinky.cz* a *lidovky.cz*, ktoré súviseli s rómskou menšinou a boli z roku 2015. Celkovo bolo nájdených 162 článkov. Články sme rozdelili na primárne a sekundárne zdroje analýzy.

V nasledujúcej časti stručne načrtujeme charakter článkov sekundárnych zdrojov analýzy. Potom budeme pokračovať analýzou primárnych zdrojov.

2.2.1 Sekundárne zdroje analýzy

Analyzované články boli do kategórie sekundárnych zdrojov analýzy zaradené, pokiaľ nebola podotknutá priama nadväznosť hlavnej témy článku s rómskou menšinou alebo jej reprezentantmi, prípadne pokiaľ zmienená súvislosť bola len okrajová. Na upresnenie tohto kritéria uvedieme príklad:

Článok: „*Fico: Můžeme přijmout více uprchlíků, než jsme slibili. Musí ale dodržovat zákony*“ bol zaradený do sekundárnych zdrojov analýzy, pretože hlavná téma článku sa týkala utečencov. Súvislosť s Rómami bola zaznamenaná len v citácii Róberta Fica: „*Například Slovensko mělo od Itálie a Řecka převzít 1200 uprchlíků. „To nás znervóznělo. Nevíme, jestli mezi nimi nejsou teroristé nebo extremisté. Zároveň je obtížné integrovat lidi, kteří mají jinou tradici a kulturu. Na Slovensku je mnoho Romů. Vždyť ani nezvládáme integrovat je, naše vlastní státní občany. Jak obtížné by to pak bylo s lidmi ze severní Afriky?*“ řekl Fico.“²⁰ Alebo článok: „*Praha bude houstnout. Je v ní ještě místo pro statisíce lidí*“, ktorý hovorí o stavaní nových obydlí v Prahe a okrajovo v jednej časti podotýka: „*Jak přijmout odlišnou kulturu, a přitom ji neodsunout na okraj města, a nevytvořit tak nové ghetto? V zemi, kde si lidé nepřejí mít za souseda nejvíce Roma, Afghánce nebo Araba?*“²¹ Súvislosť s Rómami je

²⁰ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/fico-muzeme-prijmout-vice-uprchliku-nez-jsme-slibili-musi-ale-dodrzovat-zakony-g0o-/zpravy-svet.aspx?c=A150810_201439_ln_zahranici_ele [cit. 06. 03. 2016].

²¹ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/praha-bude-houstnout-pribude-prostor-pro-tisice-lidi-p0h-/zpravy-domov.aspx?c=A150621_165115_ln_domov_sij [cit. 06. 03. 2016].

zaznamenaná, no tvorí len nepatrnú časť článku a v texte sa ďalej nenadväzuje na tému súvisiacu s Rómami.

Niektoré články, ktoré sme zaradili do sekundárnych zdrojov, zaznamenávali len citáciu súvisiacu s Rómami z iného článku alebo v hlavnom texte poskytovali odkaz na súvisiaci článok, ktorý vypovedal o Rómoch.

Na základe týchto kritérií výberu sme z celkového počtu 162 článkov zaradili do sekundárnych zdrojov analýzy 68 článkov.

Články tejto kategórie súvisia s rómskou menšinou len okrajovo, a tak predpokladáme, že u čitateľov nie sú primárnym zdrojom tvorby obrazu o Rómoch. Z toho vyvodzujeme, že len v malej miere prispievajú k reprodukcii rasovej a etnickej nerovnosti v spoločnosti. Pozornosť v analýze je venovaná hlavne primárnym zdrojom analýzy (viď. nasledujúca podkapitola). Články sekundárnych zdrojov ale aspoň stručne charakterizujeme, a to v dvoch oblastiach: témy, s ktorými sa rómska menšina spája, a hodnotové zafarbenie jednotlivých článkov, ktoré môže ovplyvniť to, aký postoj k minorite či jej reprezentantovi čitateľ zaujme.

Pri hodnotovom zafarbení sme sa snažili ohodnotiť časť článku, ktorá sa spájala s Rómami, a to či po jej prečítaní predpokladáme, že recipient nadobudne pozitívny, neutrálny alebo negatívny postoj voči minorite.

Za pozitívne zafarbené články boli považované tie, ktoré zrejme vyvolali sympatie, obdiv a kladný postoj voči menšine.

Za neutrálné boli považované tie, o ktorých predpokladáme, že neovplyvnili postoj čitateľa voči Rómom. Nevyvolali teda negatívny ani pozitívny postoj, ale mali neutrálny, informatívny charakter.

K negatívne zafarbeným článkom sa radili tie, v ktorých boli Rómovia hodnotení negatívne, alebo boli kritizovaní.

Hodnotové zafarbenie článkov sme sa rozhodli zhodnotiť preto, že články sekundárnych zdrojov nebudú podrobne analyzované, no zároveň sme nechceli zhodnotiť len témy, aby nedošlo k zlej interpretácii výsledkov. Stalo sa totiž, že v niektorých článkoch sa Rómovia spájali s negatívne ladenou témou, ako je kriminalita, no podotklo sa, že Rómovia boli reprezentantom majority krivo obvinení z páchania trestnej činnosti. V takto ladených

článkoch predpokladáme, že čitateľ nezaujal negatívny postoj voči menšine, ale naopak voči reprezentantovi majority, ktorého konanie bolo kritizované.

Tematické okruhy sekundárnych zdrojov analýzy

Po prečítaní článkov a zaznamenaní tém, ktoré sa s Rómami spájali, sme vytvorili nasledujúce tematické okruhy:

- politická korektnosť oslovenia reprezentantov rómskej menšiny,
- vzťahy medzi majoritou a minoritou,
- ekonomická situácia minority,
- kriminalita,
- história,
- komparácia minority s reprezentantmi inej kultúry či rasy,
- politika,
- bývanie,
- kultúra,
- rasizmus a xenofóbia,
- iné.

Niektoré články sa vzťahovali k dvom zmieneným témam, preto boli zaradené do oboidvoch tematických okruhov.

Najčastejšie sa v sekundárnych zdrojoch analýzy poukazovalo na vzťah minority a majoritnej spoločnosti. Do tematickej oblasti - vzťahy medzi majoritou a minoritou, spadlo až 19 článkov. Druhá najzastúpenejšia oblasť je komparácia s reprezentantmi inej kultúry či rasy, do ktorej bolo zaradených 11 článkov. S politikou súviselo osem článkov, s kriminalitou sedem, s históriou sedem, s rasizmom a s xenofóbiou sedem, s politickou korektnosťou oslovenia menšiny päť, s kultúrou štyri, s ekonomickou situáciou tri, s bývaním tri a do kategórie iné boli zaradené taktiež tri články.

Do tematickej kategórie vzťahy medzi majoritou a minoritou boli zaradené články, ktoré poukazovali na vzťah medzi týmito dvoma skupinami, tiež články, ktoré zobrazovali spávanie sa jednej skupiny voči druhej a taktiež, texty obsahujúce kritické (pozitívne aj negatívne) vyjadrenia na adresu jednej zo skupín.

Všetky články v tejto kategórii poukazovali na vzťah majority voči minorite. Nezaznamenali sme ani jeden článok, ktorý by zobrazoval vzťah minority voči majorite. 14

článkov tejto kategórie poukazovalo na negatívny vzťah, negatívny postoj majority k rómskej menšine a ďalej to nerozoberali. Tri články zobrazovali podobný negatívny postoj, ale kritizovali predstaviteľov majority za tento postoj. Posledné dva články mali rovnaký charakter ako predošlé tri články, s tým rozdielom, že vyzývali majoritu k zmene tohto postoja.

Články kategórie komparácia rómskej minority s reprezentantmi inej kultúry či rasy zaznamenávali porovnanie menšiny v určitom aspekte s utečencami a moslimami. V textoch sa najčastejšie zobrazovali negatívne postoje majority k Rómom (ako napríklad nenávisť, neznášanlivosť, neakceptovanie a pod.) a zaznamenali, že tento postoj českej spoločnosti sa presunul od Rómov voči migrantom či moslimom. Niekoľko menej článkov zaradilo v podobnom postoji Rómov, utečencov a moslimov na jednu úroveň (neakceptovanej skupiny, skupiny prinášajúcej problém). V jednom článku bol citovaný český moslim, ktorý povedal, že dúfa, že moslimovia nedopadnú ako Rómovia. V akom aspekte bližšie neujasnil. Z kontextu ale vyplývalo, že išlo o negatívny popis situácie Rómov v českej spoločnosti. Jeden článok zaznamenával postoj politika, ktorý popisoval náročnosť spojenú s integráciou utečencov v porovnaní s tým, že štát nezvláda ani integráciu Rómov.

V rámci kategórie politiky články najčastejšie referovali o integrácii Rómov. Jeden článok hovoril o voľbách a údajnom kupčení s hlasmi Rómov a o potrebe naučiť Rómov voliť. Jeden poznamenával vznik politickej strany, ktorej predstaviteľ netajil jeho negatívny postoj voči predstaviteľom menšiny. Posledný článok tejto kategórie súvisel so zmenou zákonov týkajúcich sa Rómov.

Články, ktoré boli zaradené do kategórie kriminality mali rôznorodý charakter. V sekundárnych zdrojoch sme 3x zaznamenali obvinenie Rómov z páchania trestnej činnosti, ktoré raz nebolo potvrdené (možno to boli Rómovia) a 2x bolo toto obvinenie označené ako krivá výpoveď predstaviteľa majority. Raz sa hovorilo o udalostiach z minulosti, kedy boli Rómovia prezentovaní ako obeť páchanej kriminality. V jednom článku sa hovorilo o nebezpečnej kriminálnej štvrti, v ktorej bývajú moslimovia a Rómovia. Tento článok bol jediný, ktorý implicitne prezentoval Rómov ako nebezpečných páchatel'ov kriminality „oprávnené“. Jeden článok zaznamenával návrh existencie „menšinových“ policajtov, ktorí by pochádzali z menšiny (vietnamskej či rómskej), a tak by mohli viac pomôcť v jednotlivých komunitách.

Do kategórie história boli zaradené články, ktoré referovali o histórii Rómov alebo súviseli s udalosťami odohranými v minulosti. Päť článkov malo súvis s historickými udalosťami 20. storočia, obdobia druhej svetovej vojny. Hovorilo sa v nich o koncentračných a pracovných (tiež cigánskych) táboroch, v ktorých okrem iných zomrelo aj množstvo Rómov. V dvoch článkoch sme zaznamenali zmienku z 19. storočia, kedy bolo ešte „bežné“ otroctvo Rómov.

Podobný charakter mali články, ktoré boli zaradené do kategórie rasizmus a xenofóbia. Šesť článkov poukazoval na rasistické alebo xenofóbne správanie majority s tým, že formulácia textu nabádala čitateľov zaujať negatívny, odmietavý postoj voči takémuto správaniu. Jeden článok zmieňoval, že Česi prepadli vo výskume rasizmu.

Päť článkov, ktoré spadali do kategórie politická korektnosť oslovenia menšiny, rozoberalo alebo zmieňovalo vhodnosť a nevhodnosť pomenovania menšiny pojmom ako „Róm“, „cigán“, „mladík snedé pleti“, „sociálne vylúčený“, „cikórky“ a „černá huba“.

Do kultúry boli zaradené štyri články. Tri z nich hovorili o filmoch, ktoré súviseli s rómskou kultúrou a spôsobom života. Jeden článok sa zmienil o Rómoch ako milovníkoch hudby.

Články, ktoré hovorili o chudobe, nezamestnanosti a ťažkostiach Rómov uplatniť sa na trhu práce, boli zaradené do kategórie ekonomická situácia. S touto tematickou oblasťou sa spájali len tri články.

Tri články boli zaradené taktiež do kategórie bývanie. V texte jedného článku sa hovorilo o obydliach, v ktorých žijú Rómovia. Podmienky, v akých žijú boli nazvané ako nevyhovujúce. Jeden článok hovoril o náročnosti rómskej príslušníčky zohnať byt, pretože, ako poznamenáva, všade ju odmietli akonáhle zistili, že je Rómka. Tretí článok v súvislosti s bývaním poznamenával, že členovia majority si najviac neprajú mať za suseda Róma.

Kategóriu iné tvorili tri články. Jeden z nich zmieňoval porekadlo, ktoré obsahuje výraz „cigánka“. Dva články vysvetľovali časť a charakter mediálnej tvorby, ktorá súvisí s menšinami a má vplyv na ich negatívne vnímanie. Články nabádajú čitateľov ku kritickému mysleniu.

Hodnotové zafarbenie článkov

V súvislosti s hodnotovým zafarbením článkov sme hodnotili charakter článku, ktorý mohol mať vplyv na to, aký postoj čitateľ voči minorite zaujme.

Po analýze článkov sme zistili, že až 56 článkov má neutrálny charakter – čiže predpokladáme, že tieto texty neovplyvnia postoj čitateľa voči Rómom ani v negatívnom, ani pozitívnom zmysle. V súvislosti s popisovanými udalosťami a „neprávom“ páchanom na Rómoch môže približne tretina týchto článkov vyvolať ľútosť voči minorite.

11 článkov sme označili ako negatívne zafarbené, pretože Rómovia v nich boli hodnotení negatívne alebo boli kritizovaní. Na základe tohto hodnotenia môžu čitatelia zaujať odmietavý a kritický postoj voči menšine.

Ako pozitívne zafarbený sme označili len 1 článok. Popisoval Rómov ako dobrých muzikantov, milujúcich hudbu. Zrejme ako jediný mohol vyvolať sympatie, obdiv a kladný postoj voči menšine.

V tejto časti analýzy sme spozorovali, že až 28 článkov zaznamenávalo určitým spôsobom kritiku majority. Boli to články, ktoré jednak referovali historické udalosti ako smutné a nesprávne (ako sa biela majorita správala voči minorite), no taktiež články ktoré poukazovali na neadekvátne správanie súčasnej majority voči menšine.

V analýze sekundárnych zdrojov sme zaznamenali, že 7,5 % článkov môže napomáhať šíreniu negatívneho postoja voči menšine, ktorý ďalej môže mať vplyv na tvorbu rasizmu a nerovnosti v spoločnosti. 19% článkov oproti tomu kritizuje, explicitne alebo implicitne, otvorené rasistické a xenofóbne formy správania sa voči Rómom.

2.2.2 Primárne zdroje analýzy

Do kategórie primárnych zdrojov analýzy boli články zaradené pokiaľ mali ich hlavné témy priamu súvislosť s rómskou menšinou alebo jej reprezentantami. Z celkového počtu článkov 162, bolo do primárnej analýzy, na základe daného kritéria, zaradených 94 článkov. Predpokladáme, že zvolená skupina článkov z vybraných denníkov je primárnym zdrojom tvorby obrazu o rómskej menšine. Z toho vyvodzujeme, že vo väčšej miere môžu prispievať k reprodukcii rasovej a etnickej nerovnosti v spoločnosti.

Pozornosť v tejto časti analýzy je venovaná najskôr špecifickým obsahom a témam, následne analýze diskurzívnych stratégií a na záver špecifickým obsahom, ktoré buď napomáhajú šíreniu rasizmu, podporujú exklúziu Rómov a prispievajú k reprodukcii rasovej a etnickej nerovnosti v spoločnosti, alebo naopak, kritizujú rasizmus, podporujú inklúziu menšiny a ich začlenenie do spoločnosti.

2.2.2.1 Špecifické obsahy a témy

V tejto časti analýzy uvedieme zoznam tematických okruhov, ktoré sme zostavili na základe hlavných tém článkov. Za hlavné témy sme považovali tie, ktoré boli zmienené v titulku, podtitulku, prípadne *perexe*²². Hoci sa často články v hlavnom texte vzťahovali na viaceré témy, v štatistikách uvádzame hlavné témy, pretože predpokladáme, že práve tie mali za úlohu upútať čitateľa.

V rámci špecifických obsahov sme sa v tejto časti rozhodli analyzovať miesto deja (či sa udalosti spájajú s Rómami odohrávajú v Českej republike alebo v zahraničí) a národnosť (pokiaľ sa udalosť odohráva v zahraničí, ale sa týka českých Rómov).

Tematické okruhy primárnych zdrojov analýzy:

Po prečítaní článkov a zaznamenaní hlavných tém, ktoré sa Rómami spájali, sme vytvorili nasledujúce tematické okruhy:

- história,
- diskriminácia, rasizmus a xenofóbia,
- vzťahy medzi majoritou a minoritou,
- kriminalita,
- vzdelávanie,
- bývanie,
- osobnosti rómskej národnosti,
- kultúra,
- politika,
- práca,
- iné.

Najzastúpenejšia tematická oblasť bola v analyzovaných článkoch diskriminácia, rasizmus a xenofóbia. Druhá kategória bola tá, ktorej články poukazovali na vzťahy medzi majoritou a minoritou. Ďalej nasledovala kategória, ktorej články referovali o určitých osobnostiach rómskej národnosti. Štvrtú najfrekvencovanejšiu oblasť tvorila kriminalita a

²² *Perex* je úvodná, hrubo vytlačená úvodná časť článku, ktorej cieľom je upútať pozornosť čitateľa na zvyšok textu v článku. Je to akési naznačenie, o čom článok bude. *Perex* by mal obsahovať tie najzaujímavejšie informácie, na základe ktorých sa čitateľ môže rozhodnúť, či bude článok čítať ďalej. Dostupné na: <http://www.literarne.tricio.sk/listings/viete-co-je-to-perex/> [cit. 22.02.2016].

následne politika. Najmenej zastúpené tematické oblasti boli kategórie: „iné“, práca, kultúra, vzdelávanie, bývanie a história.

Zastúpenie tematických okruhov v primárnych zdrojoch analýzy:

Tematický okruh	Počet článkov spadajúcich pod daný okruh
Diskriminácia, rasizmus a xenofóbia	29
Vzťahy medzi majoritou a minoritou	21
Osobnosti rómskej národnosti	12
Kriminalita	9
Politika	6
Iné	4
Práca	3
Kultúra	3
Vzdelávanie	3
Bývanie	2
História	2

V najzastúpenejšej tematickej kategórii diskriminácia, rasizmus a xenofóbia sme mohli pozorovať, že aj samotné hlavné témy článkov boli v článkoch úzko prepojené. Až 11 článkov malo súvis s bývaním v tom zmysle, že zobrazovali diskrimináciu minority v oblasti bývania. Najviac článkov poukazovalo na to, že Rómovia sú znevýhodňovaní pri prenájme bytov. Akonáhle realitná maklérka alebo majiteľ bytu zistí, že záujemca o bývanie je rómskej národnosti, tak ho nekontaktujú alebo mu odmietnu byt prenajať.

Osem článkov tejto kategórie poukazovalo na problém segregácie, diskriminácie mladých Rómov v oblasti vzdelávania. Články mali najčastejšie nasledujúci charakter: Česko je kritizované určitou inštitúciou, pretože posielala príliš veľa rómskych detí do špeciálnych škôl, často neoprávnene a touto formou segregácie zabraňuje ich inklúzii. Objavili sa tu aj dva články, ktoré kritizovali postoj a názory organizácii, ktoré obviňovali Česko z tejto formy diskriminácie. Hovorili, že správa nevychádzala z pravdivých dát a poukazovali na oprávnené zaradenie rómskych detí do základných praktických škôl.

Dva články hovorili o kritike OSN voči diskriminácii Rómov v Českej republike v súvislosti so zvyšujúcim sa počtom príslušníkov minority žijúcej vo vylúčených oblastiach

a ich príliš veľkú nezamestnanosť. Dva články referovali o neziskovej organizácii, ktorá kritizovala seriál *Třída 8. A* z toho dôvodu, že tento seriál podporuje potvrdzovanie negatívnych stereotypov a predsudkov voči Rómom.

Ostatné články hovorili o konkrétnych prípadoch diskriminácie menšiny, ako napríklad nedostupnom elektrometre v oblasti kde bývali, o diskriminácii spotrebiteľov kvôli rase či etnicite, ktoré zverejnila Česká obchodná inšpekcia (ČOI). Jeden článok poukazoval na krivé obvinenie rómskeho páru, jeden o tvrdení o diskriminácii, ktoré bolo zamietnuté súdom. Dva články referovali o predstaviteľoch majority, ktorí sa nevhodnou formou vyjadrili voči minorite a jeden predstaviteľ bol nominovaný ako neonacista a organizátor protirómskych pochodov.

Spoločný prvok všetkých článkov tejto kategórie je, že vždy išlo o diskrimináciu minority predstaviteľmi majority a rasistické a xenofóbne prvky správania predstaviteľov majority voči minorite.

Články, ktoré spadali do tematickej kategórie vzťahy medzi majoritou a minoritou, mali v jednom aspekte podobný charakter. Každý článok vyjadroval postoj majority voči minorite. Konkrétnejšie, aký postoj má majorita voči minorite, aký názor má na minoritu, ako sa správa voči predstaviteľom minority, ako sa o nich vyjadruje. Všetky tieto aspekty poukazovali na to, aké sú vzťahy medzi väčšinou a menšinou. Dva články poukazovali na zlé vzťahy, no už vo formulácii titulu nabádali k zmene tohto postoja.

V prípade, keď boli zaznamenané názory na Rómov či zaujaté postoje voči nim, išlo vždy o negatívne názory a postoje. Rómovia boli charakterizovaní ako leniví a nemorálni, postoj voči nim bol najčastejšie nenávisť, nesympatia a zatvrdnutosť majority. Zaznamenané výroky o Rómoch mali taktiež negatívny charakter. Najčastejšie sa objavovali urážlivé označenia Rómov, negatívne vyjadrenia na ich adresu alebo generalizácia skupiny ako „problému“ spoločnosti. Zaznamenané boli aj negatívne formy správania sa, konania voči menšine. Objavili sa prieskumy, ktoré poukazovali na to, že „bieli“ Česi by si v prípade záujmu o pestúnsku starostlivosť nevzali rómske dieťa. Bola zaznamenaná taktiež túžba majoritnej spoločnosti nasadiť armádu do oblastí, v ktorých bývajú Rómovia, kvôli bezpečnosti. Jeden článok hovoril o publikácii ostrých protirómskych výpadov na sociálnej sieti.

Všeobecne môžeme povedať, že v tomto tematickom okruhu boli zaznamenané negatívne vzťahy, ktoré boli prezentované z pohľadu majoritnej spoločnosti.

Špecifickú tematickú oblasť tvorili osobnosti rómskej národnosti. Túto kategóriu sme vytvorili z toho dôvodu, že určité články referovali o jednej konkrétnej osobe rómskej etnicity alebo článok zaznamenával rozhovor s predstaviteľom danej menšiny.

Štyri články zaznamenávali rozhovor so slávnou či úspešnou osobnosťou. Išlo o úspešného boxera Stanislava Tišera, slovenského rappera Rytmy, inak Patrika Vrbovského, a dva rozhovory s herečkou Klaudiou Dudovou. V jednom článku bol rozhovor s Petrom Torákom, Rómom českého pôvodu, ktorý dostal vysoké britské civilné vyznamenanie, „*Rád britského impéria*“. Na Petra Toráka sa vzťahovali aj štyri ďalšie články. Zaznamenaný bol aj rozhovor s českým farárom, Vojtěchom Vágim a dvadsaťtiročným Romanom, ktorý študuje za kurátora. Jeden článok súvisel s Biankou Bertokovou, československou Miss Roma 2015.

Do kategórie kriminalita boli zaradené články, ktoré jednak referovali o kriminálnom čine, ktorý vykonala skupina Rómov alebo jej reprezentant, alebo referovali o trestnom čine, ktorý bol spáchaný či plánovaný predstaviteľom majority (voči minorite).

Štyri články predstavovali Rómov ako páchatel'ov kriminality. Jeden z nich hovoril o útoku až 200 Rómov na policajnú hliadku, z ktorej zranili sedem policajtov. Ďalší článok referoval o mačetovom útoku, ktorý bol vyhodnotený ako pokus o vraždu. Dva články hovorili o rómskej osade, v ktorej sa strieľalo.

Zaznamenali sme taktiež štyri články, ktoré naopak ako páchatel'ov kriminality prezentovali „bielych“ Čechov. Tri z týchto článkov zaznamenávali ako obeť trestného činu, práve Rómov. Štvrtý článok poukazoval na to, že páchatel'mi najväznejších trestných činov v poslednom období v Českej republike neboli Rómovia, ale majoritní Česi.

Posledný článok tejto kategórie poukazoval na krivé obvinenie rómskej aktivistky a evanjelického farára z konania trestnej činnosti.

Tri zo šiestich článkov, ktoré súviseli s politikou sa vzťahovali na tému integrácie Rómov. Jeden z nich hovoril o ukončení projektu rómskej dekády, ktorého hlavným predmetom bola rómska inklúzia. Druhý zaznamenával vládne schválenie stratégie pre integráciu Rómov. Tretí článok hovoril o rómskych rodinách z Kosova, ktoré sa neintegrovali, a tak bolo nariadené ich vyhostenie. Dva články súviseli s voľbami. Jeden referoval o súvislosti s Rómami a predvolebnou kampaňou a druhý s kupčením „rómskych“ hlasov. Posledný článok sa týkal dodržovania nariadení v školstve (najmä počtu rómskych detí na školách).

Kategória „iné“ zahŕňa štyri články, z ktorých dva hovorili o pohrebe rómskeho dievčaťa mimo obce v ktorej bývala kvôli tomu, že jej rodičia neplatili dane. Jeden hovoril o pohoršení rómskej aktivistky nad prezývkou metra „Černá huba“. Štvrtý článok referoval o stratenom alebo opustenom dievčatku rómskej etnicity v Chorvátsku.

V súvislosti s prácou sa hovorilo o možnom uplatnení Rómov na českom trhu práce, o pokuse odvrátiť „fámy“, ktoré vznikli v súvislosti so zamestnaním Rómov a o tom, ako sa pracujúci Rómovia, predstavitelia všeobecného zastupiteľstva, vzdali odmien v prospech obce, ktorá bola v zlej finančnej situácii.

Do kategórie kultúra boli zaradené tri články. Jeden súvisel s náboženstvom (ktoré považujeme za súčasť kultúry). V tomto článku sa zaznamenávalo preloženie Biblie do rómčiny, materského jazyka minority. Druhý článok pojednával o rómskej literatúre a jednej reprezentantke básnickej tvorby, Renáte Berkyovej. Tretí článok hovoril o Medzinárodnom dni Rómov a forme ako ho oslávi Česká televízia.

Okrem už zmienenej diskriminácie v oblasti vzdelávania boli v súvislosti s touto tematickou oblasťou zaznamenané ďalšie tri články. Témou jedného z článkov bola výučba rómčiny na základných školách, podpora vývoja učebníc a iných pomôcok pre jej výučbu a zaistenie učiteľov. Jeden článok hovoril o zavedení povinného absolvovania predškolského roku, ktorý rómskym deťom môže pomôcť naučiť sa hovoriť po česky. Témou posledného článku bolo vzdelávanie vybraných šestnástich mladých Rómov v oblasti angažovanosti v komunálnej alebo aj celoštátnej politike.

Dva články, ktoré súviseli s bývaním a nereferovali o diskriminácii minority v tejto oblasti, hovorili o Rómke, ktorá dlhšiu dobu neplatila nájom a Rómoch migrujúcich z Kosova smerom do EU, kde ako veria, nájdu lepšie bývanie a podmienky pre lepšiu budúcnosť.

S historickými udalosťami sa spájali dva články. Jeden z nich mal súvis s vojnovým cigánskym táborom a jeden so sterilizáciou rómskych žien v období po 1.6.1966.

Miesto deja a národnosť reprezentantov

Ako sme už spomenuli v úvode kapitoly, v rámci špecifických obsahov sme sa v tejto časti rozhodli analyzovať miesto deja (či sa udalosti spájajú s Rómami odohrávajú v Českej republike, alebo zahraničí) a národnosť (pokiaľ sa udalosť odohráva v zahraničí, ale týka sa českých Rómov). Zaznamenali sme tri okruhy, pod ktoré články spadali:

1. udalosti odohrávané v Českej republike, reprezentanti majúci českú národnosť,

2. udalosti odohrávané mimo Českú republiku, reprezentanti majúci zahraničnú národnosť,
3. udalosti odohrávané mimo Českú republiku, reprezentanti majúci českú národnosť.

Najviac článkov spadalo do prvej kategórie: udalosti sa odohrávali v Česku a reprezentanti mali českú národnosť, prípadne sa na národnosť nepoukazovalo. Z kontextu ale vyplynulo, že išlo o českých Rómov. Necelých 18 % článkov poukazovalo na udalosti, ktoré sa odohrávali v zahraničí. Národnosť buď bola podaná nepriamo (pochádzali z Kosova), alebo sa na ňu nepoukazovalo, no na osoby sa vzťahovalo ako na miestnych, prípadne príslušníkov iného zahraničného štátu. Z posledných šiestich, päť článkov referovalo o Rómovi pochádzajúcom z Českej republiky, no udalosti odohrávajúcej sa v zahraničí. Jeden článok hovoril o českej firme, ktorá bola podozrivá z diskriminácie v zahraničí.

Miesto deja a národnosť reprezentantov	Počet článkov spadajúcich do danej kategórie
V Českej republike, česká	69
Mimo Českú republiku, zahraničná	19
Mimo Českú republiku, česká	6

V nasledujúcej časti stručne charakterizujeme zastúpenie daných troch kategórií v jednotlivých tematických okruhoch.

V tematickom okruhu diskriminácia, rasizmus a xenofóbia sa až 25 článkov vzťahovalo na diskrimináciu, rasizmus či xenofóbiu, ktoré sa odohrávali v Českej republike, a národnosť zmienených osôb bola vyjadrená ako česká, prípadne ako česká vyplynula z kontextu. Tri články sa odohrávali v zahraničí (na Slovensku, v Írsku, všeobecne vo svete) a jeden článok referoval o spomínanej českej firme, ktorá bola podozrivá z diskriminácie v zahraničí.

Z článkov, ktoré poukazovali na vzťahy medzi majoritou a minoritou, až 19 článkov súviselo s českou majoritou a minoritou. Ich dej sa odohrával na území Českej republiky. Dva články poukazovali na vzťahy medzi majoritou a rómskou minoritou v Maďarsku.

Pri osobnostiach išlo v desiatich článkoch o českých Rómov. Päť z nich ale referovalo o Rómovi žijúcom v zahraničí, vo Veľkej Británii. Dva články zmienenej kategórie hovorili o slovenských Rómoch.

Kategória kriminality mala zaujímavý charakter. Šesť článkov sa vzťahovalo na kriminalitu páchanú na území Českej republiky. Päť článkov z toho ale zobrazovalo ako kriminálnikov predstaviteľov majority a Rómov ako obeť. Len jeden článok zobrazoval ako páchateľa Róma. Tri články referovali o zahraničných udalostiach. Jedna sa odohrávala na Slovensku a dva články hovorili o udalosti vo Francúzsku.

V politike sa štyri články vzťahovali na českú politiku a dva k politike v zahraničí (Slovensko a Nemecko). Kategória „iné“ zaznamenávala tri zahraničné udalosti (dvakrát francúzsku a chorvátsku) a jednu českú udalosť. Z troch článkov týkajúcich sa práce dva referovali o téme z Česka a jednej zo Slovenska. Jedna kultúrna udalosť sa odohrávala v Česku a dve na Slovensku. Články kategórie vzdelávanie sa vzťahovali len na vzdelávanie v Českej republike, podobne aj na udalosti, ktoré mali súvis s historickými udalosťami. Okrem článkov súvisiacich predovšetkým s diskrimináciou v oblasti bývania, sa z dvoch ďalších článkov súvisiacich s touto témou sa jeden vzťahoval na Rómku v Česku a jeden na migrujúcich Rómov z Kosova.

Pri udalostiach, ktoré súviseli s Rómami a odohrávali sa v zahraničí, môžeme pozorovať, že ide o „blízku“ cudzinu. Až osemnásť z devätnástich článkov, ktorých dej sa odohrával v cudzine, sa vzťahovali na štáty, ktoré sú na území Európy. Posledný článok mal globálny charakter.

2.2.2.2 Analýza diskurzívnych stratégií

V tejto časti analýzy sme sa zamerali na jazykovú rovinu vybraných článkov a jej charakter. Pozornosť bola venovaná procesu nominácie, predikácie, argumentácie a perspektivizácie, ktoré sú charakterizované v postupe analýzy. Vzhľadom na to, že do výskumnej vzorky spadalo mnoho článkov, prezentované pozorovania analyzovaných procesov sú rozdelené podľa tematických oblastí.

Diskriminácia, rasizmus a xenofóbia

Najviac článkov sa v tejto kategórii vzťahovalo na udalosť, v ktorej sa popisoval incident, počas ktorého bola realitná makléřka obvinená z diskriminácie potenciálnej nájomníčky, Rómky, ktorej na základe jej etnicity neumožnila prenájom bytu. V úvode tejto tematickej kategórie, tak venujeme viac priestoru zhodnoteniu diskurzívnych stratégií článkov súvisiacich s daným prípadom.

Nominácia sa v týchto článkoch najčastejšie vzťahovala na osoby, obvinenia z diskriminácie, jej následky a na kontrolu. Z osôb boli nominovaní jednak predstavitelia majority, jednak predstaviteľka minority. V rámci reprezentantov majority sa nominácia vzťahovala na majiteľa bytu, ktorý byt nechcel prenajať, ombudsmanovi, ktorý si chcel overiť realitných maklérov a k samotnej makléрке, ako sprostredkovateľke potenciálneho bývania.

Realitná maklérika bola nominovaná najčastejšie. Najpoužíwanejšou formou jej reprezentácie bolo profesionálne antroponymum (maklérika). Niekoľkokrát, najmä v úvodných častiach článkov, bola nominovaná aj vlastným menom (Eliška Nosková).

Potenciálna nájomníčka bola najčastejšie nominovaná na základe jej etnicity, ako Rómka. Podobne ako s realitnou maklérkou, jej meno (Lenka Balogová) bolo zaznamenané predovšetkým v úvodných častiach článkov. Nominácia, ktorá sa s ňou spájala a mala hodnotiaci charakter, bola „figurantka ombudsmana“, „nastrčená figurantka“, „provokatérka“, „niekto odvážny“ – „Rosa Parksová“. Zmienenia súvisiace s figurantkou a provokatérkou jej pripisovali negatívny charakter. Implicitne viedli k tomu, aby Rómka nebola vnímaná ako skutočná obeť diskriminácie, a tým pádom aby čitatelia s ňou nesúcitili. Jej nomináciu s pozitívnym charakterom sme zaznamenali len v jednom článku, v ktorom sa popisovala ako niekto odvážny, prirovnáva sa k Rose Parkasovej, ktorá reprezentuje odvážnu bojovníčku proti rasovej diskriminácii.

Lenka Balogová bola nominovaná v jednotnom čísle, no v dvoch článkoch bola na základe titulu implicitne prezentovaná ako reprezentantka minority v negatívnom zmysle. Tituly niesli poznámku: „Černým hubám nenaléváme“²³. Touto formuláciou zrejme autor poukazoval na hlavnú tému článku, diskrimináciu Rómov.

Predikácia, diskurzívne hodnotenie, sa niekoľkokrát vzťahovalo na kontrolu realitných maklérov. Až na jeden prípad, článok, ktorý pozitívne nominoval Lenku Balogovú, sme zaznamenali len negatívne hodnotenie kontroly. Napríklad: „Noskové se zastal europoslanec Petr Mach, který takové testy označil za „estébačké praktiky“. Podle něj úřad veřejného ochránce práv hrubě překračuje svoje pravomoci. „Má především chránit občany před zlovůli úřadů. Nikde v zákoně jsem nenašel, že by měl hledat provokatéry a ničit život slušným lidem, kteří poctivě podnikají a sami živí své rodiny,“ řekl ke kauze Mach. Založil také transparentní účet pro případ, že by Nosková soud prohrála, a sám na něj vložil 13 tisíc korun. V současnosti je na účtu asi 70 tisíc. „Pokud se protistrana neodvolá, peníze

²³ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/realitni-kancelar-se-musi-omluvit-romske-figurantce-provokaterce-100-/nazory.aspx?c=A150816_113934_ln_nazory_sm [cit. 10. 03. 2016].

použijeme na podobný účel, když bude někdo nespravedlivě popotahován, tak na to budou připraveny peníze,” řekl po skončení soudu Mach.“²⁴.

Implicitne tento postoj podporoval súcitiť s obvinenou Eliškou Noskovou, ktorá z článku vyšla ako obeť „určitej hry“ napriek tomu, že bola súdom uznaná vinnou z diskriminácie. K tomuto „súcitu“ viedli aj viaceré komentáre, ktoré poukazovali na to, že nie ona, ale majiteľ bytu si byt nepraje prenajať Rómom. Aj v predošlej citácii môžeme pozorovať, že maklérka bola napriek obvineniu z diskriminácie hodnotená pozitívne, ako obraz slušného človeka, ktorý poctivo podniká a sám živý svoju rodinu. Pre čitateľov tak v niekoľkých textoch bola zobrazená ako vzor.

V dvoch článkoch nadobudlo hodnotenie diskriminácie charakter nedemokratickeho, neslobodného aktu. V daných článkoch sme zároveň pozorovali, že s týmto postojom, perspektívou, sa autor článku stotožnil: *„Realitní kancelář se musí omluvit romské figurantce-provokatérce, které odmítla pronajmout byt kvůli jejímu původu. Nejen pravověrní libertariáni teď hlasitě volají: „Nejsme svobodná země, pokud nemohu odmítnout nájemníka kvůli barvě pleti.“ Klidně jim dejme na chvíli za pravdu – nejsme bezbřezé svobodná země, jako jí nejsou Velká Británie ani Spojené státy.“²⁵.*

V argumentácii aj perspektivizácii v článkoch, ktoré analyzovali daný prípad, zohrával dôležitú úlohu súd. Reprezentoval zriadenie, ktoré je kompetentné podať objektívnu pravdu o zmieňovanej záležitosti. V argumentácii slúžil ako prostriedok udelenia pozitívnych alebo negatívnych označení. Voľne parafrázované, tá osoba je hodnotená negatívne alebo pozitívne, pretože to povedal sudca. Tieto argumenty nadobúdali dôveryhodný charakter. Boli úzko prepojené s *topoiom legality*²⁶ a *topoiom humanity*²⁷, pretože súd akoby označoval, čo je legálne a čo nelegálne, čo správne a čo nesprávne.

Hodnotenie daného prípadu, ktoré podal súd a vyplynulo z analyzovaných článkov, bolo parafrázované: „Diskriminácia je neprijateľná. V tomto prípade išlo ale len o určitú hru. Hoci bola maklérka označená vinnou a má sa ospravedlniť, nejde o reálny prípad

²⁴ Celý článok je dostupný na: <https://www.novinky.cz/krimi/377704-realitni-maklerka-se-musi-omluvit-romce-kvuli-pronajmu-bytu.html> [cit. 10. 03. 2016].

²⁵ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/realitni-kancelar-se-musi-omluvit-romske-figurantce-provokatérce-100-/nazory.aspx?c=A150816_113934_ln_nazory_sm [cit. 10. 03. 2016].

²⁶ *Topoi legality* vysvetľuje Ruth Wodak (2003, s. 119) prostredníctvom nasledujúcej formulácie: Pokiaľ zákon, alebo kodifikovaná norma prikazuje, alebo zakazuje isté konanie, tak je povinné, alebo zakázané danú činnosť vykonať.

²⁷ Ruth Wodak (2003, s. 117) vysvetľuje *topoi humanity* prostredníctvom nasledujúceho kondicionálu: pokiaľ je určitá činnosť, alebo politické rozhodnutie v súlade s ľudskými právami, dobrými morálnymi presvedčeniami a hodnotami, tak by sme mali danú činnosť uskutočniť. V opačnom prípade nie.

diskriminácie“. Tento postoj vyplýva napríklad z citácie: „*Soudce jasně pravil, že diskriminace pro etnický původ je nepřijatelná. Zároveň odmítl přiznat „provokatérce“ odškodnění, neb dotyčná nebyla nijak škodná, jen plnila zakázku státního orgánu. Můžeme se přitom vlastně jen o tu omluvu: místo figurantky by si ji zasloužili ti skutečně diskriminovaní Romové.*“²⁸ Všeobecne bola zmieňovaná diskriminácia v článkoch implicitne veľmi zľahčená.

V rámci perspektívy, z ktorej boli analyzované články podávané sme pozorovali časté dištancovanie sa žurnalistov od referovanej udalosti, najmä prikladaním citácií viacerých osobností. Ako sme už spomenuli, perspektívu stotožnenia sa autorov článkov sme najčastejšie pozorovali v súvislosti s vyjadreniami sudcu.

Ostatné články, ktoré sa v tejto tematickej kategórii vzťahovali na diskrimináciu v oblasti bývania, nominovali diskriminované osoby vždy v množnom čísle. Najčastejšie išlo o „Rómov“,. Hoci v jednom článku išlo o žalobu len dvoch osôb, taktiež sa k nim v titulku vzťahovalo ako na Rómov. Táto forma nominácie mala generalizačný charakter. Ďalej v texte boli označení ako rómsky pár, rómsky manželia, rodina. Ich vlastné mená neboli uvedené. Ďalej sa nominácia vzťahovala, podobne ako v predošlých textoch, na samotnú diskrimináciu, súd a kontrolu.

Predikácia, hodnotenie aktérov a diskriminácie, mala v textoch ambivalentný charakter. V určitých častiach textu pôsobil súd (sudca, jurisdikcia) ako spravodlivá inštitúcia. V týchto častiach textu nadobúdala pozitívny charakter. V iných častiach súd ale implicitne nadobúdala hodnotenie ako nedbalý, nespravodlivý. V prípadoch, keď bol krajský súd kritizovaný ústavným súdom, pôsobí táto inštitúcia nejednotne v oblasti hodnotenia diskriminácie. K zmieňovaným pozorovaniam prikladáme niekoľko citácií: „*Původní rozsudek je totiž podle ústavních soudců vnitřně rozporný a chybí v něm důkladnější odůvodnění... Vrchní soud by měl lépe vysvětlit, jakému diskriminačnímu a segregačnímu jednání byli Romové vystaveni a jaké skupiny lidí se týkalo...*“²⁹.

Až na jeden článok, boli Rómovia hodnotení negatívne napriek tomu, že v textoch boli popísaní ako obeť diskriminácie. Z niektorých formulácií viet v prípade, keď rómsky pár podal žalobu, nadobúdajú implicitne hodnotenie ako „otravní“, a to použitím častice znovu:

²⁸ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/realitni-kancelar-se-musi-omluvit-romske-figurantce-provokatere-100-/nazory.aspx?c=A150816_113934_ln_nazory_sm [cit. 12. 03. 2016].

²⁹ Celý článok je dostupný na: <https://www.novinky.cz/domaci/377720-zalobu-romu-na-kladno-kvuli-diskriminaci-musi-znovu-resit-soud.html> [cit. 12. 03. 2016].

„Žalobu Romů na Kladno kvůli diskriminaci musí znovu řešit soud“³⁰. Ďalej boli implicitne hodnotení ako ľahostajní, a to napriek tomu, že im súd vyhovel: „Romští manželé se vyhlášení nálezu nezúčastnili, nepřijel ani jejich právník.“³¹.

Samotná diskriminácia bola v podtitulku označená ako „údajná“ diskriminácia. Toto označenie mohlo viesť čitateľov k zajatiu postoja neistoty v tom zmysle či o diskrimináciu naozaj išlo alebo nie.

V prípade, keď bolo diskriminačné konanie isté, predstaviteľka majority dostala v texte priestor vysvetliť svoje konanie. Formy argumentácie, ktoré boli v tomto prípade zaznamenané, boli časté ironické vyjadrenia, ktoré poukazovali na náročnosť situácie v prípade vysokého počtu obyvateľov rómskej etnicity: „Starostka Drahomíra Miklošová přiznává, že už ani neví, jestli tvoří majoritu nebo minoritu.“³². Sama si v texte „priznala chybu“, no autor článku vybral z rozhovoru citácie a fakty, ktoré podporovali jej pozitívne vnímanie. Napríklad, že je snaživá, vytrvalá: „Do řešení problému v lokalitě vložila v posledních devíti letech tolik energie, že by se teď už jen těžko mohla vzdát.“³³, alebo má znalosti a skúsenosti: „...„Z toho mě nikdo nemůže podezírat. Máme tu velké zkušenosti s integračními procesy,“ říká skromně žena, jako by šlo o náhodu. Přitom díky její velkorysé sociální politice ji vyznamenali až ve Štrasburku. Rada Evropy ocenila starostku za integraci Romů a šíření povědomí o kultuře této menšiny, díky čemuž se jinak vcelku neznámé Obrnice slavně zapsaly do povědomí veřejnosti.“³⁴. Druhá forma, ktorou bolo argumentované jej diskriminačné konanie, bolo poukázanie na Rómov ako problémovú skupinu, ktorá bola negatívne hodnotená. Stotožnenie sa s diskriminačným konaním starostky podporuje aj uvedená anketa³⁵:

³⁰ Celý článok je dostupný na: <https://www.novinky.cz/domaci/377720-zalobu-romu-na-kladno-kvuli-diskriminaci-musi-znovu-resit-soud.html> [cit. 12. 03. 2016].

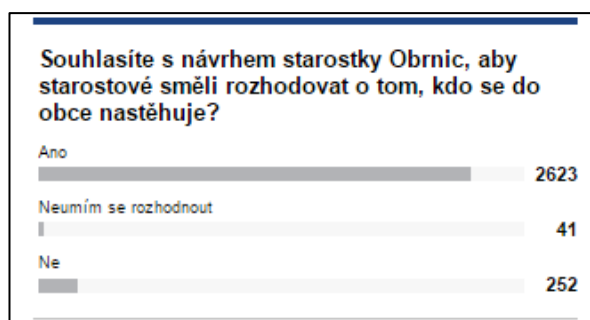
³¹ Celý článok je dostupný na: <https://www.novinky.cz/domaci/377720-zalobu-romu-na-kladno-kvuli-diskriminaci-musi-znovu-resit-soud.html> [cit. 12. 03. 2016].

³² Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/vy-tu-smite-bydlet-vy-ne-dovedla-me-k-tomu-zoufalost-rika-starostka-romske-obce-19v-/zpravy-domov.aspx?c=A151026_155549_ln_domov_sk [cit. 12. 03. 2016].

³³ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/vy-tu-smite-bydlet-vy-ne-dovedla-me-k-tomu-zoufalost-rika-starostka-romske-obce-19v-/zpravy-domov.aspx?c=A151026_155549_ln_domov_sk [cit. 12. 03. 2016].

³⁴ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/vy-tu-smite-bydlet-vy-ne-dovedla-me-k-tomu-zoufalost-rika-starostka-romske-obce-19v-/zpravy-domov.aspx?c=A151026_155549_ln_domov_sk [cit. 12. 03. 2016].

³⁵ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/vy-tu-smite-bydlet-vy-ne-dovedla-me-k-tomu-zoufalost-rika-starostka-romske-obce-19v-/zpravy-domov.aspx?c=A151026_155549_ln_domov_sk [cit. 12. 03. 2016].

Obrázok 1 - Anketa

Podobne ako v predošlých článkoch, perspektíva žurnalistu bola zaujatie odstupu používaním citácií. Táto perspektíva budila dojem, že novinári nechcú byť podozriví zo stotožnenia sa s diskriminačným konaním. Otvorenej kritiky diskriminácie bolo v článkoch len málo. V prípade, kedy bola uvedená, išlo taktiež o citácie, ktoré boli vyslovené reprezentantmi spolkov, a bolo zaznamenané, že dané spolky či združenia sa venovali pomoci minorite: „...komentoval rozhodnutí Marcel Glasa ze sdružení IQ Roma Servis.“³⁶, „...píše ve svém kritickém komentáři Michal Komárek ze sdružení Romea.“³⁷.

Druhú najzastúpenejšiu oblasť v danej tematickej kategórii tvorili články, ktoré referovali o probléme segregácie, diskriminácie mladých Rómov v oblasti vzdelávania. V nasledujúcej časti venujeme priestor analýze diskurzívnych stratégií článkov, ktoré súviseli s danou problematikou.

Ako sme už spomínali, články mali najčastejšie charakter, kedy bolo Česko kritizované určitou inštitúciou za diskrimináciu v oblasti vzdelávania. Nominácia sa v týchto článkoch najčastejšie vzťahovala na predstaviteľov majority ako na skupinu, a to názvom štátu: Česko, Česká republika. Diskriminovaná skupina sa podobne ako v predošlej skupine článkov vzťahovala na reprezentantov minorít, ktorí boli nominovaní tiež ako skupina, no na základe ich etnicity (Rómovia). V textoch článku sa poukazovalo na nomináciu mladej generácie formou „rómske deti“ či „rómski žiaci“. Ďalšia nominácia sa vzťahovala na konkrétne formy diskriminácie v oblasti vzdelávania. Niektoré články, ktoré zaznamenávali kritiku Česka za diskrimináciu, zmieňovali aj iné formy diskriminácie, z ktorej bola Česká republika obvinená. Napríklad vysoký počet Rómov vo vylúčených lokalitách, ich vysoká nezamestnanosť či zmieňovaná problematika s bývaním.

³⁶ Celý článok je dostupný na: <https://www.novinky.cz/domaci/377720-zalobu-romu-na-kladno-kvuli-diskriminaci-musi-znovu-resit-soud.html> [cit. 14. 03. 2016].

³⁷ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/vy-tu-smite-bydlet-vy-ne-dovedla-me-k-tomu-zoufalost-rika-starostka-romske-obce-19v-zpravy-domov.aspx?c=A151026_155549_ln_domov_sk [cit. 14. 03. 2016].

Táto forma nominácie bola často zaznamenávaná v tituloch článkov: *„Česko stále posílá příliš Romů do speciálních tříd, stěžuje si Rada Evropy“*³⁸. Daná formulácia čiastočne poukazovala na dve vyhradené skupiny v článkoch. Česká republika reprezentovala jednu skupinu a „oni“, Rómovia, reprezentovali druhú skupinu. V niektorých prípadoch z formulácie textu vyplnilo, že skupina „oni“ nepatrí do skupiny „Česko“.

Skupina, ktorá kritizovala Českú republiku, bola nominovaná buď jej názvom, alebo sa poukázalo na to, že ide o zahraničné štáty. V oboch prípadoch išlo o skupiny, ich zástupcov, organizácie, ktoré boli medzinárodné (OSN, Európa, Rada Európy, *Amnesty International* a 94 zemí). Kritika z tejto strany tak budila dojem, že išlo o kritiku zo zahraničia.

Predikácia sa v týchto článkoch takmer vždy vzťahovala na Česko. Česká republika bola najčastejšie hodnotená negatívne. Kritika bola podávaná z perspektívy spomínaných medzinárodných organizácií alebo jej reprezentantov: *„V Česku přetrvává každodenní diskriminace romských dětí ve školách, protože české vládě se stále nedaří vypořádat se ve školství s hluboce zakořeněnou předpojatostí vůči Romům. Uvádí to zpráva, kterou ve čtvrtek zveřejnila mezinárodní organizace na ochranu lidských práv ve světě Amnesty International. ČR tak podle ní porušuje lidská práva a zákony EU. ... Romské děti jsou podle zprávy Amnesty International v rámci základní školní docházky umísťovány do oddělených tříd, budov a škol jen pro Romy. „Rozšířená segregace romských dětí je hrůzným příkladem systematické předpojatosti. Školy vedou děti k nenávistné diskriminaci od útlého věku,“ řekl ke zprávě generální tajemník AI Salil Shetty.“*³⁹.

Vo viacerých článkoch autori napriek kritike vyjadrujú kladné hodnotenie Českej republiky. Poukazuje sa na snahy situáciu riešiť: *„Výbor naopak vítá, že Česká republika v poslední době přijala některé postupy a plány na odstranění diskriminace, jako jsou strategie integrace Romů do roku 2020 nebo strategie migrační politiky.“*⁴⁰, *„Shetty uznal, že Sobotkova vláda projevila větší vůli k řešení tohoto problému než její předchůdci.“*⁴¹.

³⁸ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/cesko-stale-posila-prilis-romu-do-specialnich-tridach-stezuje-si-rada-evropy-1sv-/zpravy-domov.aspx?c=A150312_162057_ln_domov_sij [cit. 14. 03. 2016].

³⁹ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/diskriminace-romskych-deti-trva-desitky-let-rika-amnesty-international-o-ceskych-skolach-gs3-/zpravy-domov.aspx?c=A150423_112620_ln_domov_ele [cit. 14. 03. 2016].

⁴⁰ Celý článok je dostupný na: <https://www.novinky.cz/domaci/379033-osn-kritizuje-ceskou-republiku-za-diskriminaci-romu.html> [cit. 14. 03. 2016].

⁴¹ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/diskriminace-romskych-deti-trva-desitky-let-rika-amnesty-international-o-ceskych-skolach-gs3-/zpravy-domov.aspx?c=A150423_112620_ln_domov_ele [cit. 14. 03. 2016].

Tri články, ktoré súviseli s diskrimináciou Rómov v oblasti vzdelávania, mali iný charakter ako zmieňované články. Stručne by sme mohli povedať, že kritizovali a vyvracali kritiku zo strany *Amnesty International* či EU. Články poukazujú na to, že správa o segregácii nepochádzala z pravdivých dát.

V textoch sme zaznamenali viaceré umelecké jazykové prostriedky, ktoré napomáhali zvýrazniť negatívny postoj voči kritike na adresu vlády. Najčastejšie išlo o používanie irónie, metafor a básnických otázok. Ironické vyjadrenia voči obvineniam z diskriminácie sme zaznamenali aj v podtitule: *„Stále se diskutuje o existenci základních škol praktických (ZŠP), o problematické inkluzi a integraci, o diskriminaci tzv. zdravých romských žáků, o rozsudku ze Štrasburku z roku 2007, který diskriminaci na základě nepravdivého podání potvrdil, o pláči a smutku romských žáků, kteří stále trpí onou diskriminací v přístupu ke vzdělání, tak rádi by se vzdělávali v hlavním vzdělávacím proudu a pokračovali pak na středních a vysokých školách.“*⁴². Příklad metafory: *„Nebudeme zavírat oči před tím, že tady dochází k častějšímu incestu než v jiných komunitách. Pokud o tom nebudeme mluvit, bude to vzkvétat,“*⁴³.

Texty sa venovali tvrdeniam, ktoré poukazovali na oblasti, v ktorých Česká republika, školstvo, diskriminuje žiakov. Dané tvrdenia boli hodnotené ako falošné, neoprávnené: *„Objevují se falešně prezentované teze.“*⁴⁴.

Zaznamenali sme nasledujúce tvrdenia, ktoré boli v článkoch vyvracané:

- *„Romští žáci jsou neoprávněně vřazováni do základních praktických škol.“*,
- *„Romští žáci jsou vřazováni do ZŠP, i když nemají lehkou mentální retardaci.“*,
- *„Romští žáci jsou na ZŠP ochuzeni o část učiva a informací, protože školní vzdělávací program ZŠP je redukován. Po ukončení ZŠP absolventi nemohou dále studovat na odborných učilištích a SŠ, případně dále na VŠ, proto se špatně uplatňují na trhu práce.“*,
- *„PPP využívají špatné diagnostické nástroje. Doporučení do ZŠP romským žákům dává PPP na základě výsledků těchto špatných testů a diagnostických nástrojů.“*,

⁴² Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/pohled-z-praxe-zvlastnimu-skolstvi-vladnou-diletanti-ppl-/nazory.aspx?c=A150323_164422_ln_nazory_ele [cit. 14. 03. 2016].

⁴³ Celý článok je dostupný na: <https://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/372078-slovenska-vlada-za-velky-pocet-romskych-deti-ve-specialnich-skolach-muze-i-incest.html> [cit. 14. 03. 2016].

⁴⁴ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/pohled-z-praxe-zvlastnimu-skolstvi-vladnou-diletanti-ppl-/nazory.aspx?c=A150323_164422_ln_nazory_ele [cit. 14. 03. 2016].

- „Do ZŠP je přijímáno mnoho romských žáků. Bylo zjištěno úřadem veřejného ochránce práv, že v ZŠP je až 32–35 procent romských žáků, což neodpovídá procentuálnímu zastoupení tohoto etnika v populaci.“⁴⁵.

Pri argumentácii bol v daných prípadoch najčastejšie používaný *topoi spravodlivosti*⁴⁶. Autor článku v texte poukazoval na to, že konanie je v poriadku na základe vymedzených pravidiel, ktoré platia pre všetkých, „nie len Rómov“. V danom prípade teda podľa autora nešlo o diskrimináciu: „To, že je tak vysoké procento Romů na ZŠP, je v pořádku, taková je objektivní realita. Tito žáci tam prostě patří, protože v ZŠ opakovaně neobstáli. Proč se tomu stále někdo diví, proč je to stále vytýkáno českému školství jako akt diskriminace?“⁴⁷. V článkoch sme zaznamenali taktiež *topoi kultúry*⁴⁸. Genetické poruchy, ktoré viedli k zaradeniu rómskych žiakov do špeciálnych škôl, vraj súviseli s incestom, ktorý sa Rómom implicitne pripísal ako súčasť ich kultúry: „... v romské komunitě je vyšší výskyt geneticky podmíněných poruch, protože je u nich vyšší koeficient příbuzenského křížení než jinde v Evropě.“⁴⁹. Tento obhajujúci postoj, podobne ako predtým, kritizovali neziskové organizácie.

Perspektivizácia mala v článkoch podobný charakter ako v predošlých textoch. V jednom článku, v tom, ktorý najviac kritizoval kritiku, a tým pádom mohol budiť dojem obhajoby rasizmu, sa autor článku nominuje tiež profesionálnym antroponymom⁵⁰. Toto profesionálne antroponymum dodalo jeho výrokom väčšiu dôveryhodnosť, pretože autor pôsobí ako odborník:

Obrázok 2 – Uvedenie autora článku

⁴⁵ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/pohled-z-praxe-zvlastnimu-skolstvi-vladnou-diletanti-ppl-nazory.aspx?c=A150323_164422_ln_nazory_ele [cit. 14. 03. 2016].

⁴⁶ Ruth Wodak (2003, s. 117) hovorí o *topoi spravodlivosti* ako o princípe požiadavku, kedy sa majú uplatňovať rovnaké pravidlá pre všetkých. Kondicionál, ktorý používa na bližšie vysvetlenie znie: pokiaľ sú osoby, akcie, či situácie v danom konkrétnom aspekte rovnaké, má sa k nim pristupovať rovnako.

⁴⁷ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/pohled-z-praxe-zvlastnimu-skolstvi-vladnou-diletanti-ppl-nazory.aspx?c=A150323_164422_ln_nazory_ele [cit. 14. 03. 2016].

⁴⁸ Ruth Wodak (2003, s. 119) vysvetľuje *topoi kultúry* nasledovne: pokiaľ je kultúra určitej skupiny taká aká je, v určitých situáciách, oblastiach vzniknú špecifické problémy.

⁴⁹ Celý článok je dostupný na: <https://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/372078-slovenska-vlada-za-velky-pocet-romskych-deti-ve-specialnich-skolach-muze-i-incest.html> [cit. 14. 03. 2016].

⁵⁰ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/pohled-z-praxe-zvlastnimu-skolstvi-vladnou-diletanti-ppl-nazory.aspx?c=A150323_164422_ln_nazory_ele [cit. 14. 03. 2016].

Zvyšných pár článkov v tematickej kategórii diskriminácia, rasizmus a xenofóbia sa v procese nominácie, predikácie, argumentácie a perspektivizácie značne nelíšilo od predošlých článkov.

V procese nominácie sme zaznamenali ešte hanlivé označenie skupiny Rómov ako „cikórky“. Ďalšia forma nominácie udalosti sa vzťahovala na ospravedlnenie rómskych žiakov kvôli seriálu *Třída 8. A*. Žiadosť vyšla z podnetu neziskových organizácií, ktoré reprezentovali zástupcov a ochrancov minority.

Aj v týchto článkoch sme pozorovali vymedzenie dvoch skupín, majority a minority. Negatívne hodnotenie bolo ale v tejto časti častejšie udelené majorite, a to práve kvôli diskriminačnému správaniu sa voči menšine. Kritika bola podaná zo zmienenej perspektívy neziskových organizácií a v procese argumentácie sa na odôvodnenie udelenia negatívnej kvalifikácie používali aj oficiálne štatistiky: *„Odpověď může přinést jiný experiment. MEDIAN v prosinci 2014 v reprezentativním výzkumu pro Agenturu pro sociální začleňování zkoumal mezi lidmi ve věku 15–25 let, nakolik jejich vnímání a hodnocení vybraných situací ovlivňuje, když vědí, že jejich aktérem je Rom.“*⁵¹.

V jednom článku, v prípade, v ktorom bolo rómskej rodine odobraté dieťa kvôli podozreniu, že nie je ich biologickým synom, no testy DNA potvrdili, že ide o ich biologické dieťa, a úrady boli uznané vinným za neoprávnené odobratie, sme pozorovali obhájenie konania na základe referencie z minulosti. Poukazovalo sa na podobný prípad, kedy testy DNA potvrdili, že rómska rodina mala dieťa, ktoré v skutočnosti nebolo ich biologické. Táto forma argumentácie tak napomohla „zľahčiť“ a čiastočne obhájiť diskriminačné konanie úradov.

Vzťahy medzi majoritou a minoritou

Nominácia

V článkoch, ktoré určitou formou poukazovali vzťahy medzi majoritou a minoritou sa nominácia vzťahovala najčastejšie na samotná vzťahy, potom osoby, a to ako k jednotlivcom, tak aj na skupiny a miesto. V niektorých článkoch sa hovorilo tiež o prostriedkoch alebo spôsoboch, ktoré napomáhali šíreniu zlých vzťahov.

Charakter vzťahov vyjadrovali napríklad postoje jednej skupiny voči druhej (majority voči minority a opačne). V niektorých prípadoch bol explicitne vyjadrený názor na skupinu

⁵¹ Celý článok je dostupný na: <https://www.novinky.cz/kultura/salon/373668-uvod-do-prakticke-sociologie-merime-mensinam-stejnym-metrem.html> [cit. 14. 03. 2016].

alebo jej reprezentanta. Charakter vzťahu sa popisoval aj na základe záujmu alebo nezájmu o vzťah. Niektoré články hovorili o sympatiách či nesympatiách voči určitej skupine, alebo o strachu zo skupiny. V prípadoch, keď sa hovorilo o strachu, tak išlo o strach majority z príslušníkov menšiny. Implicitne táto nominácia pocitu dávala hodnotenie Rómom ako nebezpečnej skupiny. Ďalším zo spôsobov, akým sa vyjadroval vzťah, bolo prostredníctvom poukázania na vzájomnú netoleranciu. Príklad tolerance sme nezaznamenali.

Aký vzťah mali na základe spomenutých oblastí majorita a minorita podrobnejšie analyzujeme v procese predikácie.

Nominácia osôb alebo skupín sa najčastejšie týkala majority alebo minority. V niektorých článkoch sa spomínali aj iné skupiny alebo ich reprezentanti. Tieto skupiny boli najčastejšie iné národnostné alebo náboženské menšiny v Českej republike. V niekoľkých článkoch sa nominoval aj zahraničný aktér, ktorý hodnotil Českú republiku, alebo vzťah majority voči minorite.

Vzhľadom k tomu, že sa v článkoch takmer vždy nominoval vzťah, postoj majority voči minorite, ktorý bol väčšinou negatívny, tak sme zaznamenali nomináciu majority akoby v dvoch skupinách. Jednu skupinu tvorili členovia väčšiny, ktorí vyjadrovali negatívny postoj alebo zlý vzťah voči minorite. Druhú skupinu tvorili reprezentanti majority, ktorí predstavovali akoby ochrancov Rómov, ľudí, ktorí im pomáhali, alebo sa snažili búrať negatívne stereotypy, ktoré majú Česi voči Rómom. Českí politici tvorili špecifickú skupinu, ktorá niekedy bola zobrazená ako spomínaný prostriedok šírenia negatívneho vnímania menšiny: „Česká republika stále diskriminuje romskou menšinu v řadě oblastí, k čemuž v poslední době zvýšenou měrou přispívají političtí představitelé země.“⁵².

Na skupinu, ktorú sme označili ako skupinu „proti Rómom“, sa vzťahovalo buď ako na skupiny, alebo ju reprezentoval určitý jedinec. Skupina bola často označená názvom štátu alebo národnosťou: „Průzkum: Nejvíce Češi nesnášejí Arabů a Romů.“⁵³, „Romové jsou podle Čechů líní a nemorální.“⁵⁴. Niekedy sa k tejto skupine odkazovalo taktiež všeobecne, až generalizujúco, ako ku českej spoločnosti, majorite, českému štátu, alebo „nám“. Skupina „my“ bola prezentovaná ako protiskupina „ich“ (Rómov). Toto vyhradenie skupín bolo

⁵² Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/nenavistnych-projevu-vuci-romum-v-cesku-pribyvavaruji-americti-diplomate-1bd-/zpravy-domov.aspx?c=A150625_223452_ln_domov_ELE [cit. 16. 03. 2016].

⁵³ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/cvwm-proti-lonsku-klesly-sympatie-cechu-vuci-arabum-a-zidum-pqs-/zpravy-domov.aspx?c=A150306_150436_ln_domov_sho [cit. 16. 03. 2016].

⁵⁴ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/pruzkum-romove-jsou-podle-cechu-lini-a-nemoralni-muslimove-nasilnici-1m4-/zpravy-domov.aspx?c=A151216_175252_ln_domov_ele [cit. 16. 03. 2016].

najčastejšie pozorovateľné v prípadoch, keď bol obsah článku podávaný z perspektívy reprezentanta majority: „*Romy jsem také podporovala, ale nyní vidím, že na ně naše pravidla nefungují.*“⁵⁵, „*Oni mají jiný rytmus života.*“⁵⁶. K iným nomináciám skupiny patrí napríklad označenie extrémne pravicová strana, extrémisti, mladí Česi, mladí ľudia, či „náckovia“.

Jednotlivci, ktorí spadali do tejto kategórie sa niekedy nominovali prostredníctvom svojho povolania: „*Kromě toho sociální pracovníce si musí umět zachovat profesionální odstup a počítat s tím, že klienti se mohou zdánlivě chovat „nevděčně“, že...*“⁵⁷, alebo na základe príslušnosti k určitej skupine (člen extrémne pravicovej skupiny). V prípadoch, keď boli nominovaní jednotlivci, sa uvádzalo aj ich meno: „*Tomio Okamura čelí dalšímu trestní oznámení za své výroky na adresu Romů... Poslanec mimo jiné tvrdí, že se celkový počet Romů v Česku...*“⁵⁸.

Skupina, ktorá predstavovala akoby ochrancov Rómov, ľudí ktorí pomáhali minorite alebo sa snažili búrať negatívne stereotypy, sa najčastejšie nominovala názvom organizácie: „*A k věci se kriticky vyjádřila i Romea, nevládní organizace, jejímž cílem je boj proti rasismu.*“⁵⁹, „*V textu oba odborníci na vzdělávání reagovali na žádost osmi neziskových organizací čele s In IUSTITIA a spolkem Romea, o níž server Lidovky.cz informoval minulý týden. Argument pracovníků neziskovek, kterým vadí, že tvůrci pořadu už v úvodu pořadu údajně označili Romy za problém, je podle Slejšky s Feřtekem lichý.*“⁶⁰. K skupine s podobným charakterom bolo zaradené taktiež Ministerstvo práce a sociálních věcí. V niektorých prípadoch boli použité citácie jednotlivcov, no bolo na nich poukázané ako na členov jednotlivých organizácií alebo ministerstva. Dva články zaznamenávali rozhovor s členmi majority, fotografom a nakladateľom Lukášom Houdkom a dokumentaristom Tomášom Kratochvílom. Obaja prezentovali pozitívnu skúsenosť s Rómami a kritizovali negatívny postoj majority voči minorite. Tieto dva články mali osvetový charakter.

⁵⁵ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/patronce-patercat-hrozi-vypoved-za-nevhodne-vyroky-ji-ministerstvo-posila-vytykaci-dopis-ghz-/zpravy-domov.aspx?c=A150117_170827_ln_domov_hm [cit. 16. 03. 2016].

⁵⁶ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/asocialni-chovani-hon-na-carodejnici-patronka-patercat-reaguje-na-postup-ministerstva-gl9-/zpravy-domov.aspx?c=A150122_154446_ln_domov_rof [cit. 16. 03. 2016].

⁵⁷ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/patronce-patercat-hrozi-vypoved-za-nevhodne-vyroky-ji-ministerstvo-posila-vytykaci-dopis-ghz-/zpravy-domov.aspx?c=A150117_170827_ln_domov_hm [cit. 16. 03. 2016].

⁵⁸ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/pocet-romu-v-cesku-neuveritelne-roste-vymyslel-si-okamura-celi-trestnimu-oznameni-gev-/zpravy-domov.aspx?c=A150613_142917_ln_domov_sk [cit. 16. 03. 2016].

⁵⁹ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/ustecka-hospodarska-komora-chce-na-romy-nasadit-armadu-vedeni-se-brani-1eo-/zpravy-domov.aspx?c=A150623_121354_ln_domov_sk [cit. 16. 03. 2016].

⁶⁰ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/ze-tvurci-serialu-trida-8-a-oznacili-romy-za-problem-omyl-zastali-se-ct-odbornici-gfd-/zpravy-domov.aspx?c=A150803_141837_ln_domov_sk [cit. 16. 03. 2016].

Majoritná skupina bola, podobne ako v predošlej tematickej skupine, nominovaná skupinovo na základe etnicity skupiny, ako Rómovia. V niektorých článkoch sa k nim odkazovalo ako k „cieľu extrémistov“. Viackrát sme zaznamenali aj hanlivé označenia ako „černí“, cikórky, cikán, cigánek: „...*Nejraději bych tě ty cigánku utopil a vymlátil celou tvoji rodinu,*“ *zněl například jeden ze vzkazů, který dostal zpěvák Jan Bendig.*“⁶¹. Tieto nominácie mali negatívny charakter a tým často vyjadrovali negatívny postoj, vzťah človeka, ktorý ich vyslovil voči Rómovi, alebo skupine Rómov všeobecne. Negatívne označenia a výroky na adresu Rómov boli vždy zo strany majority. K iným označeniam Rómov patrili napríklad rómski rodičia, rómski žiaci. Tieto nominácie mali neutrálny charakter. Nominácia „klienti“, v súvislosti so sociálnou starostlivosťou, ich implicitne charakterizovala ako núdznych, tých, ktorí potrebujú pomoc majority. Negatívne označenie minority sme zaznamenali aj v pomenovaní člena skupiny ako symbolu problému: „*Poslanec na Facebooku použil romského novorozence jako symbol problému.*“⁶².

Nominácia iných minorít či skupín inej národnosti slúžila v texte najčastejšie na porovnanie vzťahov. Išlo o vzťahy majority voči rómskej minorite v porovnaní s inou skupinou. Poukazovalo sa napríklad na najobľúbenejšiu, najsympatickejšiu minoritu, ktorú tvorili Slováci v porovnaní s najmenej obľúbenou, sympatickou, ktorú tvorili Rómovia. Často nominovanou skupinou boli moslimovia. V súvislosti s nimi buď boli spoločne hodnotení negatívne, alebo sa porovnávalo „ktorá skupina je na tom u majority horšie“. V prieskumoch a tabuľkách figurovali aj budhisti, Vietnamci, Ukrajinci, Rusy, Arabi, či Sýrčania. Spomenutá bola aj náboženská skupina kresťanov, ktorá ale tvorila súčasť českej kultúry. V súvislosti s kresťanmi sa objavovala v zverejnených dotazníkoch otázka, ako by reagovali rodičia, keby ich dieťa malo za partnera Róma alebo kresťana a podobne. Náboženské skupiny kresťanov a moslimov boli v daných porovnaniach ako jediné hodnotené negatívnejšie ako Rómovia.

Miesta boli v článkoch označené v prípade, keď sa poukazovalo na miesto, mesto, kde sa odohrávala nejaká udalosť, ktorá súvisela so vzťahmi, keď sa poukazovalo na miesto, kde bývajú Rómovia, prípadne na miesto v zahraničí, napríklad Maďarsko, v prípade, keď články zaznamenávali postoj majority voči minorite práve tam. Špecifický charakter označenia miesta mala vzdialenosť. Niektoré články zaznamenávali vyjadrenia majority, ktorá nechce

⁶¹ Celý článok je dostupný na: <https://www.novinky.cz/domaci/387135-pravdolaskarska-plesniva-spindiro-nenavistne-komentare-necili-jen-na-mensiny.html> [cit. 16. 03. 2016].

⁶² Celý článok je dostupný na: http://byznys.lidovky.cz/maďarsko-debatuje-o-spornem-komentari-o-romskem-novorozenci-p5z-/media.aspx?c=A150210_203101_ln-media_sho [cit. 16. 03. 2016].

aby v ich blízkosti bývali Rómovia. Negatívny charakter mala nominácia bydliska menšiny, keď išlo o „ghettá“ a vylúčené lokality.

Za prostriedky, ktoré napomáhali šíreniu zlých vzťahov medzi majoritou a minoritou, boli najčastejšie označované médiá, ďalej spomínaní politici, *hoaxy* a sociálne siete. Zo sociálnych sietí išlo najmä o *Facebook*.

Predikácia

V prípadoch, keď sme zaznamenávali hodnotenie vzájomných vzťahov, tak išlo o negatívne hodnotenie vzťahov. Takmer vždy išlo o hodnotenie alebo postoj, ktorý vyjadroval charakter vzťahu zo strany majority voči minorite. Hodnotenie vzťahu z perspektívy reprezentantov menšiny sme zaznamenali len v jednom článku. Išlo o ambivalentné hodnotenie vzťahu. V tomto článku rómsky pár poukazoval na to, že „doteraz“ problémy v spolunažívaní a vzájomnom vzťahu s majoritou nemali: *„Podle otce Pétera jsou tam jedinou romskou rodinou, se sousedy vycházejí bez potíží a s nepřátelstvím nebo rasismem se tam dosud nesetkali... Ani podle jeho ženy Sylvie rodina dosud jakékoli rasistické jednání nepocítila. „Ted’ mi mé dítě dává sílu, abychom se přes to dostali.“ Novák se odmítl za své výroky omluvit.“*⁶³.

K postojom, ktoré vyjadrovali negatívny vzťah majority voči minorite, patrilo napríklad vyjadrenie negatívneho postoja alebo názoru na skupinu, prípadne poukázanie na tento fakt všeobecne v Českej republike: *„Vadí nám Romové, muslimové, gayové i buddhisté. Češi propadli v průzkumu rasismu... netolerantnost vůči menšinám je v Česku v dokonce největší v celé unii... k přístupu k Romům či muslimům jsme mezi špičkou nejméně tolerantních států... Podle ředitele sdružení Romea Zdeňka Ryšavého se obraz Romů za poslední roky nezlepšuje - možná se dokonce i horší.“*⁶⁴, *„Češi jsou vůči menšinám zatvrzelí, říká producentka Zlaté mládeže po návštěvě Chánova.“*⁶⁵. Okrem „netolerancie“ či „zatvrdnutosti“ skupiny sa veľakrát poukazovalo na nesympatie voči skupine, nezáujem majority Rómom pomôcť, alebo mať s nimi vzťah: *„Polovina lidí by si vzala do péče cizí dítě,*

⁶³ Celý článok je dostupný na: http://byznys.lidovky.cz/madarsko-debatuje-o-spornem-komentari-o-romskem-novorozenci-p5z-/media.aspx?c=A150210_203101_ln-media_sho [cit. 16. 03. 2016].

⁶⁴ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/vadi-nam-romove-muslimove-i-buddhiste-cesi-propadli-v-pruzkumu-rasismu-1nm-/zpravy-domov.aspx?c=A151012_150021_ln_domov_jzl [cit. 16. 03. 2016].

⁶⁵ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/cesi-jsou-vuci-mensinam-zatvrzeli-rika-producentka-zlate-mladeze-p9o-/kultura.aspx?c=A151126_162743_ln_kultura_hep [cit. 16. 03. 2016].

o ty z menšin zájem není.“⁶⁶. Niekedy tento negatívny vzťah implicitne vyjadrovali nenávisťné vyjadrenia, komentáre či poukázanie na neznášanlivosť.

Úzko prepojené s negatívnymi vzťahmi bolo negatívne hodnotenie menšiny, alebo jej reprezentantov. Hodnotenie bolo často udelené implicitne, no zaznamenali sme taktiež explicitné vyjadrenie negatívneho hodnotenia, prípadne hodnotenie s použitím umeleckých jazykových prostriedkov. Menšine boli pridelené charakteristiky ako leniví, nemorálni, problematickí, kriminálnici – v tom zmysle, že porušujú zákony, nehygienickí, hlúpi, neprispôsobiví, neschopní sa postarať o rodinu, bez rešpektu, sociálne slabí a márniví.

K príkladom explicitného hodnotenia skupiny Rómov patrila napríklad nasledujúca forma, ktorá sa k nim vzťahuje: „*Negativní imigrace nepřizpůsobivých obyvatel či jen sociálně slabých přímo souvisí s emigrací obyvatel z Ústí nad Labem*“⁶⁷, alebo „*Češi vnímají nejhůře Romy. Více než tři čtvrtiny lidí je považují za nemorální, 85 procent respondentů je označilo za líné a přes čtyři pětiny Čechů si myslí, že Romové porušují zákony.*“⁶⁸. Príklad implicitného hodnotenia ako márnivých ľudí je nasledujúca zmienka: „*Nejsou například zvyklí druhý den dojídat uvařené jídlo. Vyhodí ho. Den staré rohlíky nerozpečou, ale vyhodí. Je to jiné myšlení, ale dopříc, když na to nemám, tak přece šetřím, kde se dá! Tohle se musejí naučit.*“⁶⁹. K použitým jazykovým umeleckým prostriedkom patrí napríklad prirovnanie: „*Množí se jako krysy, jako paraziti.*“⁷⁰.

V dvoch článkoch sme zaznamenali aj pozitívne hodnotenie Rómov. V jednej formulácii hodnotenia skupiny ako súhrnej sa ale poukazovalo na pozitívnu vlastnosť akoby na výnimku v ich všeobecne negatívnom hodnotení: „*Naopak Romové se ocitli na opačném stupni škály. Průměru se přiblížili jen u soudržnosti, kterou jim přiznává polovina respondentů.*“⁷¹. Druhé pozitívne hodnotenie je zaznamenané v rozhovore s dokumentaristom Tomášom Kratochvílom. Tomáš ako reprezentant majoritnej spoločnosti označuje Rómov, ktorí súhlasili, že budú figurovať vo filme, ako odvážnych. Táto charakteristika im bola

⁶⁶ Celý článok je dostupný na: <https://www.novinky.cz/domaci/365174-polovina-lidi-by-si-vzala-do-pace-cizidite-o-ty-z-mensin-zajem-neni.html> [cit. 16. 03. 2016].

⁶⁷ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/ustecka-hospodarska-komora-chce-na-romy-nasadit-armadu-vedeni-se-brani-1eo-/zpravy-domov.aspx?c=A150623_121354_ln_domov_sk [cit. 16. 03. 2016].

⁶⁸ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/pruzkum-romove-jsou-podle-cechu-lini-a-nemoralni-muslimove-nasilnicti-1m4-/zpravy-domov.aspx?c=A151216_175252_ln_domov_ele [cit. 16. 03. 2016].

⁶⁹ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/patronce-patercat-hrozi-vypoved-za-nevhodne-vyroky-jj-ministerstvo-posila-vytykaci-dopis-ghz-/zpravy-domov.aspx?c=A150117_170827_ln_domov_hm [cit. 16. 03. 2016].

⁷⁰ Celý článok je dostupný na: http://byznys.lidovky.cz/madarsko-debatuje-o-spornem-komentari-o-romskem-novorozenci-p5z-/media.aspx?c=A150210_203101_ln-media_sho [cit. 19. 03. 2016].

⁷¹ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/pruzkum-romove-jsou-podle-cechu-lini-a-nemoralni-muslimove-nasilnicti-1m4-/zpravy-domov.aspx?c=A151216_175252_ln_domov_ele [cit. 19. 03. 2016].

udelená preto, že vraj rozumie tým, ktorí vo filme nechcú figurovať, práve kvôli nedôvere voči médiám, ktoré majú veľký podiel na ich diskriminácii a segregácii. V texte na adresu minority poznamenal taktiež: „*V romské populaci však dřímá tolik potenciálu a tolik talentu, že výsledek bude stát za to.*“⁷².

V niektorých textoch sme zaznamenali aj negatívne hodnotenie majority alebo jej reprezentanta. Negatívne boli niekedy hodnotení na základe ich negatívneho postoja k minorite, ktorý vykazoval určité známky rasizmu, alebo xenofóbie. V jednom prípade boli predstavitelia majority, označení ako „*nackové*“, kritizovaní tiež za agresiu voči inému predstaviteľovi väčšiny. Flašou totiž rozbili novinárovi hlavu. Kritika majority mala ale zaujímavý charakter. V textoch sa objavovali dôkazy kritiky ako napríklad citácie vyjadrení majority, ktoré mali diskriminačný, rasistický charakter, no väčšina textov umožnila akoby obhajobu tohto postoja. Kritizovaný reprezentant mal priestor odôvodniť tento postoj, a tak nadobudlo diskriminačné vyjadrenie, alebo konanie hodnotenie ako „oprávnené“.

Zaznamenali sme aj jasné vymedzenie dvoch skupín „my“ a „oni“, keď bola skupina „oni“ (Rómovia) negatívne hodnotená v porovnaní s kladne hodnotenou skupinou „my“ (majorita). Takáto formulácia textu pomáhala zvýrazniť skupinové rozdiely. V nasledujúcom príklade je v prvej časti textu kritizovaná minorita a neskôr je dodané: „...*diskriminována není romská menšina, ale „shušná, pracující majorita.*“⁷³.

Negatívne hodnotené boli v pár článkoch aj prostriedky, ktoré napomáhali šíreniu zlých vzťahov medzi majoritou a minoritou. Najčastejšie sa kritika vzťahovala na médiá a politikov. Kritika bola podaná v zmysle, že sú „vinní zo spoluúčasti“ šírenia diskriminácie, rasizmu, nenávisti a podobne: „*Velkou vinu mají i politici, kteří se bud' na vlně nesnášenlivosti přímo vozí, nebo jsou příliš vystrašení jít proti 'veřejnému mínění', aniž by si uvědomili, že ho do značné míry spolu s médii vytváří.*“⁷⁴.

Argumentácia

Pri hodnotení negatívnych vzťahov, postojov sa ako forma argumentácie často používali štatistiky. Odôvodnenie hodnotenia vzťahov ako zlých bolo vyjadrené

⁷² Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/jak-pomoci-romum-jit-proti-trznim-mechanismum-i-proti-democraticke-vuli-vetsiny-rika-reziser-ipb-/kultura.aspx?c=A150923_175719_ln_kultura_hep [cit. 19. 03. 2016].

⁷³ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/romska-organizace-neuspela-trestni-oznameni-na-okamuru-smetla-policie-13d-/zpravy-domov.aspx?c=A151230_143358_ln_domov_ele [cit. 19. 03. 2016].

⁷⁴ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/vadi-nam-romove-muslimove-i-buddhiste-cesi-propadli-v-pruzkumu-rasismu-1nm-/zpravy-domov.aspx?c=A151012_150021_ln_domov_jzl [cit. 19. 03. 2016].

parafrázovane takto: „Vzťahy sú zlé, pretože štatistiky uvádzajú, že Rómovia sú najmenej obľúbená menšina v Českej republike“ a podobne.

V prípade, keď bolo zaznamenané negatívne hodnotenie Rómov sme spozorovali aj použitie *topoia kultúry*. Autorka v nasledujúcej citácii poznamenala, že ich negatívne hodnotenie súviselo s ich rómskou etnicitou: „...v niekoľkých prípadoch se negativně vyjádřila také k jejich romskému původu a z něj vyplývajících nedostatečných základních návycích. „Naše pravidla na ně (Romy) nefungují. Oni mají jiný rytmus života... Nejsou například zvyklí druhý den dojídat uvařené jídlo. Vyhodí ho. Den staré rohlíky nerozpečou, ale vyhodí. Je to jiné myšlení...“⁷⁵.

Niekedy bol nárok na pravdivosť negatívneho hodnotenia uplatnený spomínaným poukázaním na osobnú skúsenosť s Rómami.

Poukázanie na nemorálne, nevhodné správanie Rómov, ich zlé vlastnosti a podobne, slúžilo ako argument odôvodnenia negatívneho postoja majority voči minorite.

V článku, keď poslanec použil rómskeho novorodenca ako symbol problému, bol tento argument odôvodnený prostredníctvom *topoia čísel*⁷⁶. Vysoký počet Rómov v krajine vyjadroval hrozbu: „Počet Maďarů nejen že katastroficky klesá, ale brzy se ve svém vlastním domově staneme menšinou. Kdy přijde den, kdy se rozhodnou změnit Maďarsku jméno?“⁷⁷. Podobný charakter mal aj text článku vzťahujúci sa k Českej republike: „Okamura na videu dokládá svá tvrzení o nárůstu romské populace čísly. Podle jeho tvrzení je Romů v České republice dvaatřicetkrát více, než po druhé světové válce. Podle předsedy Hnutí přímé demokracie Okamury je tento nárůst jedním z největších bezpečnostních rizik pro Českou republiku.“⁷⁸.

Pokiaľ bola situácia v štáte v súvislosti s Rómami označená ako problém, štát prostredníctvom *topoia zodpovednosti*⁷⁹ nadobúdala hodnotenie ako „zodpovedný za riešenie situácie“.

⁷⁵ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/asocialni-chovani-hon-na-carodejnici-patronka-patercat-reaguje-na-postup-ministerstva-gl9-zpravy-domov.aspx?c=A150122_154446_ln_domov_rof [cit. 19. 03. 2016].

⁷⁶ Ruth Wodak (2003, s. 118) vysvetľuje *topoi čísel* prostredníctvom nasledujúceho kondicionálu: pokiaľ čísla dosiahnu určitý *topos*, tak by sa malo alebo nemalo realizovať určité konanie.

⁷⁷ Celý článok je dostupný na: http://byznys.lidovky.cz/maďarsko-debatuje-o-spornem-komentari-o-romskem-novorozenci-p5z-/media.aspx?c=A150210_203101_ln-media_sho [cit. 19. 03. 2016].

⁷⁸ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/romska-organizace-neuspela-trestni-oznameni-na-okamuru-smetla-police-13d-zpravy-domov.aspx?c=A151230_143358_ln_domov_ele [cit. 19. 03. 2016].

⁷⁹ Ruth Wodak (2003, s. 117) nazýva *topoi topoioim zodpovednosti* v tom prípade, keď je štát, alebo určitá skupina ľudí zodpovedná za výskyt špecifických problémov. Daná skupina by tak mala nájsť možné riešenia týchto problémov.

Keď majoritná skupina, ktorá reprezentovala zástancov Rómov kritizovala skupinu vystupujúcu proti Rómom, odôvodňovala svoje hodnotenie poukázaním na nelegálnu formu konania, a to politicky nekorektné vyjadrovanie.

Špecifickú úlohu v procese argumentácie tvorila polícia. Polícia bola označovaná ako „objektívny hodnotiteľ“ trestných činov. Išlo predovšetkým o prípady, v ktorých bolo konanie reprezentanta majority označené ako diskriminačné, alebo rasistické: *„Okamura také na videu tvrdí, že diskriminována není romská menšina, ale „slušná, pracující majorita.“ Romea za tyto výroky proto podalo na Okamuru trestní oznámení, ve kterém ho viní z rasismu a xenofobie. Ze závěru policejního vyšetřování ale vyplývá, že se Okamura trestného činu nedopustil.“*⁸⁰. Polícia určovala kto je „vinný“ a kto nie.

Perspektivizácia

Väčšina článkov v texte vyjadrovala dištancovanie sa, odstup autora od zaznamenaných výpovedí, a to formou poukazovania na skupiny ľudí a nezaradenie sa do tej skupiny (Česi sú voči menšinám zatvrdnutí, netolerantní a podobne).

Veľmi často sa uvádzali aj priame a nepriame citácie, ktoré taktiež napomáhali poukázať na hľadisko odstupu: *„Proti stížnosti, v níž osm neziskových organizací vyžaduje od České televize omluvu za seriál Třída 8. A a odmítají reprízu pořadu, se postavil ředitel vzdělávací instituce EDUin Zdeněk Slejška. Tvrzení, že autoři pořadu nahlíží na Romy jako problém, považuje za omyl. „Tvůrci neoznačují za problém Romy, ale segregované třídy,“ míní.“*⁸¹.

V dvoch prípadoch bol článok zaznamenaný ako rozhovor, a tak výpovede boli automaticky prezentované z perspektívy dotazovaných príslušníkov majoritnej spoločnosti.

Kritika majoritnej spoločnosti bola prezentovaná z pohľadu skupiny, ktorá reprezentovala ochrancov rómskej minority – zmienených neziskových organizácií alebo ministerstva, prípadne ich reprezentantov: *„Ta se už dříve od výroků patronky paterčat distancovala. „Kromě toho sociální pracovníce si musí umět zachovat profesionální odstup a počítat s tím, že klienti se mohou zdánlivě chovat „nevděčně“, že při tak intenzivní*

⁸⁰ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/romska-organizace-neuspela-trestni-oznameni-na-okamuru-smetla-policie-13d/-zpravy-domov.aspx?c=A151230_143358_ln_domov_ele [cit. 19. 03. 2016].

⁸¹ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/ze-tvurci-serialu-trida-8-a-oznacili-romy-za-problem-omyl-zastali-se-ct-odbornici-gfd/-zpravy-domov.aspx?c=A150803_141837_ln_domov_sk [cit. 19. 03. 2016].

přítomnosti v rodině vzniknou konflikty,“ dodala ministryně.⁸² „A k věci se kriticky vyjádřila i Romea, nevládní organizace, jejímž cílem je boj proti rasismu...“⁸³.

V dvoch článkoch, sme pozorovali takú formuláciu titulu, prostredníctvom ktorej sa autor článku radil do vypovedajúcej skupiny. Ďalej v texte sa ale väčšinou distancoval podobnou formou ako sme zmienili na začiatku (Česi si myslia atď.). *„Vadí nám Romové, muslimové, gayové i buddhisté.“⁸⁴* Jedna formulácia titulu je podaná akoby z perspektívy samotného denníka, *Lidových novín*: *„LN: Nový cíl extremistů? Místo Romů muslimové.“⁸⁵*

V dvoch prípadoch sme zaznamenali aj podanie informácie z perspektívy reprezentanta minority. Išlo o kritiku majority alebo jej člena: *„Své rozhořčení pak vyjádřil Klempar i na svém facebookovém profilu, kde vyzývá ostatní uživatele k podpoře. „Jak si může ministr školství dovolit takto se o nás vyjadřovat? Mne to osobně jako rodiče, který pracuje tak jako vy ostatní a posílá každý den své děti řádně do školy, urazilo!! Nenechme se takto urážet a ponižovat a dejme panu ministrovi najevo, že se nám to nelíbí, že nemá pravdu!“ napsal Klempar na sociální síť.“⁸⁶*

Osobnosti rómskej národnosti

Nominácia

Do tejto tematickej kategórie boli zaradené články, ktorých hlavnou témou bola jedna konkrétna osoba rómskej etnicity, alebo bol zaznamenaný rozhovor s daným reprezentantom.

Nominácia sa teda najčastejšie vzťahovala na konkrétnych slávnych alebo úspešných Rómov. Z nominovaných osôb išlo o úspešného boxera Stanislava Tišera, slovenského rappera Rytmusa, vlastným menom Patrika Vrbovského, dva rozhovory boli s herečkou Klaudiou Dudovou. Jeden článok zaznamenával rozhovor s Petrom Torákom, Rómom českého pôvodu, ktorý dostal vysoké britské civilné vyznamenanie. Na Petra Toráka sa vzťahovali aj štyri ďalšie články. Zaznamenaný bol aj rozhovor s českým farárom Vojtěchom

⁸² Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/patronce-patercat-hrozi-vypoved-za-nevhodne-vyroky-ji-ministerstvo-posila-vytykaci-dopis-ghz-/zpravy-domov.aspx?c=A150117_170827_ln_domov_hm [cit. 19. 03. 2016].

⁸³ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/ustecka-hospodarska-komora-chce-na-romy-nasadit-armadu-vedeni-se-brani-leo-/zpravy-domov.aspx?c=A150623_121354_ln_domov_sk [cit. 19. 03. 2016].

⁸⁴ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/vadi-nam-romove-muslimove-i-buddhiste-cesi-propadli-v-pruzkumu-rasismu-1nm-/zpravy-domov.aspx?c=A151012_150021_ln_domov_jzl [cit. 19. 03. 2016].

⁸⁵ Celý článok je dostupný na: http://byznys.lidovky.cz/ln-novy-cil-extremistu-misto-romu-muslimove-f37-/media.aspx?c=A150102_223806_ln-media_mpr [cit. 19. 03. 2016].

⁸⁶ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/za-xenofobni-vyrok-o-detech-se-verejne-omluvte-zadaji-romsti-rodice-chladka-1bc-/zpravy-domov.aspx?c=A150512_163420_ln_domov_sk [cit. 19. 03. 2016].

Vágim a dvadsaťtriročným Romanom, ktorý študuje na kurátora. Jeden článok súvisel s Biankou Bertokovou, československou Miss Roma 2015.

Podobnú formu mala ich nominácia v titule článku. Najčastejšie zahrňoval nasledujúce oblasti:

- poukázanie na etnicitu,
- poukázanie na ich úspech, prácu, alebo čím sú výnimoční.

Len jeden článok z dvanástich nezaznamenával v titule etnicitu. V dvoch článkoch bola zaznamenaná etnicita prostredníctvom citácie z rozhovoru. Taktiež len dva články zaznamenávali v titule vlastné meno osoby. Príklady titulov: „*Český Rom převzal Řád britského impéria. Královna ocenila jeho práci u policie.*“⁸⁷, „*Rom studuje na kurátora, aby pomohl svým lidem.*“⁸⁸, „*Kludia Dudová: U Romů funguje větší rodinná soudržnost.*“⁸⁹.

Celé meno zmieňovaných osôb bolo zaznamenané až v samotnom texte článku. V jednom článku bolo zaznamenané len krstné meno. Formulácia textu, tak budila dojem, že etnicita spomínaných úspešných osôb je dôležitejším, alebo istým spôsobom zaujímavejším faktorom než ich samotné meno. Tento dôraz na ich rómsku etnicitu spájanú s úspechom budil dojem, že slávni, úspešní Rómovia sú akoby výnimka „obecne neúspešných Rómov“ a môžu byť pre ostatných príkladom, vzorom.

Toto vymedzenie vytváralo akoby dve skupiny v rámci skupiny Rómov. Kde jedna skupina, „výnimka“ je tá úspešná, tá ktorá sa podobá majorite a druhá je tá „neúspešná, bežná“. Zaznamenali sme aj porovnanie „úspešnej Rómky“ s majoritnou skupinou, ktoré podporuje túto teóriu: „*Kdybychom vstoupili do Kludiina pronajatého bytu, nepoznáme, že nejsme v „bílé“ domácnosti. Televize, počítač, všude čisto a naklizeno... Kludia si zakládá na tom, že patří k moderní části Romů, kteří se dokázali zařadit do obvyklých společenských škatulek a pravidel. Přátele má na obou březích spektra a nerozlišuje, zda jde na kávu s Romkou, nebo bílou Češkou.*“⁹⁰.

⁸⁷ Celý článok je dostupný na: <https://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/384854-cesky-rom-prevzal-rad-britskeho-imperia-kralovna-ocenila-jeho-praci-u-policie.html> [cit. 19. 03. 2016].

⁸⁸ Celý článok je dostupný na: <https://www.novinky.cz/domaci/387315-rom-studuje-na-kuratora-aby-pomohl-svym-lidem.html> [cit. 19. 03. 2016].

⁸⁹ Celý článok je dostupný na: <https://www.novinky.cz/zena/styl/362633-kludia-dudova-u-romu-funguje-vetsi-rodinna-soudrznost.html> [cit. 21. 03. 2016].

⁹⁰ Celý článok je dostupný na: <https://www.novinky.cz/zena/styl/362633-kludia-dudova-u-romu-funguje-vetsi-rodinna-soudrznost.html> [cit. 21. 03. 2016].

Inou neutrálnou nomináciou okrem vlastného mena, bolo používanie profesionálnych antroponým ako napríklad policajt, strážnik, detektív, farár, predavačka, herečka, študent, študentka, *rapper* či boxer.

Zaznamenali sme taktiež niekoľko pozitívnych nominácií, ktoré sa vzťahovali na zmieňované osoby: „*Se svými dvěma československými a pěti národními mistrovskými tituly v kategorii do 54 kilogramů nedílně patří mezi největší osobnosti tuzemské boxerské historie.*“⁹¹.

V textoch sa viackrát poznamenávali otázky, prípadne citácie, ktoré súviseli s etnicitou, identitou dotazovaných. Viacerí z respondentov poukazovali to, že ich etnická identita, na ktorú sa žurnalisti pýtali, nie je ich jediná, hlavná identita. Niektorí jedinci poukazovali na to, že sú len z jednej časti Rómovia: „...*tatínek je Rom a maminka ne.*“⁹², prípadne nielen Rómovia: „*Já ale nejsem jenom Rom, i když se na to lidé hodně zaměřují. Je to moje součást, která spoluutváří moji osobnost, ale ne to nejdůležitější. Jsem hrdý i na to, že jsem Čech, že jsem kněz...*“⁹³.

Pri Rómoch, ktorí boli spájaní s určitou profesiou, sa nominácia vzťahovala aj na podrobnejší popis náplne práce a na prácu, ktorú robia aj mimo pracovnú dobu. V niektorých článkoch sme zaznamenali aj definíciu zmyslu ich práce: „*Jeho idea je jednoduchá a neměnná – pomoci lidem na scestí k vnitřní disciplíně, a tím pádem i lepšímu životu a talentům, kteří o to stojí, předat letité zkušenosti a dát jim možnost nastartovat profesionální kariéru.*“⁹⁴.

V dotazoch žurnalistov, prípadne vo výpovediach boli zaznamenané aj zmienky o rómskej kultúre, ktorá sa vzťahovala najčastejšie na úzke rodinné vzťahy, vzájomnú pomoc, formu slávania osláv, vzťah k hudbe alebo tancu. Okrem kultúry sa v článkoch zaznamenávali aj vzťahy a spolunažívanie s majoritou a samotná cesta k úspechu.

Nominované boli aj iné osoby, ktoré určitým spôsobom s hlavnými postavami článkov súviseli. Išlo napríklad o osoby, ktoré mali podobný príbeh ako oni, ich spolužiaci, kolegovia, ktorí boli taktiež Rómovia, alebo aj ich priatelia z majoritnej spoločnosti, ich rodinní

⁹¹ Celý článok je dostupný na: http://sport.lidovky.cz/sampioni-po-letech-romsky-boxer-stanislav-tiser-fux-/ostatni-sporty.aspx?c=A150326_200651_ln-sport-ostatni_makr [cit. 21. 03. 2016].

⁹² Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/nedostanu-britske-oceneni-za-to-ze-jsem-rom-rika-policista-z-ceska-p9x-/zpravy-domov.aspx?c=A150419_101403_ln_domov_rof [cit. 21. 03. 2016].

⁹³ Celý článok je dostupný na: <https://www.novinky.cz/zena/styl/381193-jak-se-zije-romskym-fararum-v-cesku.html> [cit. 21. 03. 2016].

⁹⁴ Celý článok je dostupný na: http://sport.lidovky.cz/sampioni-po-letech-romsky-boxer-stanislav-tiser-fux-/ostatni-sporty.aspx?c=A150326_200651_ln-sport-ostatni_makr [cit. 21. 03. 2016].

príslušníci, ich vzory či „zverenci“. Ako „zverenci“ boli chápaní napríklad farníci farára Vágiho, alebo mladí, ktorí chodili na tréningy k bývalému boxerovi Stanislavovi Tišerovi.

Predikácia

Osobnosti, ktoré sa v článkoch zaznamenávali, boli najčastejšie hodnotené pozitívne, a to explicitne poukazovaním na ich talent a s ním spojený úspech, prácu, ochotu pracovať aj mimo štandardnú dobu práce (vo svojom voľnom čase), túžbu angažovať sa a túžbu pomáhať. V prípade boxera Tišera bolo viackrát poukázané na to, že za prácu s mládežou si neberie žiadne peniaze, naopak veľa vecí pre mladých platí zo svojich vlastných úspor: „*Trávil tu denne celé odpoledne až do večera, od příchozích nic nevybíral... Těm v největší nouzi kupoval ze svého i boxerské rukavice.*“⁹⁵. Róm Peter Tokár bol pozitívne hodnotený aj za to, že bol schopný sa naučiť cudzie jazyky a integrovať sa: „*Muž se domluví pěti světovými jazyky.*“⁹⁶, „*Mnozí lidé Toráka vnímají jako příklad zdařilé integrace přistěhovalců do britské společnosti.*“⁹⁷. Pri rómskej miss bola Bianka pozitívne hodnotená jednak v súvislosti s krásou, no taktiež na základe svojho vystupovania a tanca.

Mierne negatívne hodnotenie sa v jednej časti článku udelilo Stanislavovi Tišerovi, a to keď článok referoval o jeho začiatkoch s boxom – písalo sa tu o bitke, pri ktorej si ho všimol jeho budúci tréner: „*Výbušný Stanislav neváhal a dva provokatéry zpacifikoval, třetí raději utekl.*“⁹⁸. Toto hodnotenie ale zároveň poukazovalo na jeho talent. Druhé čiastočne negatívne hodnotenie implicitne vyplynulo z poznámky: „*Večeru, ..., předcházelo týdenní soustředění finalistek na Radějově na Hodonínsku. Zdokonalovaly se tam nejen v komunikačních schopnostech, ale...*“⁹⁹. Takáto formulácia mohla vzbudiť dojem, že rómske finalistky sa nevedia dobre vyjadrovať, komunikovať.

Okrem hodnotenia Rómov, jednotlivcov, ktorí boli hlavnou témou článku, sme zaznamenali aj hodnotenie iných Rómov, prípadne menšiny ako skupiny, či klasifikáciu kultúry, ktorá sa s nimi spájala. Zaznamenané bolo pozitívne hodnotenie Rómov, alebo vyzdvihnutie kladného aspektu kultúry skupiny: „*V rozhodování ho určitě ovlivnila hluboká*

⁹⁵ Celý článok je dostupný na: http://sport.lidovky.cz/sampioni-po-letech-romsky-boxer-stanislav-tiser-fux-/ostatni-sporty.aspx?c=A150326_200651_ln-sport-ostatni_makr [cit. 21. 03. 2016].

⁹⁶ Celý článok je dostupný na: <https://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/367244-cesky-rom-dostane-vysoke-vyznamenani-od-britske-kralovny.html> [cit. 21. 03. 2016].

⁹⁷ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/britska-kralovna-vyznamenana-romskeho-policistu-z-cr-fhh-/zpravy-svet.aspx?c=A150417_103759_ln_zahranici_sij [cit. 21. 03. 2016].

⁹⁸ Celý článok je dostupný na: http://sport.lidovky.cz/sampioni-po-letech-romsky-boxer-stanislav-tiser-fux-/ostatni-sporty.aspx?c=A150326_200651_ln-sport-ostatni_makr [cit. 21. 03. 2016].

⁹⁹ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/romskou-miss-se-stala-bianka-bertokova-okouznila-cardasem-pn4-/zpravy-domov.aspx?c=A150927_111116_ln_domov_mct [cit. 21. 03. 2016].

víra jeho otce. „Moje máma je Slovenka a otec byl Rom. Myslím, že jsem zčásti opravdu Rom po něm. Vnímám to například na své empatii a tom, jak věci citově prožívám,“ zamyslí se. „Jsou to lidé opravdu citliví a vnímaví a vidí velkou hodnotu v rodině. Můj otec už nežije, a nedávno jsme si říkali s bratrem, že od té doby už neslavíme narozeniny, ani jiné svátky stejným způsobem,“ říká duchovní s tím, že k etniku určitě patří schopnost se bavit a žít v sounáležitosti.“¹⁰⁰, „Večer, kterým provedl herec a moderátor Jan Čenský a vystoupilo na něm několik romských hudebních a tanečních souborů a umělců.“¹⁰¹, „Klaudia potvrzuje, že u Romů funguje možná větší rodinná soudržnost než v bílých rodinách.“¹⁰².

Dalšia oblasť, ktorá bola hodnotená sú vzťahy, skúsenosti s majoritou. Najčastejšie zaznamenané boli negatívne. Dotazovaní Rómovia vypovedali o negatívnych reakciách reprezentantov majoritnej spoločnosti založených na etnickej príslušnosti. Jednalo sa buď o šikanu, diskrimináciu alebo iné rasistické prejavy: „Ve Spojeném království žije od roku 1999. Jeho rodina severočeský Liberec opustila po údajných opakovaných fyzických útocích neonacistů.“¹⁰³ Niekedy išlo len o samotné hodnotenie spoločnosti ako rasistickej: „Lidovky.cz: Co si myslíte o situaci Romů u nás, ať už v Česku nebo na Slovensku? Žijí v rasistickém státě.“¹⁰⁴.

V článkoch s Petrom Torákom bolo negatívne hodnotenie českej spoločnosti viackrát udelené na základe komparácie s anglickou spoločnosťou: „Člověka tu berou podle toho, jak sám sebe prezentuje, jak se chová a snaží, ne podle toho, jak vypadá. V Británii mají Romové rovnocenné šance uchytit se a začlenit se, bez toho, aby se museli obávat o bezpečí či nevlídné pohledy. Lidovky.cz: Setkal jste se v Anglii také někdy s útokem neonacistů nebo obecně s diskriminací Romů? Nikdy jsem se tu nesetkal s přímým rasismem. Tím ale neříkám, že ve Velké Británii rasismus neexistuje, to by byla idylka. Z mé zkušenosti se Romové v Británii setkávají s rasismem jen velmi zřídka. ... Angličani si uvědomují historii a potíže Romů, proto vyvíjejí extra úsilí, aby jim pomohli začlenit se. Děti z České republiky a Slovenska, které chodily do praktických škol, chodí v Británii do škol normálních a mají stejné výsledky jako

¹⁰⁰ Celý článok je dostupný na: <https://www.novinky.cz/zena/styl/381193-jak-se-zije-romskym-fararum-v-cesku.html> [cit. 24. 03. 2016].

¹⁰¹ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/romskou-miss-se-stala-bianka-bertokova-okouzila-cardasem-pn4/-zpravy-domov.aspx?c=A150927_111116_ln_domov_mct [cit. 24. 03. 2016].

¹⁰² Celý článok je dostupný na: <https://www.novinky.cz/zena/styl/362633-klaudia-dudova-u-romu-funguje-vetsi-rodinna-soudrznost.html> [cit. 24. 03. 2016].

¹⁰³ Celý článok je dostupný na: <https://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/384854-cesky-rom-prevzal-rad-britskeho-imperia-kralovna-ocenila-jeho-praci-u-policie.html> [cit. 24. 03. 2016].

¹⁰⁴ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/rytmus-na-cikany-se-hodi-vsechno-ale-proc-nikdo-nemluvi-o-tom-ze-statni-pokladnu-rozkradli-polit-iks-/kultura.aspx?c=A150807_125238_ln_kultura_hep [cit. 24. 03. 2016].

jejich vrstevníci. Za těch 10 až 15 let, co Romové v Británii žijí, se jich tu většina usadila a žijí plnohodnotný život včetně práce na klíčových pozicích ve školství, na policii či na úřadech.“¹⁰⁵.

V jednom článku sme zaznamenali aj „neutrálne“ hodnotenie vzťahov, keď respondent povedal, že nemá osobne zlé skúsenosti s prejavmi rasizmu. Jeden článok zaznamenával implicitne pozitívne hodnotenie majority. Majorita bola pozitívne vnímaná v prípade, keď pomáhala reprezentantom rómskej menšiny: „*Složení přijímacích zkoušek byl první úkol, pak ale musel Roman přijít na to, jak za svá studia zaplatí – školné je 35 tisíc korun za semestr. V tom mu pomohl společný projekt Výboru dobré vůle – Nadace Olgy Havlové a ČSOB – Fondu vzdělávání.*“¹⁰⁶.

Cesta k úspechu bola hodnotená ako náročná. Toto hodnotenie súviselo s tým, že česká spoločnosť bola hodnotená ako rasistická, resp. že sa v nej poukazuje na rómsku etnicitu. Rómsky respondent zmienil, že musí spraviť omnoho viac ako reprezentant majority, aby dosiahol podobný úspech: „*Vím, jakýma očima se na něj dívají. Když chce, aby ho respektovali, musí dokázat jednou tolik než obyčejný Čech nebo Slovák.*“¹⁰⁷.

Argumentácia:

V prípadoch, kedy boli Rómovia hodnotení pozitívne, buď explicitne alebo implicitne a nešlo o ich citáciu, tak im toto hodnotenie bolo udelené na základe ich dobrého, pozitívneho, úspešného konania, alebo činu. Toto odôvodnenie hodnotenia by sme mohli voľne formulovať nasledovne: „Pokiaľ sa Róm dobre správa, tak je dobrý“.

Najčastejšie hodnotenie sme ale zaznamenávali z perspektívy Rómov, s ktorými boli urobené rozhovory. Keď hodnotili svojich blízkych, rómsku kultúru, postavenie Róma v spoločnosti, alebo vzťah s majoritou, argument tohto negatívneho, alebo pozitívneho hodnotenia súvisel s ich príslušnosťou k Rómskemu etniku a osobnou skúsenosťou. Keďže sami boli Rómovia, sami zažili diskrimináciu, poznali rómsku kultúru, prešli si cestou k úspechu a podobne, tak akoby mali nárok na hodnotenie daných oblastí.

¹⁰⁵ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/nedostanu-britske-oceneni-za-to-ze-jsem-rom-rika-policista-z-ceska-p9x-/zpravy-domov.aspx?c=A150419_101403_ln_domov_rof [cit. 24. 03. 2016].

¹⁰⁶ Celý článok je dostupný na: <https://www.novinky.cz/domaci/387315-rom-studuje-na-kuratora-aby-pomohl-svym-lidem.html> [cit. 24. 03. 2016].

¹⁰⁷ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/rytmus-na-cikany-se-hodi-vsechno-ale-proc-nikdo-nemluvi-o-tom-ze-statni-pokladnu-rozkradli-polit-iks-/kultura.aspx?c=A150807_125238_ln_kultura_hep [cit. 24. 03. 2016].

V rozhovore s Petrom Torákom bolo viackrát zaznamenané, že Českú republiku s rodinou opustil kvôli opakovaným rasisticky motivovaným útokom. Tiež poznamenal, že negatívnu skúsenosť mal aj v prípadoch, keď sa do Českej republiky vrátili na dovolenku. Fakt, že sa negatívna skúsenosť neodohrala iba raz, ale bola opakovaná, dodával „väčšiu oprávnenosť“ na negatívne hodnotenie českej majority.

Perspektivizácia

Články tejto tematickej kategórie zaznamenávali rozhovory. Rozhovory boli buď zaznamenané formou vzájomného rozhovoru, alebo parafrázou výpovede. Keď boli zaznamenané formou vzájomného rozhovoru, tak boli v texte uvedené otázky novinára a následne priame odpovede respondenta: „*Lidovky.cz: Nakonec jste z toho měl ale radost, že jste do Indie jel, ne? Nakonec jsem byl rád, protože jsem se na to naladil. Rád bych se do Indie ještě někdy vrátil.*“¹⁰⁸. Keď išlo o parafrázu, tak mal text informatívny charakter a boli v ňom používané citácie Róma, alebo Rómky: „*Proto jsem si vybral školu se specializací na právo ve veřejné správě. Jednou chci pracovat jako kurátor, třeba tady u nás, v Praze 5,*“ *popisuje své plány Roman, který před měsícem nastoupil do prvního semestru soukromé vysoké školy. Složení přijímacích zkoušek byl první úkol, pak ale musel Roman přijít na to, jak za svá studia zaplatí – školné je 35 tisíc korun za semestr.*“¹⁰⁹. Najčastejšie zaznamenanou perspektívou tak bola perspektíva samotného respondenta.

V prípade, keď bol text písaný formou dialógu, sme zaznamenali aj perspektívu žurnalistky. Išlo o vyjadrenie súcitu v súvislosti s negatívnymi skúsenosťami Róma: „*...Nebo kdybyste na čtyřadvacet hodin byla úplně tmavá. A šla si tak hledat práci. Možná byste to pochopila. Lidovky.cz: Určitě ano. Nebude to nic příjemného. Právě proto nechápu, proč tu žijí, proč nejdou pryč. Lidovky.cz: Tak ono to není jednoduché, sebrat se a jít, pro celou rodinu třeba... A taky nevím, jestli je to řešení, odejít. To řešení se hledá těžko, pokud je tedy vůbec vůle ho hledat. Podle mě je řešení. Musí se stát to, co v Americe, kde černoši byli utlačováni a neměli svoje práva. A postupně přibývalo dobrých sportovců, umělců, prostě hrdinů, se kterými se mohli lidé identifikovat, a...*“¹¹⁰. V jednom prípade bola perspektíva žurnalistky zaznamenaná ako výpoveď, kladné hodnotenie situácie z perspektívy majority:

¹⁰⁸ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/rytmus-na-cikany-se-hodi-vsechno-ale-proc-nikdo-nemluvi-o-tom-ze-statni-pokladnu-rozkradli-polit-iks-/kultura.aspx?c=A150807_125238_ln_kultura_hep [cit. 24. 03. 2016].

¹⁰⁹ Celý článok je dostupný na: <https://www.novinky.cz/domaci/387315-rom-studuje-na-kuratora-aby-pomohl-svym-lidem.html> [cit. 24. 03. 2016].

¹¹⁰ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/rytmus-na-cikany-se-hodi-vsechno-ale-proc-nikdo-nemluvi-o-tom-ze-statni-pokladnu-rozkradli-polit-iks-/kultura.aspx?c=A150807_125238_ln_kultura_hep [cit. 24. 03. 2016].

„Kdybychom vstoupili do Klaudiina pronajatého bytu, nepoznáme, že nejsme v „bílé“ domácnosti. Televize, počítač, všude čisto a naklizené... Klaudia si zakládá na tom, že patří k moderní části Romů, kteří se dokázali zařadit do obvyklých společenských škatulek a pravidel. Přátele má na obou březích spektra a nerozlišuje, zda jde na kávu s Romkou, nebo bílou Češkou.“¹¹¹.

Jeden článek zaznamenával aj citáciu reprezentantky organizácie, ktorá pomáha núdnym finančne zabezpečiť štúdium a podobne. Citácia poznamenávala poslanie organizácie.

Kriminalita

Nominácia

Keďže do tejto tematickej kategórie boli zaradené články, ktoré referovali o kriminálnom čine, nominácia sa v každom článku vzťahovala na samotný trestný čin a jeho formu. Ďalej boli nominované osoby alebo skupiny osôb, ktoré reprezentovali buď páchateľov, obete alebo „zločinecké skupiny“. V článkoch sa zaznamenávalo taktiež miesto, kde sa kriminalita odohrala.

Tituly článkov, ktoré spadali pod kriminalitu, zaznamenávali typ kriminálnej činnosti, alebo zásah polície, čo nasvedčovalo, že bola vykonaná nejaká trestná činnosť: „Mačetový útok v Novém Boru byl pokusem o vraždu, potvrdil soud.“¹¹². V niektorých prípadoch bol zaznamenaný aj typ kriminálnej činnosti aj zásah polície.

K typom kriminálnych činov, ktoré sme v textoch zaznamenali patrili: masová vražda, krádeže, rasovo motivované pokusy o vraždu a vražda. Pri jednotlivých trestných činoch boli zaznamenané viaceré ich formy napríklad pri pokuse o vraždu: „mačetový“ útok, údery tyčami, kopanie, zapálené horľavé fľaše hodené do ubytovne, kde bývali rómske rodiny, alebo pri vražde: strelba, otrava alkoholom, výbuch plynu v paneláku a iné. Vo viacerých článkoch boli popísané podrobnejšie detaily prevedenia činu, ako aj jeho plánovania.

K osobám, ktoré boli nominované ako páchatelia boli radení tak jednotlivci, ako aj skupiny. V článkoch sa poukazovalo na etnicitu nominovaných páchateľov. Štyri články predstavovali ako páchatateľov kriminality Rómov a taktiež štyri články, naopak prezentovali

¹¹¹ Celý článok je dostupný na: <https://www.novinky.cz/zena/styl/362633-klaudia-dudova-u-romu-funguje-vetsi-rodinna-soudrznost.html> [cit. 24. 03. 2016].

¹¹² Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/macetovy-utok-v-novem-boru-byl-pokusem-o-vrazdu-potvrdil-soud-pbk-/zpravy-domov.aspx?c=A150126_100737_ln_domov_hm [cit. 24. 03. 2016].

ako páchatel'ov kriminality „bielych“ Čechov. Páchatelia z majority boli častejšie nominovaní v jednotnom čísle a uvádzalo sa ich celé meno (Jan Mokrý, Tomáš Kopecký, Michal Poláček a iní).

V jednom prípade, keď sa popisoval útok Rómov ako skupinový, tak v nominácii uvádzal ich počet (200) a v ďalšom sa v texte uviedlo, že menšia skupinka si „išla po posily“: *„Romové se údajně krátce poté do baru vrátili s posilou a hosty bez varování napadli mačeta, tyčí, kopy a údery.“*¹¹³.

Pri nominácii obetí sa etnicita poznamenávala najmä v prípadoch, keď išlo o menšiny. Obete boli zaznamenané ako Rómovia, rómska rodina a rómska komunita. Etnicita majority ako obetí vychádzala z kontextu. Išlo o policajnú hliadku, či návštevníkov baru.

V prípadoch, keď sa hovorilo o páchatel'och z majority, boli niekedy nominované aj skupiny, ku ktorým sa kriminálni radili: *„Podle obžaloby se Kopecký a Poláček dopustili skutku jako členové neonacistické a rasistické organizace Blood & Honour Division Bohemia a její dceřiné militantní organizace Combat 18.“*¹¹⁴.

Pri nominácii miesta sa buď nominovalo mesto odkiaľ pochádzal páchatel' alebo miesto, kde došlo ku kriminálnemu činu. Väčšina trestných činov sa spájala s miestami v Českej republike, Uherský Brod, Aš, Nový Brod, či Staromestské námestie v Prahe, no zaznamenali sme aj kriminálny prípad vo Francúzsku a na Slovensku.

Skupiny ktoré boli vymedzené v rámci osôb boli jednak páchatelia a obeť, jednak majorita a minorita, no zaznamenali sme aj vymedzenie dvoch skupín reprezentantov majority. Išlo akoby o vymedzenie „rasistickej“ a „nerasistickej“ majority. Táto klasifikácia vyplýva z nasledujúcej citácie, ktorá je ironicky formulovaná: *„... že bychom se více než zevšeobecňujícím odmítání všeho „cizího, ..., měli věnovat nebezpečí a patologiím mezi „námi“ – v naší zdánlivě tak spořádané české většině. Zamyslet by se mohli dokonce i ti, kdo věří, že všelék na všechny neduhy by vyřešilo naplnění hesla „Čechy Čechům.“*¹¹⁵.

¹¹³ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/macetovy-utok-v-novem-boru-byl-pokusem-o-vrazdu-potvrdil-soud-pbk-/zpravy-domov.aspx?c=A150126_100737_ln_domov_hm [cit. 24. 03. 2016].

¹¹⁴ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/soud-poslal-dva-zhare-na-sest-let-do-vezeni-za-utok-na-ubytovnu-v-asi-11s-/zpravy-domov.aspx?c=A151214_120415_ln_domov_ELE [cit. 24. 03. 2016].

¹¹⁵ Celý článok je dostupný na: <https://www.novinky.cz/komentare/362822-komentar-vrah-z-uherskeho-brodu-byl-jeden-z-nas-jiri-pehe.html> [cit. 24. 03. 2016].

Predikácia

V rámci tematickej kategórie kriminality sa hodnotila najčastejšie samotná kriminalita, trestný čin alebo páchatelia jednotlivých trestných činov. V niektorých článkoch sme zaznamenali aj hodnotenie českej spoločnosti.

Kriminálna činnosť bola hodnotená negatívne. Čím viac obetí sa v texte nominovalo, tým horší charakter akt nadobúdal. Ako obeť sa niekedy nominovali aj ženy, deti, alebo postihnutý muž. Táto nominácia tiež pomáhala zvýšiť negatívne vnímanie trestného činu. Ďalšie implicitné hodnotenie vyplývalo z hodnotenia súdu, a to najmä v spojitosti s tým, na koľko rokov bol páchatel odsúdený. Čím viac rokov mu súd udelil, tým horšie bol čin hodnotený. Vážnosť kriminality bola hodnotená aj na základe poznamenania situácie obete (jednak keď zomrela, jednak keď prežila): *„Jednomu ze zraněných mužů museli lékaři nahradit část lebky platinovou destičkou. Další vyvázli s otřesem mozku a zhmožděninami.“*¹¹⁶.

Pozitívne vnímanie kriminality sme zaznamenali v jednom prípade. Je podané z perspektívy páchatel'a trestnej činnosti, ktorý vraždu Rómov a bezdomovcov chápe ako pomoc českej spoločnosti, ako jej „očistenie od niečoho zlého“.

Páchatelia boli hodnotení negatívne. V niektorých prípadoch to bolo zaznamenané explicitnou formou, no častejšie implicitne prostredníctvom detailnejších popisov súvisiacich s prípadmi. Často sa poukazovalo na ich chladnosť, krutosť, bezcitnosť, pomstychtivosť či vulgárnosť: *„Nikdo z nich ze společného jednání nevybočil, nikdo jim neposkytl pomoc a společně odešli bez zájmu o situaci poškozených, dávajíce najevo uspokojení z ‚akce‘,“ ... Útočníci se mstili za předchozí konflikt mezi servírkou a dvěma romskými mladíky, kteří si do přišli do baru Pivní pomoc zahrát na automatech. Poté, co vyhráli několik stokorun a chtěli výhru proplatit, po nich žena vyžadovala předložení občanských průkazů a mladíci ji začali vulgárně urážet.“*¹¹⁷.

V článkoch, ktoré poukazovali na to, že páchatelia trestných činov sú aj majoritní Česi, bolo implicitne aj explicitne zaznamenané hodnotenie Českej republiky ako xenofóbnej či rasistickej spoločnosti.

¹¹⁶ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/macetovy-utok-v-novem-boru-byl-pokusem-o-vrazdu-potvrdil-soud-pbk-/zpravy-domov.aspx?c=A150126_100737_ln_domov_hm [cit. 24. 03. 2016].

¹¹⁷ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/macetovy-utok-v-novem-boru-byl-pokusem-o-vrazdu-potvrdil-soud-pbk-/zpravy-domov.aspx?c=A150126_100737_ln_domov_hm [cit. 24. 03. 2016].

Argumentácia

Páchanie trestnej činnosti, kriminality je v spoločnosti brané ako protiprávne. V procese argumentácie, odôvodnenia negatívneho hodnotenia činov, alebo páchatel'ov, sme pozorovali používanie *topoi legality*. Konkrétne v týchto textoch bola činnosť vnímaná ako protiprávna, a to slúžilo na argumentáciu negatívneho hodnotenia činnosti, alebo páchatel'ov ako oprávneného hodnotenia. Voľne povedané: „Keďže je činnosť protiprávna, môže byť hodnotená negatívne jednak samotná činnosť, jednak sám kriminálnik.“.

V procese argumentácie zohrával úlohu aj súd a polícia. Tieto orgány boli kompetentné určiť hranicu čo už je a čo ešte nie je kriminalita a do akej miery. Keď sudca, prípadne polícia označila jednotlivcov ako vinných, bolo oprávnené ich ako vinných vnímať a tým pádom sa na nich a ich čin mohol vzťahovať zmienený *topoi legality*.

Jeden článok poukazoval na to, že v českej spoločnosti sú príslušníci minorít vnímaní ako najväčší kriminálnici. Na vyvrátenie tejto mienky autor použil štatistiky a zoznam najväčších masových a sériových vrahov v Českej republike a poukázal na etnicitu páchatel'ov, ktorí boli nominovaní ako „bieli etnický Česi“. Tento argumentačný prostriedok slúžil ako dôkaz jeho tvrdenia. Voľne povedané: „Keďže sú v štatistikách uvedení ako najväčší kriminálnici bieli etnickí Česi, nemôžeme tvrdiť, že najväčší kriminálnici sú reprezentanti minorít.“.

Perspektivizácia

V článkoch boli zaznamenané viaceré citácie súdu, alebo iných štátnych zástupcov. V niektorých textoch boli použité aj citácie lekárov, ktorí určovali či páchatel' netrpí určitou duševnou poruchou. Autor si tak na základe používania citácii a odkazovania sa na súd a podobne držal vo viacerých textoch odstup od referovaných udalostí: „*Podle Nejvyššího soudu ale útok na návštěvníky novoborského baru skutečně byl pokusem o vraždu, jímž útočníci reagovali na předchozí menší konflikt.*“¹¹⁸.

V jednom texte sme zaznamenali aj citáciu páchatel'a. Išlo o Jana Mokrého, ktorý uvádzal motív pokusu o vraždu. Uvedený bol aj jeho postoj po vykonaní trestnej činnosti.

V jednom prípade sme zaznamenali perspektívu žurnalistu v tom zmysle, že sa radil do majoritnej spoločnosti. Text bol písaný akoby z perspektívy majority: „*Vrah z Uherského Brodu byl jeden z nás... Jinými slovy, podíváme-li se na seznam největších masových a*

¹¹⁸ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/macetovy-utok-v-novem-boru-byl-pokusem-o-vrazdu-potvrdil-soud-pbk-/zpravy-domov.aspx?c=A150126_100737_ln_domov_hm [cit. 24. 03. 2016].

*sériových vrahů u nás... Abychom nezůstali jen u vražd, bylo by též možné jmenovat dlouhou řadu jmen nejružnějších zločinců s bílými límečky...*¹¹⁹. V tomto texte boli zároveň vytvorené dve skupiny majority, ktoré sme zaznamenali v procese nominácie. Autor sa radí do majoritnej skupiny, ktorá nie je rasistická, poukázaním na skupinu v rámci majority, ktorá má diskriminačné postoje ako na „tých, ktorí...“ (nich).

Politika

Tri zo šiestich článkov, ktoré súviseli s politikou, sa vzťahovali na tému integrácie Rómov. Jeden z nich hovoril o ukončení projektu rómskej dekády, ktorého hlavným predmetom bola rómska inklúzia. Druhý zaznamenával vládne schválenie stratégie pre integráciu Rómov. Tretí článok hovoril o rómskych rodinách z Kosova, ktoré sa neintegrovali, a tak bolo nariadené ich vyhostenie. Dva články súviseli s voľbami. Jeden referoval o súvislosti s Rómami a predvolebnou kampaňou a druhý s kupčením „rómskych“ hlasov. Posledný článok sa týkal dodržovania nariadení v školstve (najmä počte rómskych detí na školách).

V článkoch, ktoré súviseli s integráciou sa nominácia vzťahovala na samotnú integráciu, projekt integrácie, stratégiu pre integráciu, štát, ktorý s ňou súvisel a reprezentantov rómskej menšiny a majority.

Zo štátov bola v dvoch článkoch nominovaná Česká republika a v jednom Nemecko. V článku, ktorý hovoril o ukončení rómskej dekády sa spomenuli aj štáty, ktoré sa do projektu zapojili spolu s Českom: *„Vedle Česka se do projektu zapojilo Bulharsko, Chorvatsko, Makedonie, Maďarsko, Rumunsko, Slovensko, Srbsko, Černá Hora, Albánie, Bosna a Hercegovina a také Španělsko. Jako pozorovatel se přidružily Moldavsko, Norsko, Slovinsko a USA.*“¹²⁰.

Skončený projekt rómskej dekády nebol hodnotený ako úspešný projekt. Samotný titul článku poznamenával, že začleňovanie výrazne neovplyvnil. Článok zaznamenával aj oblasti v ktorých je nutné situáciu Rómov zlepšiť a na ktoré bol projekt zameraný. Išlo o zlepšenie vzdelania Rómov, ich zamestnanosti, bývania a zdravia. Keďže tento projekt nebol úspešný, vláda schválila novú integračnú stratégiu, ku ktorej sa vzťahuje druhý článok.

¹¹⁹ Celý článok je dostupný na: <https://www.novinky.cz/komentare/362822-komentar-vrah-z-uherskeho-brodu-byl-jeden-z-nas-jiri-pehe.html> [cit. 24. 03. 2016].

¹²⁰ Celý článok je dostupný na: <https://www.novinky.cz/domaci/380391-skoncil-projekt-romske-dekady-zaclenovani-vyznamne-neovlivnil.html> [cit. 24. 03. 2016].

Hlavná časť článku o novej stratégii pre integráciu Rómov zaznamenávala (nominovala) cieľ stratégie: „Podle vládního dokumentu chápe přijatá strategie integraci Romů jako dvoustranný proces, o který se musí zasadit menšinová i většinová část společnosti, přičemž cílem je vytvoření soudržné společnosti a bezkonfliktní soužití. „Zahrnuje nejen sociální a ekonomické začlenění Romů, ale rovněž posílení identity Romů, s důrazem na oblasti, jako jsou kultura, tradice a jazyk. Zahrnuje také posílení společného historického vědomí a paměti národa, vytvoření tolerantního, nexenofobního prostředí a integraci romské menšiny v rovině politické,“ stojí v dokumentu.“¹²¹. Implicitne z tejto citácie, ale aj z textu, ktorý jej predchádzal, vyplývalo hodnotenie aktuálnej spoločnosti ako nesúdržnej, xenofóbnej, netolerantnej, postrádajúcej rovnoprávne príležitosti a spolunažívania ako konfliktného.

Do procesu argumentácie sa radili najčastejšie citácie a parafrázy ministra pre ľudské práva, Jířího Dienstbiera. Ako by on hodnotil neúspešnosť projektu a prezentoval cieľ novej stratégie. V súvislosti so zmieňovaním a hodnotením problémových oblastí integrácie sme zaznamenali aj použitie štatistík.

Na základe používania citácií ministra sme pozorovali, že perspektíva z ktorej nám bol text podaný, je akoby stotožnenie sa s ministrom a na základe jeho slov žurnalista akoby hodnotil situáciu a neskôr dodával ďalšie informácie.

V poslednom článku, ktorý sa spájal s integráciou boli nominované dve rómske rodiny z Kosova, ktoré boli implicitne hodnotené negatívne ako: príživníci, lenivci, kriminálnici, tí, čo sa nechcú integrovať a nevedia miestny jazyk: „Navzdory pracovnímu povolení rodiče na živobytí svých rodin nikdy nevydělávali a živil se ze sociálních dávek, konstatoval soud. Integrovat se údajně odmítali i tím způsobem, že posílali svých celkem 13 dětí jen výjimečně do školy. Otcové rodin navíc byli kvůli ublížení na zdraví odsouzeni k odnětí svobody. "Nedostatečnou ochotu se integrovat" soud shledal také v tom, že ani po 17 letech v zemi neumí rodiče mluvit obstojně německy.“¹²².

Negatívne hodnotenie slúžilo v procese argumentácie ako prostriedok obhájenia rozhodnutia správneho súdu rodiny vyhostiť. V titule sa poznamenávala aj dlhá doba, počas ktorej už mali možnosť sa integrovať.

¹²¹ Celý článok je dostupný na: <https://www.novinky.cz/domaci/362418-vlada-schvalila-strategii-pro-integraci-romu.html> [cit. 24. 03. 2016].

¹²² Celý článok je dostupný na: <https://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/388887-nemecko-vyhosti-dve-romske-rodiny-z-kosova-ktere-se-ani-za-17-let-neintegrovaly.html> [cit. 24. 03. 2016].

Informácie boli podané taktiež z perspektívy súdu, pomocou používania parafráz: „*Současná situace v Kosovu podle soudu umožňuje rodiny vyhostit. Romové jsou v této balkánské zemi prý sice vystaveni diskriminaci, zakázat vyhoštění lze ale jen tehdy, hrozí-li bezprostřední nebezpečí újmy na zdraví či ztráty života.*“¹²³.

Kratšie články, ktoré súviseli s voľbami zaznamenávali kupčenie s hlasmi a billboardy. Prvý text referoval o predvolebných a povolebných udalostiach v Brne-sever. Petr Hakl bol podozrivý z korupcie a neprípustného nátlaku na voličov. Ústavný súd ale toto podozrenie zamietol a bol označený za nevinného. V procese argumentácie bolo hodnotenie konania Hakla a jeho priateľa Adámka označené ako nelegálne a nesprávne prostredníctvom referovania podobnej činnosti z minulosti, ktorá bola hodnotená ako nelegálna. V texte sme zaznamenali citácie obvineného starostu Hakla a navrhovateľa Hladíka. Hakl referoval o voľbách a vyjadril spokojnosť s rozsudkom. Citácia navrhovateľa Hladíka, poukazovala jeho kritickú perspektívu, nestotožnenie sa s verdiktom súdu a to nasledovnou ironickou formuláciou: „*Myslím si, že došlo k ovlivňování voleb, ale soudy tento postup zlegalizovaly. V podstatě řekly, že zábava po volbách je stejné jako rozdávat kobližky nebo guláš před volbami.*“¹²⁴.

V článku v súvislosti s *billboardom*, ktorý zaznamenával Rómov, bola predvolená kampan hodnotená ako provokatívna a to kvôli obsahom *billboardov*. Hodnotenie bolo podané z perspektívy majiteľa reklamných plôch, žurnalista sa tak z hodnotenia dištancoval.

Okrem citácie z *billboardu*, ktorý súvisel s Rómami sa v texte zaznamenali (nominovali) aj iné „provokatívne“ výroky, ktoré boli prezentované na iných reklamných plochách: „*Plyn a elektřinu Romům zdarma, Střelná zbraň do každé rodiny, Trest smrti za korupci, Zdarma lety vládním speciálem pro všechny, Zpoplatnění povinné školní docházky a Převzmemme dluhy Řecka.*“¹²⁵.

Do titulu článku sa ale zaznamenal práve ten výrok, ktorý súvisel s Rómami. Tento fakt môže poukazovať na to, že bol „najprovokatívnejší“, pretože žurnalisti zrejme predpokladali, že najviac priláka pozornosť čitateľov.

¹²³ Celý článok je dostupný na: <https://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/388887-nemecko-vyhosti-dve-romske-rodiny-z-kosova-ktere-se-ani-za-17-let-neintegrovaly.html> [cit. 24. 03. 2016].

¹²⁴ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/krajsky-soud-uznal-volby-na-brne-sever-s-hlasy-se-nekupcilo-p4j-zpravy-domov.aspx?c=A150305_170833_ln_domov_ele [cit. 24. 03. 2016].

¹²⁵ Celý článok je dostupný na: <https://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/380312-plyn-a-elektrinu-romum-zdarma-hlasaji-billboardy-na-slovensku.html> [cit. 24. 03. 2016].

Posledný článok sa týkal dodržovania nariadení v školstve (najmä počtu rómskych detí na školách). V texte bola nominovaná definícia rómskeho žiaka, na ktorého sa celý text vzťahoval. Hodnotenie tejto definície bolo podané z perspektívy Václava Klauza ml. Prostriedok argumentácie udelenia negatívneho hodnotenia definície bol podaný príbeh – fiktívny rozhovor, ktorý prostredníctvom mnohých ironických formulácií poukazoval, podľa Klauza, na nezmyselnosť definície a nemožnosť určenia kto skutočne je a kto nie je rómsky žiak:

„,,Panebože z toho bude průser, ... zas tady píšou, že se nemáme bát někoho označit, i když není, ... ještě že mám dva roky do penze.“

„Pak ještě Kubát je takovej tmavší a Kvasňová.“

„A jejich rodiče, jaký maj antropologický znaky?“

„No, ta maminka má taky hodně černý vlasy.“

„Nemá je vobarvený?“

„Hele, to já nepoznám, má prostě černý vlasy.“

„Hmm, ještě sociální a kulturní indikátory – není někdo nějak víc chudej, mají víc dětí nebo třeba hezky zpívá a tancuje?“

„Snad, hehehe, nemusej bejt chudý, stačí, když je někdo za chudý považuje, ne? Podle tý tvý definice.“¹²⁶.

„Iné“

Kategória „iné“ zahŕňala štyri články z ktorých dva hovorili o pohrebe rómskeho dievčaťa mimo obec, v ktorej bývala, kvôli tomu, že jej rodičia neplatili dane. Jeden referoval o pohoršení rómskej aktivistky nad prezývkou metra „Černá huba“. Štvrtý článok hovoril o stratenom alebo opustenom dievčatku rómskej etnicity v Chorvátsku.

Nominácia sa v tejto kategórii najčastejšie vzťahovala na osoby, potom miesto, kde sa udalosť odohrala a v jednotlivých článkoch na pátranie pôvodu dievčaťa, prezývku metra, pražský dopravný podnik a rozhodnutie o mieste pochovania rómskeho dievčaťa.

Z osôb bolo nominované opustené dievča, inak nazvané aj na základe etnicity ako Rómka. Špecifickou formou nominácie ako „dívenka“, „děvčátko“ autor článku chcel zrejme vyzdvihnúť negativitu udalosti prostredníctvom vyvolania súcitu čitateľov s opusteným dieťaťom. V textoch sa spomínali aj jej neskôr nájdení rodičia. Čo sa týka osôb, ostatné

¹²⁶ Celý článok je dostupný na: <https://www.novinky.cz/komentare/383787-komentar-reditele-skol-se-nove-musi-stat-rasovymi-experty-vaclav-klaus-ml.html> [cit. 24. 03. 2016].

články referovali o rómskej aktivistke, mŕtvom rómskom dievčati a starostovi obce, kde sa dievča narodilo.

Udalosti sa odohrávali v Českej republike – Prahe, vo Francúzsku a Chorvátsku. V prípade opusteného dieťaťa v Chorvátsku sa ale neskôr uvádza, že jej rodičia pochádzajú z Česka.

Predikácia sa v daných článkoch vzťahuje k hodnoteniu rodičov opusteného dieťaťa, rómskej aktivistky, dopravného podniku, ďalej k Českej republike, prezývke metra, starostovi a rozhodnutiu o mieste pochovania. Vo všetkých prípadoch sa zaznamenalo negatívne hodnotenie, neschvaľujúci postoj.

Rodičia boli hodnotení negatívne kvôli samotnému faktu, že opustili dieťa, no taktiež kvôli tomu, že sa hádali: „*V pátek odpoledne se prý také ozval otec. Řekl, že s matkou dítěte jeli do Veliké Gorice, kde se pohádali. Dcerku prý ve městě nechali a odjeli každý jinam - matka do Itálie, otec do Záhřebu.*“¹²⁷.

Rómska aktivistka negatívne hodnotila názov metra „Černá huba“, kvôli rasistickej konotácii, ktorú vyvoláva tento názov. S týmto negatívnym hodnotením sa spájal aj dopravný podnik, ktorý túto prezývku schválil. Hodnotenie bolo zaznamenané z perspektívy rómskej aktivistky, Petry Gelbart, a to prostredníctvom citácií. Petra a jej reakcia bola hodnotená z perspektívy predstaviteľa dopravného podniku, Jiřího Štábla: „*Její vlastní překlad či výklad lidového označení těchto vozů považuji za mylný... Z tohoto pohledu nepovažujeme skutečně tento vizuál za problematický. Je s politováním, že autorka článku hledá a vytváří negativní postoj v situaci a oblasti, kde skutečně nic takového není.*“¹²⁸.

V súvislosti s názorom aktivistky Petry, že názov „Černá huba“ nesie rasistický podtext, negatívne hodnotila aj Českú republiku všeobecne, a to ironickým porovnaním s USA: „*Napadne mě, jak by reagovala americká veřejnost, kdyby newyorský dopravní podnik vydal 'vtipné' přiznání, že takovému či makovému vozu se říká negr, což je stejně urážlivá nadávka jako černá huba. Je to absurdní myšlenka. Veřejnost by nereagovala, protože nic takového by se v roce 2015 jednoduše nestalo a stát nemohlo, ačkoli Amerika má*

¹²⁷ Celý článok je dostupný na: <https://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/385659-opustena-holcicka-v-chorvatsku-neni-uprchlice-ale-romka.html> [cit. 27. 03. 2016].

¹²⁸ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/terna-huba-v-metru-rozzlobila-romskou-aktivistku-neni-duvod-brani-se-dopravce-1h8-/zpravy-domov.aspx?c=A150825_161232_ln_domov_sk [cit. 27. 03. 2016].

*zase jiné, sobě vlastní problémy. Vím to, protože v USA od roku 1988 žiji. Ale v Česku ne. V Česku je tohle normální.*¹²⁹.

Negativne hodnotené bolo aj rozhodnutie starostu, že mladé rómske dieťa má byť pochované mimo obec, kde bývalo s rodičmi, údajne kvôli tomu, že rodičia neplatili dane a miesta na cintoríne boli v obci prednostne pre miestnych platcov daní. Toto rozhodnutie bolo hodnotené ako diskriminačné. Autor článku implicitne podporoval čitateľov stotožniť sa s týmto negatívnym hodnotením diskriminačného konania prostredníctvom poukázania na významnú osobnosť, ktorá postoj zastáva: *„V obci Wissous u Paříže byla za účasti stovky osob pohřbena romská holčička, kterou odmítlo uložit do hrobu na svém hřbitově nedaleké městečko Champlan. Odmítnutí vyvolalo ve Francii pohoršení, které vyjádřil i prezident François Hollande.*“¹³⁰. Forma argumentácie hodnotenia bola jednak poukázaním na postoj významnej osoby, jednak na to, že prípad vyšetrovala miestna justícia. Voľne parafrázovaná argumentácia: pokiaľ rozhodnutie rieši súd a aj prezident je z toho pohoršený, muselo sa jednať naozaj o zlé (diskriminačné) rozhodnutie.

Práca

V súvislosti s prácou sa hovorilo o možnom uplatnení Rómov na Českom trhu práce, o pokuse odvrátiť „fámy“, ktoré vznikli v súvislosti so zamestnaním Rómov a o tom, ako sa pracujúci Rómovia, predstavitelia obecného zastupiteľstva, vzdali odmien v prospech obce, ktorá je v zlej finančnej situácii.

Nominovaní boli v článkoch rómsky reprezentanti, odmeny za prácu, motivácia, dôvod prečo sa zastupiteľstvo odmien vzdalo, vízia rómskeho starostu, fáma o uprednostňovaní Rómov, situácia Rómov v oblasti uplatnenia sa na pracovnom trhu a skupiny, ktoré sú na tom podobne ako rómska menšina.

Okrem nominácie na základe etnicity sa k Rómom odkazovalo prostredníctvom použitia profesionálnych antroponým ako napríklad: členovia obecného zastupiteľstva, živnostníci, starosta, či šofér. V článku, ktorý hovoril o ťažkostiach menšiny uplatniť sa na pracovnom trhu, bola minorita nazvaná aj ako potenciálne riziková skupina.

Pokiaľ boli Rómovia v článkoch hodnotení, tak vždy išlo o kladné hodnotenie. V článku, ktorý referoval o problematike nezamestnanosti Rómov sa pozitívne hodnotila

¹²⁹ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/cerna-huba-v-metru-rozzlobila-romskou-aktivistku-neni-duvod-brani-se-dopravce-1h8-/zpravy-domov.aspx?c=A150825_161232_ln_domov_sk [cit. 27. 03. 2016].

¹³⁰ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/pohreb-neni-jen-pro-platce-dani-u-parize-pochovali-romskou-divku-p8u-/zpravy-svet.aspx?c=A150105_190246_ln_zahranici_hm [cit. 27. 03. 2016].

skupina ako lojálna, ochotná, pracovitá a nenáročná. Hodnotenie bolo udelené prostredníctvom parafrázy pracovníka, ktorý má osobnú skúsenosť so zamestnávaním osôb z potenciálne rizikových skupín: „*Podnikatelé, kteří pracovníky z potenciálně rizikových skupin zaměstnali, oceňují podle Mandy jejich loajalitu a to, že jsou ochotni dělat i práci, kterou jiní odmítají. Významnou roli hrají i jejich nižší mzdové nároky...*“¹³¹. Implicitné kladné hodnotenie nadobudla menšina aj na základe pozitívne vnímaného konania: „*Pět romských členů obecního zastupitelstva ve slovenské obci Kamenná Poruba v okrese Vranov nad Topľou se vzdalo svých odměn. Prohlásili, že budou pracovat zdarma, čímž chtějí jít příkladem pro ostatní, protože obec je ve špatné finanční situaci.*“¹³².

Starosta obce, Róm, mohol u čitateľov vyvolať sympatie na základe pozitívne vnímanej vízie v práci, ktorú článok zaznamenal: „*Chci, aby spolupráce v obci byla dobrá. Aby se majorita nebála minority, ani minorita majority, aby nebyly předsudky.*“¹³³.

Z formulácie vízie bolo ale možné odvodiť, že dovtedajšia spolupráca nebola dobrá, v obci boli pozorované predsudky a strach, ktorý mala majorita z minority a obrátene.

Situácia Rómov v súvislosti s uplatnením sa na trhu práce bola hodnotená ako veľmi náročná. Toto hodnotenie úzko súviselo aj s negatívnym, diskriminačným konaním majority ako napríklad firiem v Českej republike.

Nominácia viacerých oblastí a spôsobov akými firmy Rómov diskriminovali, hrala úlohu v procese argumentácie. Formy diskriminačného konania slúžili jednak ako odôvodnenie negatívneho hodnotenia firiem, majority, no taktiež ako dôvod prečo bola situácia Rómov hodnotená ako náročná.

Iná forma argumentácie, ktorú sme zaznamenali, bolo podobne ako v predošlých tematických oblastiach, uvedenie výsledkov prieskumu a zaznamenanie štatistík: „*Romové si v Česku nacházejí práci jen velmi těžko – nezaměstnalo by je až 48 procent malých a středních firem... V průzkumu uvedlo 15 procent firem, že Romovi by nedaly práci nikdy, ani*

¹³¹ Celý článok je dostupný na: <https://www.novinky.cz/domaci/376005-pulka-firem-by-nezamestnala-roma-propustene-trestance-nechce-skoro-nikdo.html> [cit. 27. 03. 2016].

¹³² Celý článok je dostupný na: <https://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/359465-romsti-zastupitele-ve-slovenske-obci-se-vzdali-odmen.html> [cit. 27. 03. 2016].

¹³³ Celý článok je dostupný na: <https://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/359465-romsti-zastupitele-ve-slovenske-obci-se-vzdali-odmen.html> [cit. 27. 03. 2016].

*kdyby splňoval požadovanou kvalifikaci. Odmítavý postoj ovšem přiznalo i dalších 33 procent dotázaných, kteří odpověděli „spíše ne“.*¹³⁴.

Situácia iných nominovaných skupín bola hodnotená taktiež ako náročná (v oblasti uplatnenia sa na trhu práce). Išlo o občanov so zdravotným postihnutím, prepustených z velenia a bezdomovcov.

Samotná nominácia témy tretieho článku, „fáma“ o uprednostňovaní Rómov, naznačovala hodnotenie výroku ako nepravdivého. Článok zaznamenával výroky poslanca Michala Malého, ktoré poukazovali na uprednostňovanie Rómov v sociálnom systéme, a tým hodnotil sociálny systém ako nespravodlivý. Úradníci, ale prostredníctvom citácie vládneho dokumentu poukazovali na nesprávny výklad vládnych úmyslov, ktoré prezentoval Morký a tento výklad hodnotili ako „*pokrúcený*“¹³⁵.

Žurnalista článok štylizoval tak, aby sa čitatelia stotožnili s názormi vládnych úradníkov a neverili výkladu vládnych dokumentov vo forme akú prezentuje poslanec. Článok mal osvetový charakter.

Okrem iných zmieňovaných foriem používaných v procese perspektivizácie, sme v jednom z článkov zaznamenali spomínané citácie rómskeho starostu. Daný článok taktiež zaznamenával parafrázy jeho rómskych kolegov. V tomto článku, ako jednom z mála, tak reprezentanti rómskej menšiny dostali priestor vyjadriť ich perspektívu (názory, postoje).

Kultúra

V troch článkoch, ktoré spadli do kategórie kultúra, sa nominácia vzťahovala na preloženie Biblie do rómčiny, materského jazyka minority, v druhom článku na rómsku literatúru a jednu reprezentantku básnickej tvorby, Renátu Berkyovú. Tretí článok sa vzťahoval na medzinárodný deň Rómov a spôsob, ako ho oslávi Česká televízia.

V článku o preklade sa okrem samotnej Biblie nominoval aj Marek Olah, ktorý vyhral konkurz o prekladateľa Nového zákona. Týmto zmienením bol implicitne pozitívne hodnotený. Preklad bol posúdený ako náročný. V texte bolo viackrát poznamenané, že o Bibliu v rómčine bol záujem zo strany Rómov. Hodnotenie prekladu bolo podané z perspektívy Rómky Ireny, ktorá bola z prekladu nadšená.

¹³⁴ Celý článok je dostupný na: <https://www.novinky.cz/domaci/376005-pulka-firem-by-nezamestnala-roma-propustene-trestance-nechce-skoro-nikdo.html> [cit. 27. 03. 2016].

¹³⁵ Celý článok je dostupný na: http://byznys.lidovky.cz/ln-urednici-odvraceji-famu-o-protezovani-romu-f4f-/media.aspx?c=A150325_224152_ln-media_ele [cit. 27. 03. 2016].

V druhom článku sme zaznamenali nomináciu Rómky, ktorá sa venuje básnickej tvorbe, vlastným menom - Renaty Berkyovej. V titule bolo zaznamenané jej meno, slovenská národnosť, ale nie etnicita, a to napriek tomu, že je Rómka. Na iných miestach bola nominovaná ako „romistka“¹³⁶. V texte referovala zo svojej perspektívy názory na rómsku literatúru, spisovateľov, čitateľov a názory na charakter písaných textov.

Hodnotenie sa vzťahovalo na uplatnenie sa ako autor rómskej literatúry. Uplatnenie hodnotila ako náročné, kvôli faktu, že na Slovensku je len pár nakladateľstiev, ktoré rómska literatúra oslovuje.

Charakter textov rómskych autorov hodnotila zo svojej perspektívy pozitívne, ale poznamenáva, že majoritná spoločnosť tento jej názor nemusí zdieľať, a že je možné, že sa k textom postaví kriticky: „Jedním z typických znaků romských textů je upřímnost ve vyjádření, autentičnost projevu. Neromskému čtenáři, který je zvyčkaný českou i světovou literární špičkou, nezná vývoj romské literatury a dosud nikdy se s ní nesetkal, se kvůli tomu můžou jevit jako naivní, patetické či příliš strohé a jednoduché. Je to škoda, protože se tím připravuje o možnost nahlédnout více do skutečného života dnešních Romů.“¹³⁷.

V texte, ktorý referoval o Medzinárodnom dni Rómov, sa spomínal jeho vznik a televízny program ČT. Vymenované boli konkrétne názvy filmov a dokumentov, ktoré sa mali vysielat'. Jediné zaznamenané hodnotenie sa vzťahovalo na filmy, ktoré získali ocenenia, a tak sa implicitne vnímali ako dobré či hodnotné. Informácie v texte boli zaznamenané z perspektívy hovorkyne ČT, Alžbety Plívovej.

Vzdelávanie

V dvoch článkoch sa nominácia danej tematickej kategórie spájala predovšetkým s osobami, a to reprezentantmi rómskej menšiny. V treťom článku išlo najmä o rodný jazyk menšiny - rómčinu.

Osoby oboch článkov súviseli so vzdelávaním. V jednom článku išlo o Rómov, ktorí študovali, alebo študujú na vysokej škole. Hovorilo sa o projekte *Roma Leadership*, za ktorým stojí nezisková organizácia Slovo 21. Projekt chce podporiť vzdelaných vybraných Rómov v občianskej angažovanosti. V texte sme zaznamenali pozitívnu nomináciu vybranej skupiny ako elity: „„Bez elity to nepůjde,“ řekla ředitelka organizace Slovo 21 Jelena

¹³⁶ Celý článok je dostupný na: <https://www.novinky.cz/kultura/salon/362368-slovenska-basnirka-renata-berkyova-o-romske-literature-od-korenu-po-hororky.html> [cit. 27. 03. 2016].

¹³⁷ Celý článok je dostupný na: <https://www.novinky.cz/kultura/salon/362368-slovenska-basnirka-renata-berkyova-o-romske-literature-od-korenu-po-hororky.html> [cit. 27. 03. 2016].

*Silajdzičová.*¹³⁸. Táto nominácia, študujúcich Rómov ako elity, mohla budiť dojem, že bežní predstavitelia minority nie sú schopní študovať.

Text poukazoval na dobrý zámer organizácie, podporu Rómov, a tak bola organizácia implicitne hodnotená pozitívne. Prezentácia projektu bola podaná prostredníctvom citácií Martiny Horváthovej, manažérky.

Druhý článok referoval o návrhu dvoch rokov povinnej predškolskej dochádzky. Autor poukazoval na to, že niektorým deťom len jeden rok nemusí stačiť. Tieto deti tak boli implicitne hodnotené ako slabšie deti. Neodkazovalo sa k nim na základe etnicity, ale autor článku poznamenával v texte výsledky prieskumu Median, na základe ktorého bol návrh napísaný. Autor poznamenáva: *„Jenže průzkum Medianu, který se zaměřil na romské komunity v sociálně vyloučených lokalitách... Průzkum samozřejmě nevypovídá o všech Romech, ale jen asi o 80 až 100 tisících žijících v sociálním vyloučení.“*¹³⁹. Z kontextu tak vyplýva, že negatívne hodnotenie, ktoré sa v texte spájalo s „niektorými“ deťmi bolo adresované rómskym deťom. V článku sa poznamenala aj kritika ovládania českého jazyka a aj negatívne hodnotenie samotného rómskeho jazyka: *„Děti prý mají často problém i s jazykem. V jejich rodinách se hovoří často dialektem na pomezí češtiny a romštiny, jazyk je jednoduchý a chudý na slovní zásobu, takže i uvažování v takovém jazyce je omezené, těžko se v něm vedou složitější diskuse a zasazují problémy do kontextu.“*¹⁴⁰.

Autor sa používaním citácií a formulácií s použitím „prý“ od hodnotenia dištancoval. Formuláciou textu ale podporoval čitateľov, aby prevzali kritickú perspektívu voči negatívne hodnotenej pripravenosti rómskych detí na základnú školu.

Ako argumenty negatívneho hodnotenia mladých Rómov žurnalista používal jednak zmienené štatistiky, jednak citácie autorov štatistík, no taktiež citáciu reprezentanta agentúry pre začleňovanie, Šimičáka. Vybraná citácia Šimičáka podporovala stotožnenie sa s kritickým hodnotením situácie. Tým, že bola citácia vybraná práve od osoby, ktorá reprezentuje odborníka v oblasti na začleňovanie, tak o to viac mal akoby žurnalista nárok na negatívne hodnotenie situácie.

¹³⁸ Celý článok je dostupný na: http://relax.lidovky.cz/mladi-romove-se-budou-ucit-jak-se-obcansky-angazovat-fy7-/veda.aspx?c=A150320_183116_ln_veda_ele [cit. 27. 03. 2016].

¹³⁹ Celý článok je dostupný na: <https://www.novinky.cz/veda-skoly/371859-predskolni-rok-ma-byt-povinny-ale-nekterym-detem-nemusi-stacit.html> [cit. 27. 03. 2016].

¹⁴⁰ Celý článok je dostupný na: <https://www.novinky.cz/veda-skoly/371859-predskolni-rok-ma-byt-povinny-ale-nekterym-detem-nemusi-stacit.html> [cit. 27. 03. 2016].

V poslednom článku bol návrh na výuku rómčiny na školách prezentovaný ako súčasť projektu - stratégie rómskej integrácie do roku 2020. Žurnalista poukazoval na to, že tento návrh by mohol pomôcť skvalitniť vzdelávanie rómskych detí, podporiť ich pozitívny vzťah k škole a iné možné výhody, ktoré by pomohli lepšiemu začleneniu minority do spoločnosti. Jeden z prostriedkov argumentácie bol odvolanie sa na Európsku chartu, ktorú Česká republika prijala: „*Romštinu chrání Evropská charta regionálních či menšinových jazyků, kterou Česko přijalo. Tato úmluva umožňuje menšinám například vzdělávání či vysílání v jejich řeči.*“¹⁴¹.

Perspektíva žurnalistu v tomto článku bola „stotožnenie sa s projektom“, ktorý podporoval výuku rómčiny a rozvoj rómskej kultúry.

Bývanie

Jeden z dvoch článkov tejto kategórie referoval o migrácii Rómov z Kosova smerom do EU, s cieľom nájsť lepšie bývanie a podmienky pre lepšiu budúcnosť. Rómovia boli nominovaní ako časť skupiny, ktorú tvorili aj iné menšiny alebo národnosti. Negatívne hodnotenie skupiny viedlo čitateľov k zaujatiu súcitu s ich ťažkou situáciou. Migrujúca skupina bola hodnotená nasledovne: „*Vyloučení ze společnosti Jedno však mají společné – jedná se o ty, kteří jsou z většinové společnosti vyloučeni. Nejchudší z chudých s mizivou perspektivou lepší budoucnosti. A také ti, kteří byli mezi prvními, již uvěřili lákavým zvěstem pašeráků.*“¹⁴².

Nominácia, ktorá mala negatívny charakter, sa vzťahovala na ľudí, ktorí oklamali príslušníkov skupiny tým spôsobom, že im podávali nepravdivé informácie. Išlo o už zmienené oslovenie „pašeráci“, no taktiež „*pionýři balkánské trasy*“¹⁴³. Toto udelenie charakteristiky viedlo k zaujatiu negatívneho postoja voči konaniu jedincov.

V procese argumentácie, odôvodnenia negatívneho hodnotenia ľudí, ktorí oklamali príslušníkov minority, sme zaznamenali *topoi humanity*. Konanie bolo prezentované v rozpore s dobrými morálnymi zásadami a presvedčeniami spoločnosti.

¹⁴¹ Celý článok je dostupný na: http://relax.lidovky.cz/vice-romstiny-ve-skolach-ministerstvo-zajisti-ucitele-i-ucebnice-p9v-/veda.aspx?c=A150408_203849_ln_zahranici_ele [cit. 27. 03. 2016].

¹⁴² Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/pionyri-balkanske-trasy-kosovske-romy-nalakaly-famy-o-azyly-v-eu-phw-/zpravy-svet.aspx?c=A151221_094428_ln_zahranici_msl [cit. 27. 03. 2016].

¹⁴³ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/pionyri-balkanske-trasy-kosovske-romy-nalakaly-famy-o-azyly-v-eu-phw-/zpravy-svet.aspx?c=A151221_094428_ln_zahranici_msl [cit. 27. 03. 2016].

V danom článku bolo hodnotené aj postavenie Rómov v spoločnosti v Kosove. Poukazovalo sa na existujúcu diskrimináciu minority, a tým pádom sa postavenie vnímalo ako zlé. Situácia sa následne ale charakterizovala tiež ako „pomaly zlepšujúca“.

Druhý článok referoval o Rómke, Klaudii Dudovej. Prezentovaná bola ako neplatička nájmu. Jej hodnotenie, ktoré bolo prezentované z perspektívy majiteľa bytu, bolo negatívne. Referovaním udalostí nadobudla charakteristiku ako „dlžníčka“ a „klamárka“. Zaznamenaná bola aj citácia Dudovej, v ktorej poukazovala na dobrý zámer klamstva a ochotu dlh zaplatiť: *„Chtěla jsem pomoci vlastní rodině, a tak jsem pro ně získala byt, protože to s lidmi umím, nejsem tmavá a mnoho lidí ve mně nevidí typickou Romku... Nabídla jsem mu zaplatit za mámu a jejího přítele ve třech splátkách. To odmítl...“*¹⁴⁴.

Článok jednak poukazoval na fakt, že príslušníci minority majú ťažké získať v Českej republike ubytovanie, no tiež poukazoval na negatívnu osobnú skúsenosť člena majority s prenájmom bytu rómskej rodine.

Perspektíva žurnalistu v článku bola „zaujatie odstupu“. Prostredníctvom citácii Dudovej a majiteľa bytu referoval odohranú udalosť.

Historické udalosti

S historickými udalosťami sa spájali dva články. Jeden z nich mal súvis so sterilizáciou rómskych žien v období po 1.6.1966 a druhý s vojnovým cigánskym táborom.

V prvom článku boli nominované rómske ženy ako časť skupiny obetí nútenej sterilizácie. Článok zaznamenával navrhnutie zákona, ktorý by im umožnil získať odškodnenie, ktoré by inak nedostali.

V rámci argumentácie bol použitý *topoi legality*. Vtedajšia sterilizácia bola hodnotená ako nelegálna, a tak sa autor článku voči nej mohol postaviť kriticky: *„V roce 2009 se za protiprávní zákroky tehdejší kabinet omluvil. Za to, že stát porušoval práva lidí a dosud je neodškodnil, ČR sklízí kritiku od mezinárodních organizací.“*¹⁴⁵.

Keďže žurnalista uvádza len kritické komentáre voči nútenej sterilizácii a nabáda vnímať ženy ako nevinné obeť, je možné vnímať jeho perspektívu ako „stotožnenie sa

¹⁴⁴ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/majiteli-bytu-jsem-nabizela-ze-splatim-dluh-odmitl-rika-dudova-pb7-/lide.aspx?c=A150402_165429_ln_domov_rof [cit. 27. 03. 2016].

¹⁴⁵ Celý článok je dostupný na: http://www.lidovky.cz/za-nucenou-sterilizaci-by-mohly-dostat-odskodneni-i-obeti-z-60-let-phr-/zpravy-domov.aspx?c=A150409_171652_ln_domov_ele [cit. 27. 03. 2016].

s návrhom zákona“, ktorý zabezpečí obetiam ospravedlnenie sa, odškodné a náhradu nákladov na liečbu.

V druhom článku sa nominovala kresba, ktorá symbolizovala vojnový cigánsky tábor, konkrétne ľudí, ktorí tam zahynuli. Bola nakreslená na stenách farmy ošipaných v Letech na Písecku. Autor kresieb a iných podobných odkazov sa snažil pripomenúť smutnú a tragickú minulosť a kritizovať ľudí, ktorí sa na nej podieľali. V texte boli uvedené citácie autora kresby. Nezaznamenali sme explicitné hodnotenie autorovho konania. Prostredníctvom poukázania na to, že polícia vyšetroje činnosť autora kresby ako trestný čin poškodenia cudzej veci, bolo nepriamo poukázané na „možné negatívne hodnotenie“.

2.2.2.3 Súhrn iných špecifických obsahov diškurzu

Zo špecifických obsahov diškurzu, ktoré buď napomáhajú šíreniu rasizmu, podporujú exklúziu Rómov a prispievajú k reprodukcii rasovej a etnickej nerovnosti v spoločnosti, alebo naopak, kritizujú rasizmus, podporujú inklúziu menšiny a ich začlenenie do spoločnosti, sme sa rozhodli analyzovať negatívne stereotypy a zastúpenie citácií Rómov.

Analýza negatívnych stereotypov

Ako zaznamenáva publikácia „*Očernění*“, rómska menšina patrí v Českej republike k najviac stereotypizovaným menšinám, preto sme sa rozhodli venovať pozornosť aj stereotypom šíreným v analyzovaných článkoch. Negatívne stereotypy¹⁴⁶, ako kriminalita, agresia, prostitúcia, využívanie sociálnych dávok a mnohé iné sú často generalizované na celú minoritu a prispievajú k negatívnemu vnímaniu Rómov všeobecne. Šírenie negatívnych stereotypov napomáha tvorbe nerovnosti v spoločnosti, kedy sa majoritná spoločnosť vníma nadradene nad negatívne stereotypizovanú skupinu (Pospíšil, 2003).

V textoch sme zaznamenali šírenie viacerých negatívnych stereotypov o rómskej menšine. Niektoré texty, napríklad tie, ktoré poukazovali na existujúci rasizmus a diskrimináciu v českej spoločnosti, zaznamenávali existenciu stereotypov, ale nemali charakter ktorý by viedol k ich prebraniu. Záznam týchto stereotypov sme tak do štatistík neuvádzali. Texty, ktoré sa čiastočne vyjadrovali kriticky k rasizmu, no negatívne hodnotenie

¹⁴⁶ Stereotypy sú štandardizované predstavy, často emocionálne zaťažené, veľmi stabilné a takmer nezávislé od prežitých skúseností ľudí. Prenášajú sa na jedinca ako výraz verejného názoru (prostredníctvom rodiny, školy, autorít). Tvoria ich predstavy, ktoré majú ľudia o sebe, o „svojej“ skupine, s ktorou sa identifikujú, a o členoch iných skupín, s ktorými sa naopak nestotožňujú. Dostupné na: <http://vzdelavanie.nadaciapontis.sk/slovník/Slovn%C3%ADk-pojmov-1/P/Predsudky-stereotypy-44/> [cit. 15.05.2016].

menšiny zaznamenávali ako oprávnené, napríklad na základe osobnej skúsenosti, spadli do štatistík. Takisto, keď sa vyjadrovala na adresu Rómov určitá kompetentná, vzdelaná osoba, citácie s negatívnymi stereotypmi boli zaradené do štatistík.

V článkoch sme zaznamenali nasledujúce negatívne stereotypy, ktoré sa spájali s rómskou menšinou:

- Rómovia sú problémoví nájomníci,
- Rómovia sú kriminálnici,
- Rómovia využívajú sociálne dávky, sú parazitujúca skupina,
- Rómovia sú časť nepracujúcej sociálnej triedy,
- Rómovia majú rodiny s veľkým počtom detí,
- Rómovia sa neprispôbujú pravidlám majority,
- Rómovia nie sú schopní sa o seba postarať,
- Rómovia sú všeobecne problémová skupina,
- Rómovia sú nehygienickí,
- Rómovia sú nebezpeční,
- Rómovia nechcú, alebo nie sú schopní sa vzdelávať.

Tabuľka zaznamenáva, počet zmienení stereotypnej evaluácie rómskej menšiny od najzastúpenejších, po najmenej zmienené stereotypy.

Negatívny stereotyp	Počet zmienení
Rómovia nechcú, alebo nie sú schopní sa vzdelávať	9
Rómovia sú kriminálnici	9
Rómovia sa neprispôbujú pravidlám majority	7
Rómovia sú nebezpeční	7
Rómovia majú rodiny veľkým počtom detí	4
Rómovia sú časť nepracujúcej sociálnej triedy	4
Rómovia sú všeobecne problémová skupina	4
Rómovia sú problémoví nájomníci	4
Rómovia využívajú sociálne dávky, sú parazitujúca skupina	4
Rómovia sú nehygienickí	3
Rómovia nie sú schopní sa o seba postarať	2

Šírenie uvedených negatívnych stereotypov, ktoré sa vzťahovali k rómskej menšine, napomáhali negatívne vnímanie minority a implicitne viedli v textoch k tomu, aby sa čitateľ s týmto názorom stotožnil.

Analýza zastúpenia citácií Rómov

Zo špecifických obsahov diškurzu, ktoré podporujú inklúziu menšiny a ich začlenenie do spoločnosti, sme sa rozhodli analyzovať zastúpenie citácií Rómov.

V teoretickej časti zaznamenávame, že aj pri produkcii textov, v oblasti používania zdrojov, je pozorovateľná určitá forma diskriminácie. V porovnaní s majoritou sa reprezentanti minority citujú omnoho menej a nie vždy sú považovaní za vierohodné zdroje. Často musí byť ich výpoveď potvrdená reprezentantom majority a podobne (viď. podkapitola *Diškurz, médiá, menšiny a reprodukcia rasizmu*).

Ako poznamenávame v analýze diskurzívnych stratégií, predovšetkým v procese perspektivizácie, zaznamenali sme niekoľko článkov, kde žurnalista cituje, alebo parafrázuje Rómov, prípadne zaznamenáva celý rozhovor. Pozorovali sme, že práve tieto texty, kde bola zaznamenaná perspektíva reprezentantov minority, určitým spôsobom napomáhajú odbúravať negatívne stereotypy, alebo pomáhajú vnímať Rómov pozitívne. V niekoľkých prípadoch citácie nevedli k pozitívnemu vnímaniu, ale k akoby pochopeniu náročnej situácie minority.

Mnohé texty v analýze poukazovali a kritizovali diskrimináciu, rasizmus a nerovnosť v českej spoločnosti, no nie vždy viedli k zmene tohto postoja. Z pozorovania predpokladáme, že práve zaznamenané rozhovory s Rómami, alebo ich citácie môžu byť jeden z najdôležitejších faktorov, ktoré môžu viesť k zmene vzťahov a postojov v spoločnosti.

Z celkového počtu článkov 94, sme zaznamenali citáciu alebo parafrázu reprezentanta menšiny v sedemnástich článkoch, čo činí takmer 16 %. Z toho až 16 textov môže viesť k spomínanej zmene vzťahov a postojov majoritnej spoločnosti voči minorite.

Parafráza, ktorá nepodporuje túto teóriu sa týka výpovede otca, Róma, ktorý potvrdil, že sa s matkou dieťaťa sa pohádali, obaja odišli a o dieťa sa nestarali.

Zvyšné články, citácie, zaznamenávali vyjadrenie, ktoré poukazovali napríklad na konkrétne formy diskriminácie a poukazovali, že v českej spoločnosti naozaj nie je ľahké sa ako reprezentant minority presadiť. Citácie zaznamenávajú fakt, že Rómovia musia vynaložiť omnoho viac práce aby dosiahli podobného úspechu ako člen majority.

Niektoré citácie poukazovali akoby na vysvetlenie konania, kedy boli členovia menšiny obvinení z porušovania „noriem spoločnosti“. Rómovia poukázali na fakt, že majoritná spoločnosť má voči minorite predsudky, a tým pádom to niekedy „inak nejde“, aby „prežili v spoločnosti“. Ako príklad slúži citácia, ktorá uvádzala prečo Rómka klamala, že v byte bude ona a nakoniec tam bývala jej matka. Rómka vyjadrovala snahu pomôcť rodine kvôli faktu, že jej rodinní príslušníci majú tmavšiu pleť, a kvôli tomu sú diskriminovaní pri prenájme bytov.

Iné citácie, alebo parafrázy ukazovali záujem Rómov o kultúru a vďaka, kedy sa pre nich niečo spraví (napríklad preloženie Biblie do rómčiny). V jednom článku sa poukazovala aj snaha budovať časť kultúry, venovať sa tvorbe literatúry.

Poukazovalo sa na fakt, že aj Róm môže získať vysoké ocenenie, pracovať poctivo a aj mimo pracovnú dobu s dobrým zámerom – pomôcť iným ľuďom. Poukazovalo sa tiež na to, že je ochotný pracovať aj bez finančného ohodnotenia a dokonca aj minúť časť svojich úspor nato, aby pomohol iným.

Rómovia zaznamenávali vlastné negatívne skúsenosti s majoritou v oblasti diskriminácie a rasizmu. V niektorých textoch poukazovali aj na svojich blízkych, kamarátov, ktorí majú alebo mali podobné problémy. Poznamenali prípad, kedy sa vôbec ničím neprehrešili, no napriek tomu ich reprezentant majority použil ako príklad „problému“, a tým im ublížil.

Príslušníci minority poukazovali taktiež na to, že nemajú len jedinú identitu, identitu Róma, ktorú im prisudzuje majorita na základe vzhľadu a je často negatívne vnímaná.

Hodnotili iných Rómov pozitívne, ako tých, ktorí sú empatickí, pomáhajú im keď je potreba, sú všeobecne vnímaví na potreby blízkych. Ako tých, ktorým záleží aj na vzťahoch medzi majoritou a minoritou a tých, ktorí chcú pomáhať tieto vzťahy zlepšovať.

Tieto fakty boli v texte podané vďaka tomu, že Rómovia dostali priestor vyjadriť svoju perspektívu. Tieto fakty môžu pomôcť odbúrať obecnú negatívnu generalizáciu skupiny Rómov v majoritnej spoločnosti. Majorita si môže uvedomiť, že nie všetci sú „rovnakí“, „zlí“, „agresívni“ a podobne. Tento uhol pohľadu tak môže napomôcť odbúrať predsudky ako napríklad:

- Rómovia nechcú, alebo nie sú schopní sa vzdelávať,
- Rómovia sú všeobecne problémová skupina,

- Rómovia sú nebezpeční,
- Rómovia využívajú sociálne dávky, sú parazitujúca skupina,
- Rómovia sú časť nepracujúcej sociálnej triedy,
- Rómovia sa neprispôbujú pravidlám majority,
- Rómovia sú kriminálnici,
- Rómovia nie sú schopní sa o seba postarať,
- a iné.

Zaznamenaná perspektíva minority môže majoritnej skupine poukázať na to, že „aj oni to majú s majoritou ťažké“ (nie „len majorita s minoritou“). Alebo všeobecne, že sú iní ako skupina, za ktorú ich považuje veľká časť majority.

Pokiaľ by tieto citácie vyvolali pozitívnu zmenu postoja majority k minorite, môže mať táto zmena vplyv na zlepšenie vzájomných vzťahov, potlačiť diskriminačné a rasistické formy správania a tak čiastočne prispieť k možnosti začlenenia minority do spoločnosti.

2.2.3 Súhrn analýzy

V tejto časti zaznamenávame stručné zhrnutie výsledkov analýzy. V nadväznosti na teoretickú časť a cieľ práce zaznamenávame ako médiá znázorňujú rómsku menšinu a poukazujeme na prvky diskurzu, ktoré ovplyvňujú charakter podávaných informácií. Predpokladáme, že do určitej miery môžu tieto prvky prispievať k reprodukcii rasovej a etnickej nerovnosti v spoločnosti.

V prvej časti analýzy primárnych zdrojov sme sa venovali hlavným témam článkov, stanovili sme tematické okruhy a vyhodnotili frekvenciu jednotlivých tém. Najzastúpenejšia tematická oblasť bola diskriminácia, rasizmus a xenofóbia. Druhá kategória, bola tá, ktorej články poukazovali na vzťahy medzi majoritou a minoritou. Ďalej nasledovala kategória, ktorej články referovali o určitých osobnostiach rómskeho pôvodu. Štvrtú najfrekvencijovanejšiu oblasť tvorila kriminalita a následne politika. Najmenej zastúpené tematické oblasti boli kategórie: „iné“, práca, kultúra, vzdelávanie, bývanie a história.

Na prvých dvoch a štvrtej najzastúpenejšej priečke boli články, ktoré vykazovali negatívny charakter. Táto štatistika potvrdzuje teóriu, ktorú zaznamenávame v podkapitole *Diskurz, médiá, menšiny a reprodukcia rasizmu*. Teun van Dijk (1992) poznamenáva, že reprezentanti minorít sú najčastejšie spájaní s negatívnou tematikou. Z tohto pozorovania

môžeme vyvodit', že negativita a blízkosť sú najzastúpenejšie spravodajské hodnoty, ktoré sa spájajú s rómskou menšinou.

Zmieňované udalosti, ktoré boli negatívnej povahy, ale nie vždy viedli k tvorbe negatívneho stereotypného obrazu menšiny (oproti tomu ako uvádza van Dijk). Negativita tým súvisela s Rómami, ale nie vždy kvôli samotnej menšine ako záporne vnímanej skupine, ale v dôsledku spoločensky negatívne vnímanej diskriminácii, rasizmu, prípadne kvôli popisu zlých vzájomných vzťahov.

Nakoľko články často hovorili o diskriminácii a rasizme v Českej republike a rasizmus a diskriminácia sú vnímané ako spoločensky neakceptovateľné, tak by sa mohlo zdať, že tieto články budú mať osvetový charakter, budú kritizovať tých čo diskriminujú a viesť k súcitu s utláčanými. Ako neskôr uvedieme, podrobnejšia analýza diskurzívnych stratégií ale do veľkej miery vyvrátila tento možný predpoklad.

V nasledujúcej časti zaznamenáme pozorovania z analýzy diskurzívnych stratégií. Niektoré z nich pomôžu pochopiť prečo nie všetky články, ktoré referujú o utláčaní, diskriminácii menšiny, vedú k negatívne vnímaniu utláčateľov (majority) a súcitu.

Z diskurzívnych stratégií sa nominácia v článkoch najčastejšie vzťahovala na ľudí. Zaznamenali sme dve základné skupiny, ku ktorým sa žurnalisti odkazovali. Išlo jednak o majoritu, no taktiež o minoritu.

Minorita bola najčastejšie nominovaná skupinovo, a to prostredníctvom etnicity, ako Rómovia. Etnicita sa často uvádzala aj v prípade, keď išlo o jednotlivcov. Vlastné mená reprezentantov minorít sme zaznamenávali najčastejšie v prípadoch, keď išlo o významnú, pozitívne hodnotenú osobu. Tento pozorovaný fakt budil dojem, že etnicita je u reprezentantov minority dôležitejšia ako vlastné meno.

Aj v rámci minority sme pozorovali vymedzenie dvoch skupín. Jednu skupinu tvorili zmienené úspešné osobnosti, ktoré boli pozitívne hodnotené a „bežná skupina Rómov“, ktorá bola častejšie negatívne hodnotená.

Hoci charakter akým sa referovalo o úspešných Rómskych osobách často budil dojem, že išlo o výnimky „obecne neúspešných, nešikovných Rómov“, príbehy a výpovede o nich zohrávali dôležitú úlohu v procese odbúravania negatívnych stereotypov.

Z negatívneho hodnotenia sme najčastejšie zaznamenali hodnotenie Rómov ako neschopných sa vzdelávať, kriminálnikov, neprispôsobivých či nebezpečných. Často sa na nich vzťahovalo ako na všeobecne problémovú skupinu.

V textoch sme zaznamenali šírenie nasledujúcich negatívnych stereotypov, ktoré sa vzťahovali na rómsku menšinu: Rómovia sú problémoví nájomníci, Rómovia sú kriminálnici, Rómovia využívajú sociálne dávky, sú parazitujúca skupina, Rómovia sú časť nepracujúcej sociálnej triedy, Rómovia majú rodiny s veľkým počtom detí, Rómovia sa neprispôbujú pravidlám majority, Rómovia nie sú schopní sa o seba postarať, Rómovia sú všeobecne problémová skupina, Rómovia sú nehygienickí, Rómovia sú nebezpeční, Rómovia nechcú, alebo nie sú schopní sa vzdelávať.

Šírenie uvedených negatívnych stereotypov, napomáhalo negatívne vnímať minoritu a implicitne viedlo v textoch k tomu, aby sa čitateľ s týmto názorom stotožnil.

Napriek tomu, že Rómovia boli hodnotení negatívne častejšie, zaznamenali sme aj ich pozitívne hodnotenie ako obetavých, snaživých, pracovitých, nenáročných a iné.

Majoritu často reprezentovali konkrétne osoby. Osoby sa často nominovali prostredníctvom profesionálnych antroponým. Skupinovo sa k majorite často odkazovalo prostredníctvom názvu štátu, ako Česko, Česká republika.

Aj v rámci majority sme zaznamenali vymedzenie skupín. Jednu skupinu reprezentovali akoby „ochrancovia, zástancovia“ minority a tú druhú tvorila časť majority, ktorá vystupovala „proti“ Rómom.

Zástancovia minority, alebo externá skupina (OSN, EU, USA a podobne) často kritizovala negatívne hodnotila konanie „druhej časti majority“. V rámci majority boli negatívne hodnotení reprezentanti extrémnych skupín, ktorí vystupovali proti Rómom a kriminálnici.

Negatívne hodnotenie Českej republiky, majority, alebo jej reprezentanta bolo najčastejšie udelené implicitne na základe poukázania na jej/jeho diskriminačné, alebo rasovo motivované negatívne konanie. Ale ako sme už zmienili, vo viacerých aspektoch bola kritika rasizmu v prípade Českej majority veľmi zľahčená.

K faktorom, ktoré zmierňovali vnímanie diskriminácie, alebo rasizmu, patrilo napríklad udelenie mediálneho priestoru vinnej osobe, v prípade, pokiaľ bola reprezentantom majority. Reprezentant, alebo skupina tak v texte dostali priestor prezentovať svoju

perspektívu. V textoch článkov sa zaznamenávali určité „obhajoby“, ktoré viedli k tomu, aby ich čitateľ pochopil, prípadne sa s nimi stotožnil. Vo viacerých prípadoch sa poukazovalo na zlú osobnú skúsenosť s minoritou, čo dávalo kritike, alebo diskriminácii „oprávnený, pochopiteľný“ charakter.

Iný faktor, ktorý slúžil na zmiernenie vnímania diskriminácie, alebo rasizmu bolo napríklad prezentovanie ilustračného prípadu diskriminácie, ktoré prezentovalo akoby „iba hru“. Išlo o prípad kedy bola Rómka zámerne nasadená na kontrolu realitnej kancelárie. Realitná maklérka bola v prezentovanom prípade síce označená ako vinná, no keďže bolo poukázané, že nešlo o reálnu situáciu, no len o kontrolu, a v iných aspektoch bola pozitívne hodnotená, článok viedol čitateľov k tomu, aby sa diskriminácia nebrala tak vážne. Naopak mohol vyvolať sympatie voči makléрке a nesympatie voči nasadenej Rómke.

Viaceré články v súvislosti s rasizmom a diskrimináciou mali postoj, že kritizovali, negatívne hodnotili, alebo sa nestotožňovali s ich rôznymi formami, no neviedli k zmene postoja ani konania čitateľa. V niektorých prípadoch, ako textoch so zmienenými faktormi, naopak podporovali upevniť oprávnený postoj voči diskriminácii. V niektorých textoch dokonca išlo o kladný postoj (prípad, kedy bola diskriminácia popisovaná ako nedemokratická, pretože si majiteľ bytu akoby nemohol vybrať komu vlastný byt prenajme).

V rámci procesu analýzy perspektivizácie sme pozorovali ďalšie prvky, ktoré mali vplyv na tom ako bude čitateľ vnímať podávané informácie, aký postoj zaujme voči menšine.

Žurnalisti mali všeobecne v textoch najčastejšie tendenciu zaujatia odstupu od referovaných udalostí. V pár prípadoch, kedy sme zaznamenali perspektívu novinára, išlo o perspektívu ako člena majority. Prostriedky, ktoré často používali boli citácie a parafrázy. Omnoho častejšie boli citovaní alebo parafrázovaní predstavitelia majority. Z toho vyplýva, že produkované správy boli najčastejšie podané z majoritnej perspektívy. Predstavitelia menšín často zohrávali len pasívnu úlohu (veci sa o nich hovorili, konali pre či proti nim atď.) Van Dijk (viď. teória v podkapitole *Diškurz, médiá, menšiny a reprodukcia rasizmu*) uvádza, že aj tieto formy, väčšinová perspektíva majority či zohrávanie pasívnej role, môže byť vnímané samo o sebe ako určitá forma diskriminácie menšiny.

Keďže boli texty častejšie referované z perspektívy majority, na hodnotenie udalostí, javov, osôb atď. sa omnoho častejšie používalo hľadisko majority. Toto hľadisko ale v sebe zahŕňalo normy, ktoré vytvorila a považovala za správne majorita. Napríklad v texte, v ktorom sociálna pracovníčka kritizovala rómsku rodinu, prezentovala normy majority ako:

je potrebné dbať o svoju hygienu alebo „pokiaľ si chudobný, nesmieš plytvať jedlom“. Tieto a mnohé ďalšie stanovené normy odzrkadľovali systém hodnôt, predstáv, presvedčení, postojov a názorov majority na to, čo je dobré a čo naopak zlé, deviantné, nežiadúce. Vo viacerých prípadoch tieto normy ani neboli konkretizované alebo dedukovateľné, len sa poukazovalo na ich samotnú existenciu. Išlo o prípady, kedy boli reprezentanti minority kritizovaní, pretože sa neprispôsobujú pravidlám majority. Pozorované normy majority sme v malej miere zaznamenali aj pri pozitívnom hodnotení Rómov. Išlo napríklad o normy: je dôležité udržiavať v domácnosti poriadok, je dôležité ovládať jazyk majority. Pokiaľ reprezentant majority dodržiaval tú normu, bol pozitívne hodnotený.

Teun van Dijk (viď. podkapitola *Diškurz, médiá, menšiny a reprodukcia rasizmu*) poukazuje na to, že zdanlivou legitimitou ideológií a postojov, ktoré sa šíria medzi majoritou, sa šíri etnická hegemonia. V diškurze sme zaznamenali hľadiská, normy majority, ktoré boli aplikované pri hodnotení. Častejšie išlo o negatívne hodnotenie, čím sa určitou formou vyzdvihla forma fungovania majority. Tento fakt, no aj samotne zaznamenaná existencia noriem majority, ktorá poukazovala na jej „dominantnejšie“ postavenie, poukazovali na to, že analyzovaný diškurz môže mať vplyv na šírení etnickej hegemonie.

Podobný charakter vyzdvihnutia majoritnej spoločnosti mali aj články, ktoré zaznamenávali vymedzenie skupín „my“ a „oni“ a poukazovalo sa na to, že „oni sú iní“. Často v negatívnom slova zmysle. Išlo napríklad o články, ktoré súviseli so vzdelávaním. V článkoch sa poukazovalo na to, že Rómovia v normálnych školách nemajú dobré študijné výsledky, alebo, že by rómske deti potrebovali dva roky povinnej predškolskej dochádzky, aby školu zvládli. Implicitne sa tak skupina „oni“ hodnotila ako menej chytrá a podobne.

Ako sme zaznamenali v analýze zastúpenia citácií Rómov, perspektíva minority v textoch zohrávala veľmi významnú úlohu, a to napriek tomu, že jej v porovnaní s majoritou nebol daný veľký mediálny priestor. Zaznamenané rozhovory s Rómami, alebo ich citácie, mohli byť jedným z najdôležitejších faktorov, ktoré mohli viesť k zmene vzťahov a postojov v spoločnosti. Reprezentanti minority referovali osobné, často negatívne, skúsenosti s majoritou. Prezentovali a hodnotili iných Rómov pozitívne, ako tých, ktorí sú empatickí, pomáhajú im keď je potreba, sú všeobecne vnímaví na potreby blízkych. Uviedli, že im záleží aj na vzťahoch medzi majoritou a minoritou a chcú pomáhať tieto vzťahy zlepšovať. Tieto a ďalšie fakty zmienené v analýze boli v texte podané vďaka tomu, že Rómovia dostali priestor vyjadriť svoju perspektívu. Týmto spôsobom mohli pomôcť odbúrať všeobecnú negatívnu generalizáciu skupiny Rómov v majoritnej spoločnosti. Majorita si mohla

uvedomiť, že nie všetci sú „rovnakí“, „zlí“, „agresívni“ a podobne. Tento uhol pohľadu tak mohol napomôcť odbúravať negatívne predsudky.

Pokiaľ by tieto citácie vyvolali pozitívnu zmenu postoja majority k minority, môže mať táto zmena vplyv na zlepšenie vzájomných vzťahov, potlačiť diskriminačné a rasistické formy správania a tak čiastočne prispieť k možnosti začlenenia minority do spoločnosti.

Pozorovali sme, že analyzovaný diskurz poukazoval na existujúci rasizmus a diskrimináciu v českej spoločnosti. Hoci v menšej miere, ale zaznamenali sme prvky diskurzu, ktoré mohli prispieť k pozitívnemu vnímaniu menšiny a ich integrácii. Diskurz ale obsahoval viaceré prvky, ktoré prispievali k negatívnemu vnímaniu Rómov, tvorbe a šíreniu stereotypov či obhajobe a legitimácii diskriminácie. Viacerými spôsobmi, často implicitne, vyzdvihoval spôsob fungovania majoritnej spoločnosti oproti minoritnej. Vo viacerých formách analyzovaný diskurz šíril mentálny myšlienkový základ, ktorý tvorí podklad diskriminačných praktík. Prejavoval tak prvky rasistického diskurzu, pretože mohol prispieť k tvorbe rasovej a etnickej nerovnosti v spoločnosti, alebo ju legitimovať.

2.3 Diskusia

V analýze sme zaznamenali, že vybraný mediálny diskurz má v súvislosti s rómskou menšinou vplyv na etnickej nerovnosti v spoločnosti, čo je úzko prepojené s diskrimináciou a rasizmom. Toto zistenie je dôležité, pretože ako sociálni pracovníci chceme jednak zistiť akou formou je určitý sociálny problém tvorený a šírený, no taktiež je náš cieľ zmierniť a riešiť daný problém. A pokiaľ má mediálny diskurz vplyv na rasizme, xenofóbii a diskriminácii rómskej menšiny tiež v Českej republike, je potrebné na tento vplyv reagovať.

Otázka ako reagovať je veľmi náročná. V analýze ale podotýkame, že sme zaznamenali pozitívny vplyv pri odbúraní negatívnych stereotypov, a možný pozitívny vplyv na vnímaní Rómov v prípadoch, kedy bola určitá výpoveď podaná z ich vlastnej perspektívy. Jeden z krokov, ku ktorým by sme mohli smerovať, je snažiť sa pretlačiť do médií viac výpovedí zo strany minority, alebo všeobecne podporovať publikáciu minoritných žurnalistov.

Malý priestor dostali v publikáciách príbehy s pozitívnymi skúsenosťami majority s minoritou. V dvoch zaznamenaných prípadoch sme ale taktiež pozorovali pozitívny vplyv práve týchto výpovedí reprezentantov majority. Druhým krokom by mohla byť snaha o presadenie príbehov s dobrými skúsenosťami majority s menšinou v diskurze.

Okrem osobnej skúsenosti zohrávali v článkoch dôležitú úlohu taktiež výskumy. Zaznamenali sme jeden výskum, ktorý poukazoval na to, že najväčší kriminálnici Českej republiky sú etnický Česi a nie Rómovia. Výskumy tohto charakteru by mohli napomáhať odbúravať negatívne stereotypy a negatívne vnímanie menšiny. Je dôležité aby podobné výskumy boli vo väčšej miere dávane do pozornosti majority.

Ďalší, nesmierne dôležitý, krok je budovanie povedomia o tom aký veľký vplyv má diskurz a médiá na tvorbe rasizmu, diskriminácie, xenofóbie a iných sociálnych problémov a akou formou k týmto problémom prispieva. K tomuto kroku môže slúžiť teória spracovaná aj v tejto diplomovej práci. Je dôležité aby jednak o tomto vplyve a forme vplyvu vedeli sociálni pracovníci, no taktiež široká verejnosť. Je dôležité aby sociálni pracovníci vedeli odhaliť formu akou sa rasizmus, diskriminácia či xenofóbia šíri, pretože ako zaznamenávame v teoretickej časti a potvrdzujeme v analýze, často ide o implicitné, nepatrné prvky, ktoré majú vplyv.

Podobné práce, ktoré sa venujú zobrazeniu rómskej menšiny, často poukazujú na samotný obraz, ktorý médiá o Rómoch podávajú a akou formou. Oproti týmto výskumom je táto diplomová práca dôležitá, pretože nezobrazuje len explicitné a implicitné prvky diskurzu, ktoré majú vplyv na zobrazenie rómskej menšiny, ale taktiež poukazuje na súvislosť tohto diskurzu s existujúcimi sociálnymi problémami. Tým, že sa potvrdilo, že diskurz má vplyv na etnickej nerovnosti v spoločnosti a vzniku sociálnych problémov, nás môže toto zistenie viesť k viacerým novým otázkam.

Prvá oblasť otázok sa môže týkať iných národnostných či etnických menšín v Českej republike, alebo cudzincov, ktorí s Českou republikou súvisia. Tieto otázky by mohli smerovať k analýze toho, ako je sociálna nerovnosť tvorená, šírená či legitimizovaná v prípade slovenskej, vietnamskej, ukrajinskej, poľskej a inej menšiny, v prípade utečencov, migrantov či moslimov. Otázky výskumu by mohli mať nasledujúci charakter: Smeruje sociálna nerovnosť u týchto skupín k rasizmu, diskriminácii či xenofóbii? Líši sa jej charakter v porovnaní s rómskou menšinou? Je potrebné na diskurz týkajúci sa rôznych skupín reagovať rovnako, aby sme zamedzili jeho vplyvu alebo je to rôznorodé?

Druhá oblasť otázok by sa mohla týkať iných vplyvných diskurzov. Tieto otázky by mohli viesť k analýzam iných médií ako napríklad televízia, rozhlas, knihy, tlačené spravodajstvo, rozhovory, sociálne siete a iné. Zistenia z výskumov by nás mohli viesť k otázke, ktorá forma diskurzu má najväčší vplyv v šírení nerovnosti, ktorá vedie

k diskriminácii, rasizmu a xenofóbii. Tieto výskumy by nás ako sociálnych pracovníkov mohli smerovať v tom, ako budeme reagovať a akou formou sa pokúsime vplyv jednotlivých médií zamedziť.

Záver

Táto diplomová práca slúžila na to, aby sme poukázali na vplyv diškurzu v tvorbe názorov, postojov či presvedčení ohľadom určitej problematiky. Snažili sme sa poukázať na to, že tento vplyv diškurzu môže viesť aj k produkcii mentálneho myšlienkového základu, ktorý vytvára podklad diskriminačných praktík, a že diškurz tieto praktiky taktiež zverejňuje alebo legitimizuje. Taktiež sme sa snažili poukázať na to, aký vplyv majú médiá pri tvorbe diskriminácie a rasizmu.

Keďže jedným z cieľov sociálnej práce je odhaľovanie a vysvetľovanie, ktoré smeruje k zmiernovaniu a riešeniu sociálnych problémov, ako napríklad diskriminácia určitých skupín (Matoušek, 2003, s. 11-12), a viacero autorov poznamenáva, že mediálny diškurz zohráva úlohu pri tvorbe, šírení či legitimizovaní rasizmu a diskriminácie, snažili sme sa zistiť, či aj mediálny diškurz v Českej republike disponuje touto formou moci voči rómskej menšine.

V práci sme sa zamerali na mediálny diškurz vybraných českých internetových denníkov z roku 2015, ktorý vo svojich obsahoch zaznamenával, alebo hovoril o rómskej menšine. Cieľom práce bolo jednak podať obraz, ktorý nám bol o Rómoch danými médiami podávaný, no taktiež zistiť a poukázať na formu, akou médiá a správy prispievali k reprodukcii rasovej a etnickej nerovnosti v spoločnosti.

Za týmto účelom sme prostredníctvom analýzy špecifických obsahov a diskurzívnych stratégií rozobrali články z internetových denníkov www.novinky.cz a www.lidovky.cz. Podľa návrhu analýzy Ruth Wodak (2003) sme v analýze identifikovali špecifické obsahy mediálneho diškurzu ako: témy, o ktorých sa v súvislosti s menšinou hovorilo a miesto deja (či sa udalosti spájajú s Rómami odohrávali v Českej republike, alebo v zahraničí), prípadne národnosť, pokiaľ sa udalosť odohrávala v zahraničí, ale týkala sa českých Rómov. Následne sme analyzovali používané diskurzívne stratégie a pozornosť sme venovali procesu nominácie, predikácie, argumentácie a perspektivizácie. V záverečnej časti analýzy sme zosumarizovali špecifické obsahy diškurzu ako vzniknuté a šírené negatívne stereotypy o Rómoch a zastúpenie citácií Rómov, ktoré sme považovali za vplyvné a dôležité.

V analýze sme pozorovali, že v rámci najfrekvencovanejších tém sa rómska menšina najčastejšie spájala s negatívne vnímanými témami, ako diskriminácia, rasizmus a xenofóbia a zlé vzájomné vzťahy s majoritou. Rómska menšina tak bola najčastejšie prezentovaná ako súčasť určitého problému. Samotný problém, diskriminácia, rasizmus či vzájomné vzťahy, boli v niektorých prípadoch negatívne hodnotené. Vo viacerých prípadoch sme ale

zaznamenali, že diskriminácia a rasizmus boli formou referovania „zľahčované“ a neviedli tak k ich negatívnemu vnímaniu a súcitu s diskriminovanou rómskou menšinou.

Napriek tomu, že boli problémy, diskriminácia, rasizmus, vzájomné vzťahy a pod. negatívne hodnotené, neznamenal to, že Rómovia boli hodnotení pozitívne alebo, že táto negatívna klasifikácia viedla k pozitívnemu vnímaniu skupiny Rómov. V prípadoch, keď sme zaznamenali implicitné alebo explicitné hodnotenie Rómov, išlo omnoho častejšie o ich negatívnu klasifikáciu. Rómovia boli hodnotení ako kriminálnici, ako tí, ktorí sa nechcú alebo nie sú schopní sa vzdelávať, sú neprispôsobiví, nebezpeční, majú príliš veľa detí, sú nepracujúca časť sociálnej triedy, všeobecne problémová skupina, problémoví nájomníci, parazitujúca skupina, ktorá využíva sociálne dávky alebo sú nehygienickí. Táto negatívna klasifikácia pomáhala tvoriť, šíriť alebo upevňovať šírené stereotypy o rómskej menšine.

Hoci boli Rómovia častejšie hodnotení negatívne, zaznamenali sme aj ich pozitívne hodnotenie ako obetavých, snaživých, pracovitých, nenáročných a iné. Pozitívne vnímaná alebo hodnotená bola najmä časť rómskej menšiny, ktorá predstavovala určitú „elitu“. Túto elitu tvorili úspešní jedinci, ktorí niečo významné dosiahli alebo sa v určitom aspekte podobali majorite. Vo viacerých prípadoch implicitne pôsobili ako „výnimky systému“, ktorý tvorili „obecne nešikovní a neúspešní Rómovia“.

Pozorovali sme, že pri negatívnom aj pozitívnom hodnotení boli udelenia často podávané z perspektívy majority, ktorá v procese hodnotenia aplikovala normy, ktoré vytvorila a považovala za správne majorita. Existencia aplikovaných noriem poukazovala na „dominantnejšie“ postavenie majority v analyzovanom diskurze. Touto formou, alebo inými formami zaznamenanými v analýze, diskurz vyzdvihoval spôsob fungovania majoritnej spoločnosti oproti minoritnej. Diskurz tiež obsahoval viaceré prvky, ktoré prispievali k negatívnemu vnímaniu Rómov, tvorbe a šíreniu stereotypov či obhajobe a legitimácii diskriminácie.

Vo viacerých formách analyzovaný diskurz šíril mentálny myšlienkový základ, ktorý tvorí podklad diskriminačných praktík. Prejavoval tak prvky rasistického diskurzu, pretože mohol prispieť k tvorbe rasovej a etnickej nerovnosti v spoločnosti alebo ju legitimovať.

Keďže nám analýza pomohla zistiť, že aj diskurz českých médií zohráva dôležitú úlohu pri tvorbe, šírení či legitimácii diskriminácie a rasizmu, je dôležité, aby sme sa k tomuto vplyvu mediálneho diskurzu postavili aj ako sociálni pracovníci a reagovali. Pokiaľ je náš cieľ zmierniť a riešiť sociálny problém, ako je v Českej republike rasizmus

a diskriminácia rómskej menšiny, musíme sa snažiť zabrániť aj vplyvu médií, ktoré majú podiel v tejto problematike.

Bibliografia

- ANDERSONOVÁ, Monika. *Zobrazenie Hispánskej Ameriky v slovenských médiách* [diplomová práca] Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2015.
- BEDNÁŘ, Vojtěch. *Internetová publicistika*, Praha: Grada Publishing, a.s., 2011.
- BURTON, Graeme; JIRÁK, Jan. *Úvod do studia médií*, Brno: Barrister & Principal, 2001.
- ČUŘÍK, Jaroslav. et al. *Nové trendy v médiích: Online a tištěná média*, Brno: Masarykova univerzita, 2012.
- DAVIDOVÁ, Eva. *Romano drom, Cesty Romů 1945-1990*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002.
- DIJK, Teun van. „*Algunas notas sobre la ideología y la teoría del discurso*“ [online], 1980, [cit. 02. 01. 2015]. Dostupné na internete: <<http://discursos.org/oldarticles/Algunas%20notas%20sobre%20la%20ideolog%EDa%20y%20la%20teor%EDa%20del%20discurso.pdf>>.
- DIJK, Teun van. „*Discurso de las élites y racismo institucional*“ [online], 2006, [cit. 02. 10. 2015]. Dostupné na internete: <<http://www.discursos.org/oldarticles/Discurso%20de%20las%20elites.pdf>>.
- DIJK, Teun van. „*Discurso racista*“ [online], 2007, [cit. 02. 10. 2015]. Dostupné na internete: <<http://www.discursos.org/oldarticles/Discurso%20racista.pdf>>.
- DIJK, Teun van. „*Discurso y desigualdad*“ [online], 1992, [cit. 02. 10. 2015]. Dostupné na internete: <<http://discursos.org/oldarticles/Discurso%20y%20desigualdad.pdf>>.
- DIJK, Teun van. „*Discurso y racismo*“ [online], 2002, [cit. 02. 10. 2015]. Dostupné na internete: <<http://www.discursos.org/oldarticles/Discurso%20y%20racismo.pdf>>.
- DIJK, Teun van. „*El análisis crítico del discurso*“ [online], 1999, [cit. 02. 10. 2015]. Dostupné na internete: <<http://discursos.org/oldarticles/El%20an%Elisis%20cr%EDtico%20del%20discurso.pdf>>.
- DIJK, Teun van. „*El discurso y la reproducción del racismo*“ [online], 1988, [cit. 02. 10. 2015]. Dostupné na internete: <<http://www.discursos.org/oldarticles/El%20discurso%20y%20la%20reproducci%F3n%20del%20racismo.pdf>>.
- DIJK, Teun van. „*Historias y racismo*“ [online], 1997, [cit. 02. 10. 2015]. Dostupné na internete: <<http://www.discursos.org/oldarticles/Historias%20y%20racismo.pdf>>.

- DIJK, Teun van. „*Nuevo racismo y noticias, Un enfoque discursivo*“ [online], 2005, [cit. 02. 10. 2015]. Dostupné na internete: <<http://www.discursos.org/oldarticles/Nuevo%20racismo%20y%20noticias.pdf>>.
- DIJK, Teun van. *The Role of the Press in the Reproduction of Racism*, Viedeň: Springer-Verlag, 2012.
- FAIRCLOUGH, Norman. *Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research*, London: Routledge, 2003.
- FAIRCLOUGH, Norman. *Discourse and Contemporary Social Change*, Bern: Peter Lang AG, 2007.
- FAIRCLOUGH, Norman. *Discourse and Social Change*, Cambridge: Polity Press, 1993.
- FRASER, Angus. *Cikáni*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002.
- JIRÁK, Jan; KÖPPLOVÁ, Barbara. *Masové média*, Praha: Portál, 2009.
- JIRÁK, Jan; KÖPPLOVÁ, Barbara. *Média a společnost: Stručný úvod do studia médií a mediální komunikace*, Praha: Portál, 2007.
- KELLNER, Tomáš. *Kriminalita a její struktura z pohledu médií* [diplomová práce] Brno, Masarykova Univerzita, Fakulta sociálních studií, 2013.
- KENDALL, Gavin. „*What Is Critical Discourse Analysis*“ [online], 2007, [cit. 02. 10. 2015]. Dostupné na internete: <<http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/255/561>>.
- KIENPOINTNER, Manfred. *Allagslogik: Struktur und Funktion von Argumentationsmustern*, Stuttgart-Bad Cannstatt: Frommann-Holzboog, 1992.
- MATOUŠEK, Oldřich. et al. *Metody a řízení sociální práce*, Praha: Portál, 2003.
- NEČAS, Ctibor. *Historický kalendář*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008.
- NEČAS, Ctibor. *Romové v České republice včera a dnes*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002.
- OSVALDOVÁ, Barbora. et al. *Zpravodajství v médiích*, Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2001.
- POSPÍŠIL, Filip. et al. „*Očernění: Etnické stereotypy v médiích*“ [online], 2003, [cit. 15. 05. 2016]. Dostupné na internete: <<https://www.clovekvtsni.cz/uploads/file/1364591254-O%C4%8Dern%C4%9Bn%C3%AD.pdf>>.
- PROKOPOVÁ, Kateřina.; ORSÁGOVÁ, Zuzana.; MARTINKOVÁ, Petra. *Metodologie výzkumu v oblasti kritické analýzy diskurzu*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014.
- ŘÍČAN, Pavel. *S Romy žít budeme – jde o to jak*, Praha: Portál, 1998.

- ŠIŠKOVÁ, Tatjana. et al. *Menšiny a migranti v České republice*, Praha: Portál, 2001.
- TANCOŠ, Július; LUŽICA, René. *Zatratení a zabudnutí*, Bratislava: IRIS, 2002.
- TRAMPOTA, Tomáš. *Zpravodajství*, Praha: Portál, 2006.
- URBAN, Lukáš; DUBSKÝ, Josef; MURDZA, Karol. *Masová komunikace a veřejné mínění*, Praha: Grada Publishing, a.s., 2011.
- WODAK, Ruth; MEYER, Michael. *Métodos de análisis crítico del discurso*, Barcelona: Carvigraf, 2003.
- WODAK, Ruth; REISIGL, Martin. „*Discourse and Racism: European Perspectives*“ [online], 1999, [cit. 02. 10. 2015]. Dostupné na internete: <<http://www33.homepage.villanova.edu/edward.fierros/pdf/wodak~discourse%20and%20racism.pdf>>.

Iné zdroje:

- Zpráva o stavu romské menšiny v České republice za rok 2014*, [online], 2014, [cit. 20. 11. 2015]. Dostupné na internete: <<http://www.vlada.cz/assets/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/Zprava-o-stavu-romske-mensiny-2014.pdf>>.